Samle Europæiske Fajanser

af Kristiania Kunstindustrimuseum

HAKON AHLBERG
ARKITEKT S.A.R.
STOCKHOLM

87. Potpourrikrukke, arb. av Jan Theunis Dextra. Delft. 2. halvd. av 1700-aarene.

KRISTIANIA KUNSTINDUSTRIMUSEUM

NORDEUROPÆISKE FAJANSER

FRA 16DE TIL 18DE AARHUNDREDE

KATALOG OVER UTSTILLINGEN
MED HISTORISKE OVERSIGTER
UTARBEIDET AV KONSERVATOR BUGGE
OG AMANUENSIS KIELLAND

MAI—JUNI 1918

KRISTIANIA MCMXVIII

FOTOGRAFIERNE UTFØRT AV O. VÆRING
KLICHÉERNE LEVERT AV WILH. SCHEEL & CO.
OG KRISTIANIA KEMIGRAFISKE ANSTALT
TRYKT I DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI

Ingen av keramikens mange grener har likefra sin første optræden i Ægypten spillet en saa fremtrædende rolle i de forskjellige kulturfolks dekorative kunst som den av ugjennemsigtig tinglasur dækkede og med farvede metaloksyder dekorerte lervare, der bærer fællesnavnet fajanse. Tekniken anvendtes i stor utstrækning av babylonier og assyrer, fortsatte sit liv blandt de vestasiatiske folkeslag for i middelalderen at overføres til Europa av de muhamedanske erobrere og siden i mangfoldige varianter at finde vei til hvert av denne verdensdels lande, overalt hilset med glæde som et kunstnerisk uttryksmiddel av høi rang.

For vor tid med sin utpræget koloristiske retning eier disse gamle fajanser en særlig tiltrækning. De omfattes med den varmeste interesse og staar i den høieste anseelse saavel hos vore kunstnere som blandt den voksende kreds av samlere, der har lært at glæde sig over den rike maleriske skjønhet, som her straaler os imøte med tidsaandens og personlighetens hele styrke. Intet kunde derfor være Museet kjærere end at række denne bevægelse haanden til nøiere kjendskap og dypere indsigt ved et forsøk paa i større omfang end dets egne samlinger tillot det at gi et billede av utviklingens gang med alle dens tekniske og kunstneriske særtræk inden de dele av fajansekunsten, som i opfatning, tid og sted ligger os nærmest.

Denne opgave, som vort Museum længe har hat for øie, er det omsider lykkes at løse i et omfang, der overtræffer alle forventninger, takket være vore museer og hovedstadens samlere, som alle med den største imøtekommenhet har stillet sine kostbare eiendele til vor raadighet.

For første gang i Norden har vi kunnet fremlægge et rikt og instruktivt utvalg av det 16de—18de aarhundre-

des fajansetilvirkning ved en række av de vigtigste fabrikker i Frankrike, Holland, Tyskland, Sverige og Danmark. De norske Herrebøe-fajanser, vort lands eneste bidrag av kunstnerisk værd, er ikke medtat, da Museet for endel aar siden allerede hadde samlet disse arbeider til en specialutstilling, og den væsentligste del av fabrikkens produktion desuten har fundet sin plads i offentlige samlinger, navnlig vort Museums.

Katalogen, hvis redaktion og utarbeidelse i forbindelse med den videnskabelige undersøkelse av materiellet har været overdrat de herrer konservator Bugge og amanuensis Kielland, skal ikke alene være en veiledning for de besøkende, men vil endmere ved sine historiske oversigter, alsidige oplysninger om de enkelte fabrikker med faksimiler av deres merker og talrike avbildninger kunne tjene som en hittil savnet haandbok for dette avsnit av fajansekunstens historie.

Utgiftene ved dens utgivelse og omfattende illustrering er i sin helhet baaret av d'herrer grosserer Chr. Langaard, ingeniør Finn Meyer, advokat Michelet, grosserer Preuthun, fabrikeier Halvor J. Schou, skibsreder I. B. Stang, mens maleren Henrik Sørensen har stillet sin kunst i utstillingens tjeneste ved den ypperlige plakat og omslagstegning.

Dem alle avlægger bestyrelsen herved sin oprigtige tak.

Kristiania, mai 1918.

H. GROSCH.
Direktør.

FAJANSENES TEKNIK

Til forstaaelse av hvad der egentlig menes med fajanser, kan det være heldig at gi en oversigt over de forskjellige slags varer som sammenfattes under begrepet keramik d. v. s. soltørrede eller brændte, glaserte eller uglaserte lervarer, som enten er frit formet med haanden eller ved hjælp av pottemakerskive eller i former. Det som skiller de forskjellige sorter fra hinanden er massens og tildels glasurens egenskaper.

I. Av den sedvanlige sand- og kalkholdige pottemakerler fremstilles foruten de primitive soltørrede ogsaa de almindelige *brændte lervarer* (terrakotta), som har en porøs masse, gjennemtrængelig for vand og fett; sit høieste utviklingstrin har denne sort faat i de gamle græske vaser, som forresten er dækket av et tyndt fernislag.

II. Av samme slags stof er en række andre sorter lervarer, hvor man har søkt at bøte paa ulempene ved massens porøsitet ved at dække overflaten med *glasur*. Denne som hovedsagelig bestaar av kiselsyre i form av fin kvartssand er tilsat med et flussmiddel for at befordre smeltbarheten, og da dette kan være av forskjellig beskaffenhet vil man kunne sondre mellem forskjellige arter indenfor gruppen — hovedsaglig tre:

1) Arbeider med *alkalisk glasur*, d. v. s. med soda eller potaske som flussmiddel; denne glasur, som kan farves ved tilsætning av metaloksyder, kan imidlertid kun fæste sig paa en masse som er av nogenlunde samme konsistens som den selv, altsaa av kiseljord, og har derfor en temmelig begrænset anvendelse — man møter den saaledes i den ældste ægyptiske keramik, i senere orientalske pottemakerarbeider, men aldrig i Europa.

2) Arbeider dækket med *blyglasur*, som danner et overtræk over gjenstandene som nærmest kan lignes med

glas, fordi det baade er farveløst og gjennemsigtig – det kan imidlertid farves ved metaloksyder; herhen hører bl. a. de grøn- og gulglaserte tyske middelalder- og renæssanseovner, de tyske hafnerarbeider («Hirschvogelkrus» o. l.), Palissyarbeidene og de s. k. halvfajanser, hvor man (for at undgaa ulempene ved at den urene masse synes under den gjennemsigtige glasur) før glaseringen har dækket overflaten med et tyndt overtræk av hvit lerjord (begittning) – gjerne med malte eller indgraverte dekorationer, som paa de tyrkiske fajanser og de italienske sgrafittoarbeider. 3) Arbeider med *tinglasur*, som fremstilles ved at blyglasurens masse tilsættes med en betydelig mængde tin som baade gjør den ugjennemsigtig og hvit; den kan farves, men det almindelige er at dekorere den med maleri; det er disse arbeider som kaldes majolika eller *fajanse*.

III. Hvis man istedenfor almindelig pottemakerlere bruker en kiselrik lerjord og brænder den under meget høi temperatur faar man varer av en haard og tæt masse, som *kan* undvære glasur – man benytter imidlertid gjennemgaaende en saadan for utseendets skyld; herhen hører bl. a. det saltglaserte rhinske stentøi og det engelske stentøi.

IV. Lignende egenskaper har porselænet, som dannes av lerjord med tilsætning av feltspat og kvarts, som ved brænding under høi temperatur gir en haard, tæt, halvt gjennemsigtig masse; det samme gjælder det kunstige porselæn, hvor lerjorden er blandet med glas eller steatit eller benaske o. l.

Fremgangsmaaten ved fabrikationen av de tinglaserte lervarer, som altsaa kaldes fajanser, er i store træk følgende:

Efterat massen, som gjerne er dannet ved blanding av forskjellige slags lerjord, gjennem langvarige utvandinger og andre processer er blit omhyggelig renset og gjort tilstrækkelig plastisk, formes gjenstandene paa dreieskive eller i hulformer. Derpaa brændes de ved en svak ild, saa de blir tilstrækkelig faste, haarde og tørre til videre behandling. Saa dyppes de i glasuren, som er pulverisert og utrørt i vand til en melkeagtig vælling, og denne fæster sig paa den porøse overflate som et kalkagtig dække. Dermed er gjenstanden færdig til at males. Dette er imidlertid en meget vanskelig kunst, da den vaate farve øieblikkelig opsuges av det tørre glasurlag. Fremgangsmaaten blir derfor nogen-

lunde den samme som ved freskomalerier og kræver en lignende sikker haand hos kunstneren og bestemt visshet om, hvorledes dekorationen skal være, da det penselstrøk som engang er gjort ikke kan ændres. Efter bemalingen brændes endelig gjenstandene for anden gang og nu ved høi temperatur som smelter glasuren og fæster den uløselig til massen.

Det er imidlertid kun et begrænset antal farver som kan taale den høie temperatur – de s. k. underglasur- eller skarpildsfarver (Scharffeuerfarben): koboltblaat, manganfiolet, antimongult, kobbergrønt og tildels jernrødt. Vil man derfor anvende en rikere palet, maa man bruke en anden fremgangsmaate. Istedenfor at utføre dekorationerne paa den raa glasur, maler man dem paa den færdigbrændte med farver som er tilsat med letsmeltelige flussmidler. Derpaa blir gjenstandene brændt for tredje gang ved en forholdsvis lav temperatur som ikke faar glasuren til at smelte paany, men fæster farvene til den – dog blir disse meget svakere end underglasurfarvene som har del i glasurens egen glans. Denne fremgangsmaate, som er laant fra porselænet og kræver mindre øvelse hos kunstneren, fordi rettelser er mulig, kaldes efter de ovner som anvendes til brændingen for muffelmaling.

Fajansen møter os for første gang i Orienten. Der raader vistnok endnu nogen tvil om sammensætningen av glasuren paa de assyriske og babyloniske vægfliser. Derimot er det sikkert at de persiske fra Susa ca. 500 f. Kr. hadde tinglasur. Derpaa synes dens bruk gjennem hundreder av aar at ha sunket saagodtsom ned i glemsel. Den maa dog ha været anvendt i nogen utstrækning, indtil den i muhammedanismens velmagtsdager fik en overordentlig rik utvikling først i Eufratlandene og siden i hele den *islamitiske* verden. Paa denne maate kom fajansen bl. a. til Spanien og forplantedes sandsynligvis derfra til *Italien*, hvor der fra slutten av 1300-aarene blomstret frem en vældig fabrikation av *majolika*, som disse lervarer kaldtes der i landet efter øen Majorka, som maa ha været et av hovedeksportstedene for denneslags arbeider fra Spanien. Sit hovedsæte fik fabrikationen fra første stund av i Faenza – hvorav navnet *fajanse* kommer. Men rundt omkring i de fleste nabobyene paa Appeninernes østlige skraaning ned mot det nordlige Adriaterhav og mange andre steder ellers i Italien var der botteger, verksteder, hvor man formet

og malte og brændte fat og vaser, dels til pryd og dels til bruk, i begyndelsen utelukkende med ornamental dekor, siden omkr. 1520 i større og større utstrækning med figurbilleder efter Rafael og andre kunstneres malerier. Denne industri indskrænket sig forresten ikke til vaser og kar, men omfattet ogsaa fliser til at dække gulvene i paladser og kirker, og i Florens tok Luca della Robbia (1399—1482) og hans slegt majolikateknikken i skulpturens tjeneste og brukte den til friser og anden dekoration paa huser, til altertavler o. s. v.

I slutningen av 1500-aarene kom imidlertid den italienske majolikaindustri i forfald, fordi man øvet vold mot stoffet ved at efterligne metalarbeidenes former og svigtet de nationale traditioner ved at efterligne det kinesiske porselæn. Men netop i denne tid, da fajansekunsten gik tilbake i Italien, vokste den frem til ny kraft og skjønhet andensteds i Europa.

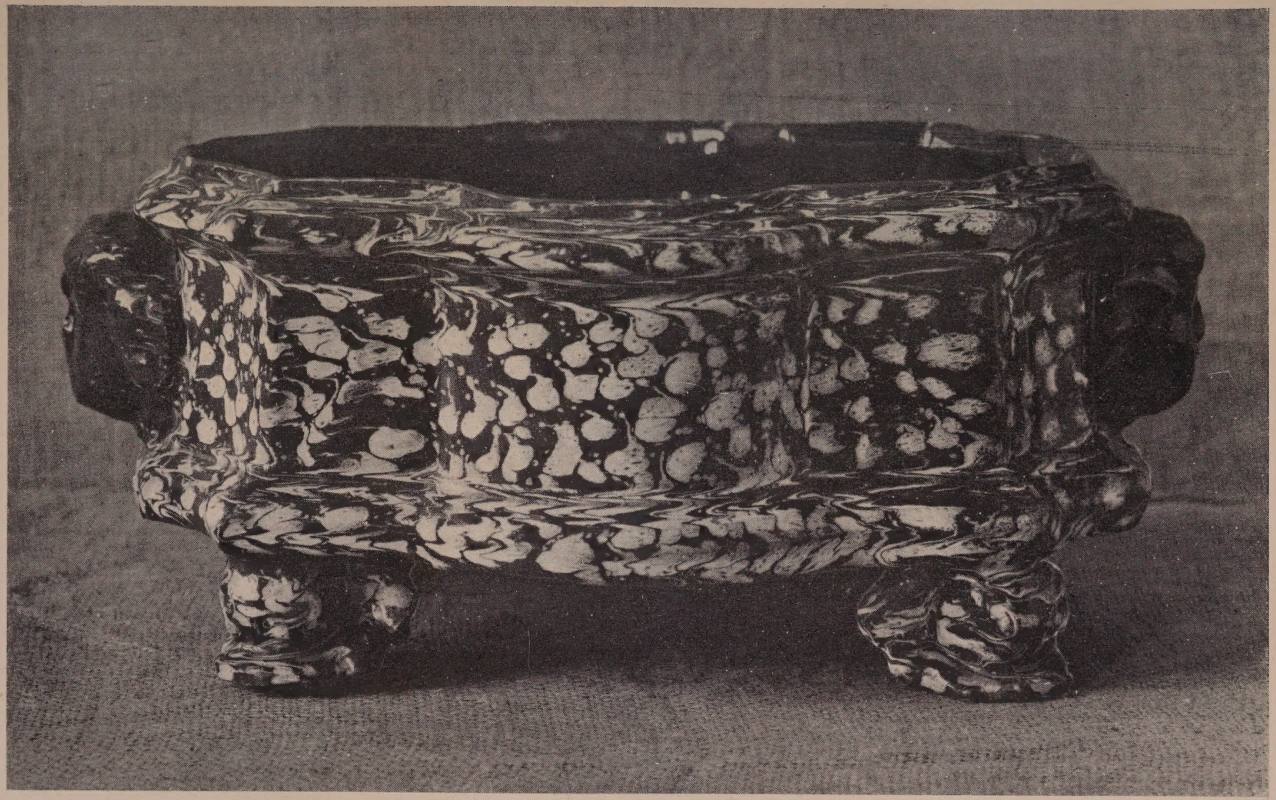

2. Bassin. Nevers. 1630—1700.

FRANSKE FAJANSER

De ældste franske fajanser blev arbeidet av italienske majolikamakere. Den mest kjendte av dem var Girolamo della Robbia (1488–1566), Andrea della Robbias søn, fra Florens. Han blev 1527 eller 1528 indkaldt av Frants I for at lede utsmykningen av Château de Madrid, et slot som han bygget i Boulogneskogen ved Paris. Den ydre dekoration av denne bygning blev nemlig omtrent udelukkende utført av terrakotta, fajanse og emalje. Derfor kaldtes det ogsaa «Fajanseslottet» (Château de faïence). Desværre blev det ødelagt under revolutionen 1792. Av andre italienske majolikamakere i Frankrike kan nævnes Sebastiano Griffo fra Genova og Domenico Tardessir fra Faenza, som drev et verksted i Lyon ca. 1556 og Giulio Gambini fra Faenza og Gian Francesco fra Pesaro, som arbeidet der omkring 1575.

Ved siden av disse og andre italienere kjender man fra 1500-aarene kun en franskmand, som forsøkte sig som fajansemaker, Masseot Abaquesne fra Rouen. Nogen gulvfliser, som stammer fra konnetabelen Anne de Montmorencys slot, Château d' Ecouen, er vistnok arbeidet av ham. Foruten konnetabelens navnetræk, et sammenslynget AM mellem to sverd og indskriftsbaand med hans devise, møter man blandt deres dekorationer figurfremstillinger med emner fra den antike historie, fra fortællingerne om Mucius Scævola og Marcus Curtius. Og en av dem bærer indskriften: A Rouen 1542. Noget nærmere vet man dog ikke om Abaquesnes virksomhet Saaledes ikke hvor han har gaat i lære. Men det kan neppe være tvil om at det har været hos italienerne. Hans arbeider ligner ialfald deres baade i teknik og farvevalg. Naar der ikke i 1500-aarene fandtes flere franskmænd, som gjorde fajanser maa man søke forklaringen deri, at man ikke følte noget sterkt behov for en saadan produktion i landet. Paa den ene side fandtes der jo to meget betydelige keramiske foretagender av national oprindelse, de saakaldte Henri II – eller Oironfajanser fra St. Porchaire i Poitou og Bernard Palissys berømte «figulines rustiques». Og paa den anden side var der i Limoges en stor emaljeindustri, som for en væsentlig del arbeidet med de samme virkemidler som den italienske majolika og i stor utstrækning fabrikerte samme slags gjenstande.

Hellerikke i 1600-aarene var der nogen fajanseproduktion av betydning undtagen i Nevers, hvor der like før 1600 var anlagt en fabrik.
Først i anden halvdel av 1600-aarene vokste der frem en række nye verksteder rundt om i riket og i begyndelsen av 1700-aarene fik denne industrigren et vældig opsving Aarsaken til dette kan vistnok for en væsentlig del søkes i den vanskelige økonomiske stilling som Ludvig XIV hadde ført landet op i gjennem sine mange krige. 1672 la han nemlig store avgifter paa guld- og sølvarbeider og fordoblet dem aaret efter – forat skaffe penger i statskassen. Og han gik videre. 1689 utsendte han saaledes en opfordring om at man skulde sende alt sølvutstyr i værelsene til mynten og lot selv sølvmøblene fra kabinettene i Versailles, ja endog sølvtronen gaa i støpeskeen. Noget lignende gjentok sig 1699 og specielt 1707, da ikke alene krigen, men ogsaa Loires oversvømmelse og en forfærdelig hungersnød hadde gjort pengekrisen akut. Da sendte kongen sit guld- og sølvservice til mynten og spiste selv paa emalje og sølv, mens prinsene og prinsessene av blodet maatte finde sig i at bruke fajanse. Og alle de fornemme som ønsket at staa sig godt med majestæten fulgte eksemplet og erstattet sit sølvtøi med fajanse. Alt dette gav naturligvis fajansefabrikationen et sterkt fremstøt saa den i 1700-aarene fik sin glanstid i Frankrike samtidig med at den vokste sig frem til at bli den største i Europa.
Det var dog ikke alene ved sin størrelse denne produktion utmerket sig, men ogsaa gjennem sin dekoration. Den viste nemlig mindre av denslags kopiering efter fremmede forbilleder som f. eks. særkjender de hollandske fajanser og større originalitet end i noget andet land i Europa baade før og siden – bortset fra Italien. Den var i utpræget grad ornamental og aabenbarte en rik variation, som sagtens hang sammen med en viss stedegen stilfølelse i de forskjellige landsdeler, hvor hovedsætene for fabrikationen laa: Nevers i Midtfrankrike, Rouen i Normandi, Moustiers og Marseilles i Provence og Strassburg i Elsass – de talrike andre verksteder rundt om i landet fulgte gjerne smaken i den nærmestliggende av disse ledende byer.
I store træk viste dekorationen følgende utviklingsgang. Efter en delvis italieniserende, delvis østasiatisk-orientaliserende dekorationsstil i 1600-aarene fulgte i 1700-aarenes første halvdel en rik ornamentik i Berains smak

12. Terrin. Rouen. Midten av 1700-aarene.

som fik en meget forskjellig utformning i Rouen og Moustiers. Og derpaa arbeidet der sig frem hovedsaglig to smaksretninger i midten av aarhundredet (rokokotiden): en fri komposition over kinesiske motiver — specielt i Rouen — og en naturalistisk blomstermaling, som nærmest efterlignet det tyske porselæn — især i Strassburg, Lothringen og Marseille.
Mot slutningen av 1700-aarene gik det raskt tilbake med fajansefabrikationen — specielt av to aarsaker. For det første konkurransen med det efterlignede og egte porselæn, som Frankrike i løpet av 1700-aarene fabrikerte i stadig større mængde, og som mere og mere fortrængte fajansen tiltrods for at denne ved hjælp av muffelmaling søkte at lægge sine dekorationer saa nær op til porselænets som mulig. For det andet invasionen av det engelske stentøi efter oprettelsen av en handelstraktat med England 1786. Med denne vare, som tidligere var holdt ute ved indførselsforbud eller høi told, var det nemlig ikke mulig at kappes paa grund av dens prisbillighet og praktiske fortrin.

FAJANSEFABRIKATIONEN I NEVERS FRA CA. 1600. Naar den forholdsvis lille by Nevers, som ligger midt inde i landet, ved Loire, kom til at bli utgangspunktet for den franske fajanseindustri skyldtes det en av disse tilfældigheter, som ofte har spillet saa stor rolle: at en av Katharina av Medicis slegtninger Louis av Gonzaga giftet sig med hertugen av Nivernais ældste datter (1565) og arvet sin svigerfars værdighet. For at hjælpe op hovedstaden i sit nye lille rike indkaldte han nemlig kunstnere og haandverkere fra sit hjemland Italien. Og blandt dem en fajansemaker Scipio Gambini, som vistnok var en slegtning av den Giulio Gambini, som hadde majolikaverksted i Lyon omkring 1575 og kom fra Faenza. Det var sandsynligvis ham som grundla fajansefabrikationen i Nevers i slutningen av 1500-aarene — hvis da ikke denne ære tilkommer brødrene Conrade, som skal omtales nedenfor. Nogen nyskaper var han dog ikke. Han overførte saa direkte som mulig det italienske majolika fra forfaldstiden til Frankrike. Vi møter igjen dets blaa og fiolette, grønne og gule farver — bare mindre glansfulde, fordi man ikke brukte det ytterste fernislaget som italienerne kalder «marzacotto». Og vi møter igjen formene og dekorationerne fra Urbino

og Faenza: sammeslags bladborder og samme forkjærlighet for figurscener, gjerne av mytologisk eller allegorisk indhold — snart smaa sjøidyller med svaner og delfiner som leker i havet, (som fremstilles ved bølgelinjer eller korte, brutte horisontale streker), snart scener som foregaar i landskaper med sterkt fremhævede trær og disig bakgrund.
Denne flerfarvede dekor blev imidlertid snart trængt i bakgrunden av utelukkende blaamaleri med konturer og detaljer i fiolet. Samtidig maatte tildels ogsaa den strenge orden i ornamentikken og figurkompositionen gi plads for en viss vilkaarlighet, idet dels italienske motiver, dels ornamenter og figurer laant fra det østasiatiske porselæn blev spredt ut over dekorationsflaten uten nogen bestemt plan. Denne nye metode skyldtes efter al sandsynlighet to italienske adelsmænd, brødrene Conrade, som nævnes første gang 1602. De kom fra Savona, hvor man paa den tid fortrinsvis dyrket blaamalingen, og grundla et verksted, som blev i slegten gjennem tre generationer. De vandt forresten baade magt og ære ved sit arbeide. Saaledes fik et par av dem titel av fajansemakere for det kongelige hus, og de hadde i lang tid monopol paa at gjøre fajanser i Nevers.
Den flerfarvede og ensfarvede italienske stil holdt sig til ca. 1660. Men var allerede da saagodtsom fortrængt av nye retninger som hadde begyndt at gjøre sig gjældende efterhaanden som arbeidsstokken blev fransk istedenfor italiensk og familien Conrade fik konkurrenter. 1632 fandtes der saaledes fire nye verksteder, deriblandt et som kaldtes «Strudsen» (l'autruche). Det tilhørte Pierre Custode, som vistnok har spillet en stor rolle under utviklingen av den eiendommelige genre som behersket produktionen i Nevers fra ca. 1630—1700: fajanser dækket med glasur av en dyp, varm, «persiskblaa» farve (bleu persan) og dekorert med ranker og blomster, dyr og en sjelden gang mennesker i emaljeagtig hvitt (en blanc fixe) (nr. 1) — en enklere sort var marmorert med store flekker, ogsaa i hvitt (nr. 2 og 3). Undertiden, naar man vilde ha en rikere virkning føiet man gult til det hvite, ja dækket endog hele bunden med gult og dekorerte flaten med hvite blader og blomster med blaat midtparti. Disse arbeider i «persisk smak» (goût persan) hører til det originaleste og vakreste fransk keramik har frembragt.
Samtidig forsøkte man at efterligne det østasiatiske por-

13. Fat. Rouen. 3. fjerdedel av 1700-aarene.

selæn — i ensfarvet blaat paa hvit bund — og viste herunder stor evne til at gripe det dekorative hos forbilledene. Desuten gjorde der sig en mere specifik fransk retning gjældende i de religiøse kompositioner paa vievandsfater o. l.

I 1700-aarene formaadde ikke fajansefabrikationen i Nevers at holde sig paa den samme kunstneriske høide som tidligere. Vistnok øket produktionen. Fajansemakernes arbeider førtes i store ladninger paa baater nedover Loire og solgtes viden om, saa en lokalpoet med adskillig ret kunde hævde, at fajansene gjorde byens navn kjendt over hele verden og tvang det store Paris og det store London til at betale tribut til den lille midtfranske by. Men varen selv var blit daarligere, formene tungere og utførelsen raaere. For en væsentlig del har det vel været den overlegne dygtighet Rouen og andre rivaler utfoldet, som bragte fajansemakerne i Nevers til at resignere. Gjennem hele aarhundredet forsøkte de dog at efterligne Rouen-arbeidene og fra ca. 1730 ogsaa de fra Moustiers, men uten synderlig held. Bl. a. kunde de ikke faa til den røde farve, som bruktes i Rouen — de maatte gjerne erstatte den med mørkegult. Hovedmassen av produktionen var dog gjennem hele første halvdel av 1700-aarene og længere fater, tallerkner og pilegrimsflasker med bestillerens navn og billede av hans skytshelgen (faïences patroniques) (nr. 4) eller med emblemer som symboliserte kjøperens profession eller frivole scener bl. a. et meget yndet motiv som kaldtes «kjærlighetstræet» (l'arbre d'amour), grove, næsten karrikaturmæssige i utførelsen. Fabrikationen var m. a. o. blit præget av en avgjort vulgær smak. Det var derfor heller ikke at undres over, at den folkelige stemning satte sine merker paa arbeidene derfra under revolutionen. Da fabrikertes i mængdevis de saakaldte patriotiske fajanser (faïences patriotiques), hvor man ser billeder av Bastillen eller ser de tre stænders insignier: korset, sverdet og spaden forenet under den franske kongekrone ledsaget av indskrifter som «vivre libre ou mourir», ɔ: leve frit eller dø, «vis unita fortior», ɔ: ved forenede kræfter blir man sterkere o. s. v.

1. Krukke dækket med mørkeblaa glasur (bleu persan) og dekorert med vilkaarlig anbragte blomsterbuketter, bladgrener, blomster og insekter i hvitt (en blanc fixe), i «persisk smak» (goût persan). 1630—1700. H. 23 cm., diam. 16 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 5224).

2. Bassin med plastiske hoder paa smalsiderne, dækket av mørkeblaa glasur marmorert med hvite flekker (blanc fixe), i «persisk smak» (goût persan). 1630—1700. L. 43,5 cm., h. 18,5 cm. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

3. Blomsterpotte, tohanket, dækket av mørkeblaa glasur marmorert med hvite flekker (blanc fixe), i «persisk smak» (goût persan). 1630—1700. H. 13,6 cm., diam. 15,1 cm. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

4. «Pilegrimsflaske» dekorert med blader og billeder av den hellige Frans og Madonna (ledsaget av indskriften: St. mari 1758) i blaat og gult, samt med indskriften: Francois Le duc 1758. «Faïence patronique». 1758. H. 6,4 cm., diam. 12,7 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 1336).

FAJANSEFABRIKKENE I ROUEN SIDEN 1644

Her hadde Masseot Abaquesne sit verksted i midten av 1500-aarene, men han fik — saavidt man vet — ingen efterfølger før 1644. Da fik herren av Grandval, Nicolas Poirel, privilegium paa at tilvirke og sælge fajanse i hele Normandie. Disse rettigheter overdrog han imidlertid kort efter til Edme Poterat fra St. Etienne (f. 1612, † 1687), og allerede 1647 maa fabrikationen ha været igang. Der findes nemlig et fat merket med: «faict à Rouen 1647», ɔ: gjort i Rouen 1647.

I begyndelsen var stilen gjennemgaaende den samme som i Nevers — italieniserende og orientaliserende (men saagodtsom altid i ensfarvet blaat), og det er ikke saa underlig. Efter navnene paa arbeidene at dømme synes nemlig flere av dem at være kommet fra Nevers. Snart gjorde forresten ogsaa hollandsk indflydelse sig gjældende. Det var i det hele tat en efterligningens og forsøkenes tid.

Det samme gjælder tildels produktionen under Edme Poterats søn og efterfølger Louis, som i 1673 fik privilegium paa for det første at gjøre porselæn efter kinesisk mønster — han var i virkeligheten opfinderen av det «bløte» porselæn i Europa —, for det andet paa at arbeide fajanser som dem fra Delft. Ogsaa under ham — han døde 1696 — førte fabrikken i Rouen en relativt ubemerket tilværelse.

Med det nye aarhundrede begyndte den store tid for fajansene fra Rouen. En av grundene var at produktionen blev fri da Poteratfamiliens privilegium ophørte.

17. Vægfontæne. Moustiers. Beg. av 1700-aarene.

5. Surtout. Rouen. 1. halvd. av 1700-aarene.

Men vigtigst var det, at en ny og vakker dekorationsmaate var skapt. Den blev utformet allerede i Louis Poterats tid, men fik sin store tid fra ca. 1710 til midten av aarhundredet. Den er en av de mange utformninger av den stil som skaptes av Ludvig 14's ornamentstikkere Berain og Marot og ved sin blanding av rigdom, eleganse og skematisk klarhet vandt en rask og sterk indflydelse paa alt kunsthaandverk. Ikke mindst feiret den triumfer i Rouen-fajansernes dekorationer, som man undertiden pleier at karakterisere som «décor á la broderie», fordi baade mønstret og den nitide utførelse minder om broderier. De kaldes forresten ogsaa «décor á la lambrequins», fordi de minder om tungene som hænger ned fra vaabenmerkenes hjelmklæder eller fra tronhimlenes baldakiner. Det er nemlig et gjennemgaaende træk at fatene langs randen og andre gjenstande rundt siderne er dekorert med større eller mindre tungeagtige ornamenter, som stadig repeteres. Men hver især av disse tunger er komponert av palmetter, løsrevne akantusblader, spiraler, knækkede baand o. l., ordnet symmetrisk paa begge sider av en midtakse. Som regel er de malt med blaat — enten sparet ut paa blaa bund eller malt som en blaa silhouet paa den hvite glasurflate. I midten av fater og tallerkner anbragte man gjerne et ornament, som ogsaa var symmetrisk ordnet paa to sider av en midtakse og snart bestod av en roset, snart av en kurv med blomster omgit av overflødighetshorn, guirlandere o. a. Naar det gjaldt runde fater var dekorationsflaten i almindelighet delt op i radiære felter, saa ornamentene straalte ut fra midtpunktet som en stjerne. Derfor kan man nærmest sammenligne disse kompositioner med rosevinduerne i de gotiske kathedraler (nr. 5). Og da de er specielt karakteristiske for Rouens fajanser, har man kaldt hele denne broderi- og lambrequinagtige stil for «style rayonnant», den radiære eller straalende stil. De elementer den er bygget op av er i virkeligheten faa, men de er komponert sammen til en uendelighet av forskjellige mønstre, saa man fristes til at tænke paa kaleidoskopfigurer.
For den alt overveiende del var bemalingen blaa (nr. 6). Men allerede tidlig begyndte man at gjøre virkningen rikere ved at føie til gult eller rødt (nr. 7). Tildels anvendtes ogsaa fire farver: blaat, rødt, gult og grønt (nr. 8—10) — især i forbindelse med den s. k. «décor ferronnerie», et navn som hænger sammen med den

brede plads de knækkede baandmotiver fra smiejernsarbeidene indtok. Nær beslegtet med «style rayonnant» er ogsaa nogen fat dekorert med arabeskagtige border i dypt, næsten sort blaat paa okkergul bund. Ellers er der ikke særlig mange undtagelser fra den herskende dekorationsmaate. Dog bør nævnes at Nevres-fajansene med sin persiskblaa glasur og hvite og gule dekor blev efterlignet; men den blaa farve fik aldrig den rette glans. Vigtigere var nogen forsøk paa at bygge op en ny ornamentik paa kinesiske motiver, et tiltak som vistnok skyldtes en mægtig og initiativrik fajansemaker ved navn Guillibaud, ca. 1725: arbeidene i den s. k. «imitation chinoise» med sine pagoder og buskadser, blomster, insekter o. l. (nr. 11—12), som forresten hverken er kinesiske eller franske. Meget sjelden gav man sig i kast med figurdekoration. De dygtige ornamentister hadde ikke det rette grep paa menneskeskikkelsene. Der blev dog utført ret gode blaamalerier efter kobberstik og enkelte særlig bemerkelsesværdige arbeider som to søiler med himmelglobusen og jordkloden, prydet med flerfarvede fremstillinger: av de fire aarstider og emblemerne for grammatik, geometri, musik og malerkunst paa jordklodens søile, de fire elementer og emblemer for det ptolemæiske, kopernikanske, Tycho Braheske og kombinerte system paa himmelglobusens.

Ca. 1750 skedde der et totalt omslag i Rouen-fajansens dekoration. Trætte av korrektheten og stivheten i «rayonnantstilens» tegninger kapitulerte man for tidens stil: rokokoen. I den første tid kopierte man tildels de galante og landlige scener som var paa moden — efter stik. Men almindeligst, vakrest og originalest var dog arbeidene med utelukkende ornamental dekor. Saaledes det s. k. «motif à carquois», ɔ: koggermotiv, som bestaar av sammenordnede koggere, musikinstrumenter, fakler, trofæer o. l. Mest yndet var dog den s. k. «décor à la corne» (nr. 13 og 14), som man nærmest kan betragte som en fortsættelse av den tidligere omtalte «imitation chinois». Motivet er et overflødighetshorn forbundet med blomster og andetslags prydverk av et fremmedartet utseende.

Fra omkr. 1750 til 1770 kan man regne at denne rokokostil varte. Den efterfulgtes av en efterligning av porselænet eller kanske snarere av Strassburg- og Marseillefabrikkenes efterligninger av det tyske porselæns blomsterdekor. Saaledes ved en av de vigtigste fabrikker

22 og 23. Tallerkner. Moustiers. 2. halvd. av 1700-aarene.

i byen, Levavasseurs. Men med denne opgivelse av egne traditioner og egen skaperevne gik det tilbake med Rouens fabrikation i det hele.

5. Surtout dekorert med lambrequinborder rundt foten og langs platens kant samt en kurv i platens centrum, i blaat. Style rayonnant. 1. halvd. av 1700-aarene. Diam. 18,3 cm., h. 10 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 3664).

6. Jardiniere med masker i relief paa smalsiderne og dekorert med lambrequiner, i blaat. Style rayonnant. Midt. av 1700-aarene (?) L. 39 cm., h. 19,8 cm. Grosserer Chr. Langaard.

7. Vægfontæne dekorert med lambrequiner og gitterverk, i blaat og rødt. Style rayonnant. 1. halvd. av 1700-aarene. L. 50 cm., br. 23,5 cm. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

8. Fat dekorert i bunden med en blomsterkurv og rundt kanten med en lambrequinbord med gittere og guirlandere, i fire farver (blaat, rødt, grønt og gult). Style rayonnant. 1. halvd. av 1700-aarene. L. 50,5 cm., h. 4,4 cm. Agent N. J. Sønderbye.

9. Mugge dekorert med lambrequiner og guirlandere i fire farver (blaat, rødt, grønt og gult). Style rayonnant. 1. halvd. av 1700-aarene. H. 20,2 cm., diam. 13,2 cm. Grosserer Chr. Langaard.

10. Vægfontæne dekorert med lambrequiner og guirlandere, i fire farver (blaat, rødt, grønt og gult). Style rayonnant. Midt. av 1700-aarene. L. 60 cm., br. 29 cm. Ingeniør Finn Meyer.

11. Terrin, rund, dekorert i kinesisk smak med blomsterbusker bak gjærder, blomstergrener, insekter og strøblomster, i flere farver (rødt, grønt, gult og blaat). Imitation Chinoise. Midt. av 1700-aarene. Diam. 27 cm., h. 19 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 1323).

12. Terrin med fat, dekorert med blomsterborder, løsrevne blomstergrener, fugler, insekter og vaabenskjold med V. A. LOWENDAL i indskriftsbaand, i flere farver (blaat, rødt, grønt og gult). Imitation Chinoise. Midt. av 1700-aarene. Fatet: l. 39,3 cm., h. 4,4 cm. Terrinen: l. 34 cm., h. 16,4 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 5059).

13. Fat dekorert med overflødighetshorn, blomster, fugler og insekter (décor à la corne) i flere farver (blaat, rødt, gult, grønt, manganfiolet). Style rocaille. 3. fjerdedel av 1700-aarene. L. 43 cm., h. 4,4 cm. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

14. Terrin dekorert med overflødighetshorn med avskaarne spidser, blomster, fugler og insekter (décor à la corne tronquée),

i flere farver (blaat, gult, rødt, brunrødt, grønt, manganfiolet og sort). Style rocaille. 3. fjerdedel av 1700-aarene. H. 16 cm., l. 33,7 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

---

15. Bidet dekorert i bunden med gitter og muslingskal og rundt siderne med lambrequiner, i blaat. Style rayonnant. 1. halvd. av 1700-aarene. Arbeide enten fra Rouen eller en derfra paavirket nordfransk fabrik. L. 50,8 cm., br. 8,8 cm. Maleren Henrik Sørensen.

16. Fat dekorert med en blomstergren i bunden og en smal bord med gittere og blader rundt kanten, i blaat. Midt. av 1700-aarene. Arbeide enten fra Rouen eller en anden derfra paavirket nordfransk fabrik (Quimper?). Diam. 47 cm., h. 7,5 cm. Fabrikeier Halvor J. Schou.

FAJANSEFABRIKATIONEN I MOUSTIERS SIDEN 2. HALVDEL AV 1600-AARENE

I den lille avsidesliggende fjeldby Moustiers i Provence begyndte fajansefabrikationen engang i 2. halvdel av 1600-aarene. Efter en tradition, som kan ha meget for sig, var det en italiener i Serviterordenens kloster i byen, som bragte fabrikationshemmeligheten med sig fra sit hjemland. Av ham skulde saa pottemakerfamilien Clerissy ha lært kunsten — enten Pierre (f. ca. 1651, død 1728) eller hans far Antoine (død 1679). Som fajansemaker nævnes vistnok Pierre Clerissy første gang i et dokument fra 1679. Det ældste vidnesbyrd er dog en madonnastatuette som bærer signaturen PC (d. e. Pierre Clerissy) 1668. Fra dette temmelig raat utførte stykke lykkedes det imidlertid temmelig hurtig at arbeide produktionen op til et høit nivaa. Og da Pierres søn Antoine (død 1743) blev medeier av verkstedet 1710, var der allerede en betydelig fajanseindustri i byen. Og den vokste under hans efterfølger, sønnen Pierre (død 1794), som blev kompagnon 1732 og eiet fabrikken indtil 1783 — han blev endogsaa adlet paa grund av sine fortjenester av næringslivet.
De ældste arbeider fra Moustiers var blaamalte og dekorert med jagtbilder og rytterkampe, hvortil motivene fremforalt var hentet fra florentineren Antonio Tempestas (1555—1630) kobberstik. Denne dekoration blev imidlertid avløst av en anden — ogsaa i ensfarvet blaat — med rik og fantasifuld grotesk-ornamentik i Berains

24. Terrin, sands. arbeide fra «Veuve Perrin». Marseille. 2. halvd. av 1700-aarene

stil. Den var sammensat av gitterverk, guirlandere, sfinxer, fugler, satyrer, karyatider, løsrevne akantusblader, linjeslyng o. s. v., ordnet symmetrisk paa begge sider av en midtakse. Denne dekoration, som maltes med straalende blaat paa en glansfuld melkehvit glasur, er særlig karakteristisk for Moustiers (nr. 16).
1738 oprettet en marseillaner Joseph Olerys et verksted i byen. Han hadde tidligere arbeidet i Spanien, hvor greven av Aranda hadde oprettet en fajansefabrik i Alcora ca. 1727. Her var han vistnok en tidlang lærer ved atelieret og blev fortrolig med de rike farver som anvendtes der. Som rimelig kan være anvendte han den flerfarvede spanske dekorationsmaate ogsaa i Moustiers, hvor den meget snart slog igjennem — hans virksomhet (1738—80) betegner i det hele tat en ny og særpræget stilperiode i Moustiers fajansefabrikation.
Det ensfarvede blaa forsvandt vistnok ikke, og man fortsatte at dekorere i Berains stil. Dog anvendte man gjerne flere farver: brunt, gult, grønt og fiolet ved siden av blaat, (nr. 17). Imidlertid fremstod der efterhaanden en række nye dekorationsmaater. Saaledes møter man fater med en mytologisk eller religiøs scene omgit av en blomsterkrans i midten og border dannet av guirlandere og medaljonger med byster, amoriner, gudeskikkelser o.l. rundt kanten (décor à guirlandes et médaillons) (nr. 18). Og omkring midten av aarhundredet fik rokokorammer og dekorationer sammensat av faner, korder, musikinstrumenter o. l. indgang (décor en style rocaille). Meget almindelig var ogsaa en dekoration med border av blomsterkvaster, enten ensfarvet: gult, grønt, blaat eller fiolet eller i flere farver. Da centralblomsten ved den flerfarvede utsmykning som oftest var fiolet som potetesblomsten, har man kaldt denne dekorationsmaate «décor à la fleur de pomme de terre» (nr. 21). Vel saa meget utbredt var forresten en anden dekorationsmaate som bestod av groteske menneskeskikkelser, tildels med dyreøren, æsler som spiller fiolin, fantastiske dyreskikkelser (halvveis struds og halvveis hest o. l.), apekatter i latterlige kostumer o. s. v., altsammen anbragt paa dekorationsflaten uten synderlig orden sammen med løsrevne bladgrener og efterligninger av kinesiske klipper med blomster (décor à grotesques et chinois). Man har bl. a. kaldt disse dekorationer for «genre Callot» — ikke fordi figurene er direkte kopier efter hans tegninger, men minder om dem. Farven var enten gul (nr. 22) eller grøn,

alene eller i forbindelse med andre farver, især fiolet og blaat (nr. 23).
Slutningen av 1700-aarene var en nedgangstid for fajansefabrikationen i Moustiers. Den viste sig fremforalt deri at originaliteten i dekorationerne forsvandt. Man efterlignet andre fabrikker, især Strassburg, og søkte at komme porselænet saa nær som mulig. Paa denne maate møter man naturligvis en meget broget produktion. Mest bemerkelsesværdig blandt de mange sorter var asjetter med hyrdescener og vers, oftest middelmaadige, undertiden flotte, arbeider dekorert med kineserier i ensfarvet grønt, med helt gul glasur og blomstermaling, med sommerfugler o. l.

17. Vægfontæne, oventil riflet, dekorert med lambrequiner og grotesker, i blaat. Décor Bérain. Begyndelsen av 1700-aarene. Uten sign. H. 39,3 cm., br. 25 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 4033).

18. Vase dekorert med knækkede baand, guirlandere, gittere, masker, rammer med portræthoder o. s. v. i flere farver (blaat, rødbrunt, grønt, gult). Décor Bérain. Midt. av 1700-aarene. Uten sign. H. 37,3 cm., diam. 24 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 5175).

19. Sukkerdaase med skaal, dekorert med guirlandere og medaljonger med allegoriske figurer, i flere farver (gulbrunt, grønt og blaat). Sign. under skaalen i gulbrunt, under laakket i grønt: OL. PL. (?) = Joseph Olerys og Jean-Francois Pelloquin (?). 1738—49. L. 22,3 cm., h. 12 cm. Advokat C. F. Michelet.

20. Terrin med plastiske hoder paa begge smalsider og laakknap formet som et fuglehode, dekorert med kniplingsborder, blomstergrener og vaabenskjold i gult og blaat. Uten sign. 1. halvd. av 1700-aarene (?). L. 35,5 cm., h. 19,8 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

21. Fat dekorert med blomstergrener (décor à la fleur de pomme de terre) i flere farver (manganfiolet, brungult, grønt og blaat). Uten sign. Midt. av 1700-aarene. L. 36 cm., h. 3 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 5226).

22. Tallerken dekorert med storklignende fugl i bunden og klipper med blomster rundt kanten (décor à grotesques et chinois), i gult. Uten sign. 2. halvd. av 1700-aarene. Diam. 24,7 cm., h. 2,9 cm. Agent N. J. Sønderbye.

23. Tallerken dekorert i bunden med en kvindelig og en mandlig figur samt et fantasidyr og rundt kanten med klipper

26. Blomsterpotte. Strassburg. 1. halvd. av 1700-aarene.

med blomster (décor à grotesques et chinois), i flere farver (grønt, blaat, brungult, graabrunt) med manganfiolet optegning. 2. halvd. av 1700-aarene. Uten sign. Diam. 25 cm., h. 3 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 1317).

FAJANSEFABRIKKENE I MARSEILLE SIDEN SLUTTEN AV 1600-AARENE.

Vistnok i 1670-aarene blev der anlagt et fajanseverksted i Saint-Jean-du-Désert, en liten forstad til Marseille, av Joseph Clerissy, en ældre bror av Pierre Clerissy, som grundla fabrikationen i Moustiers. Og da han døde 1685, fortsattes virksomheten av hans enke og sønner.

Fordi baade lederne og størsteparten av arbeiderne kom fra Moustiers blev fajanserne fra Saint-Jean-du-Desert som rimelig kan være nærmest efterligninger av produktene fra denne by. Vi møter saaledes igjen baade dekorationerne efter Antonio Tempestas kobberstik og den eiendommelige utformning av Berain-ornamentikken fra Moustiers. Men man kan ogsaa konstatere en sterk indflydelse fra Nevers, som tyder paa at man ogsaa har anvendt malere derfra.

Fajansefabrikationen som tok et meget raskt opsving blev imidlertid allerede i begyndelsen av 1700-aarene forlagt til byen Marseille selv. Den dygtigste og mest ansete av fajansemakerne der i 1. halvdel av aarhundredet var Joseph Fauchier (død 1751). Han er mest kjendt for sine flerfarvede fajansefigurer, nærmest i Robbiaenes stil — specielt krusifikser og andre kirkelige gjenstande. Det var nemlig blit en utbredt skik i 1700-aarene at erstatte hostieæsker, ciborier o. l., som i almindelighet var av sølv eller andet metal, med fajanse. Fauchier arbeidet forresten ogsaa gjenstande til profant bruk bl. a. speilrammer.

Blandt de mange fabrikanter i 2. halvdel av 1700-aarene, da bemalingen med muffelfarver var den dominerende, kan nævnes Joseph Fauchier den yngre (død 1789), som fortsatte sin onkels bedrift, en baade dygtig og initiativrik mand, som bygget store hus med bolig til de mange arbeidere, saa han kunde faa større orden i virksomheten og mere utbytte av deres arbeide. Paa grund av de fremragende produkter han leverte, blev han i sin tid valgt til medlem av Akademiet for maleri og skulptur i Marseille, en hæder som kun en to-tre andre fajansekunstnere fik del i.

Blandt hans arbeider, som for en stor del ialfald betegner en fortsættelse av onkelens retning, kan især fremhæves stykker med blomstermaling paa gul eller perlegraa bund. En anden fajansemaker, Louis Leroy (død 1778), leverte fornemmelig vakre, men fri efterligninger av fajansene fra Rouen, især de flerfarvede, mens Larchier (død 1773) hovedsaglig modellerte dyr og frugter. Mest typisk for produktionen i Marseille var dog arbeidene fra «Veuve Perrin», ɔ: Perrins enke (død 1793). De omfattet alle genre. Hun optok bl. a. Fauchiers idé: blomstermaleri paa gul bund, og hun anvendte kineserierne, som just var paa moden, i sine dekorationer, hun gjorde stor lykke med landskaper, som hun anbragte paa fater og kander — de var vistnok utført av de samme mænd, som netop da malte landskapsbilleder rundt i husene der i egnen —, og som staffage ser vi mange ganger orientalere, tyrker og andre slags folk, som man stadig saa paa gaten i den store sjøbyen. Vigtigere var dog hendes fiskedekorationer: fisk og muslinger, som blev malt efter naturen. Men vigtigst var blomsterdekorationerne. Mens man baade til det tyske porselæn og fajansene fra Strassburg — som dannet forbilledene — anvendte en ret skematisk utførelse, møter man i Marseille en naturlig gruppering av plantene og en nøiagtighet, som synes at vise, at de blev malt efter levende blomster (nr. 24—25).— Malerskolen som oprettedes i byen 1756 har sikkert bidraget meget til at skaffe duelige kræfter til denne slags arbeider. Og farvene, som man brukte, var mange og vakre — specielt en egen rosarød og en grøn farve, som forresten var opfundet av «Veuve Perrins» største konkurrent: Honoré Savy. Han arbeidet gjennemgaaende i de sedvanlige genre og fik stor avsætning paa sine varer: paa Sicilien og i Syditalien, Konstantinopel og Orienten — han kjøpte endog skib for at fragte dem. Som paaskjønnelse for sit arbeide blev han medlem av akademiet i Marseille, og da kongens bror, den senere Ludvig 18. besøkte byen, avla han bl. a. en visit i Savys fabrik, som endog fik tilladelse til at kalde sig «Manufacture de Monsieur frère du roi» og til at bruke den franske lilje som merke. Endelig kan nævnes Joseph Robert, som var en ypperlig modellør og dekorerte fajansen paa samme maate som porselæn, likesaa omhyggelig, og ved siden av ham hans lærling Antoine Bonnefoy. Som man vil ha lagt merke til var fabrikationen i Marseille litet original —

28 Fat. Malt av Joseph Hannong. Strassburg 1755–80.

næsten bare imitation – forsaavidt var den typisk for en kosmopolitisk by som Marseille. Dog var arbeidene gjennemgaaende særdeles godt utført.

24. Terrin med plastiske ornamenter rundt siderne og paa laakket samt laakknap formet som en aal, dekorert med blomsterbuketter i flere farver (rødt, grønt, blaat, fiolet, sort og gult). Sands. arb. fra «Veuve Perrin» (1748–93). Uten sign. L. 37 cm., h. 28,2 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 8632).

25 a og **b.** To tallerkener dekorert med blomsterbuketter og -grener samt en sommerfugl, i flere farver (purpurrødt, fiolet, grønt, gult og sort). Sands. arb. fra «Veuve Perrin». (1748–98). Uten sign. Diam. 24,8 cm., h. 3 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 5309–10).

DEN HANNONGSKE FAJANSEFABRIK I STRASSBURG (1721–1780). Fajansefabrikken i Strassburg blev grundlagt av Charles François Hannong, som kom flyttende fra Maestricht 1709 og anla en fabrik for tobakspiper – ved siden av gjorde han kakkelovner av denslags man benyttet i Tyskland. Imidlertid kom han i forbindelse med en Wackenfeld som hadde rømt fra Meissen og gik 1721 i kompaniskap med ham om at fabrikere porselæn i Strassburg. Det blev der dog ikke noget av, da Wackenfeld kort efter forsvandt. Men Charles Hannong fortsatte bedriften som fajansefabrik, og det gik godt – ialfald oprettet han 1724 en filial i en liten by i nærheten, Hagenau. Som forbilleder har han vistnok til at begynde med tat de hollandske fajanser med kineserier i blaat – et fat med hans signatur synes at vise det –, men fremforalt de blaadekorerte arbeider i «style rayonnant» fra Rouen, som man bl. a. har fundet skaar av under gravninger paa pladsen for hans gamle fabrik, og som utstillingen efter al sandsynlighet har en prøve paa (nr. 26). Men han har vist ogsaa anvendt flerfarvet dekor. Alting taler saaledes for, at det var ham som begyndte med den rike blomstermaling som skulde bli Strassburgerfajansernes karakteristikum. Hans tildels vellykkede forsøk paa at gjøre porselæn gjorde det ialfald meget nærliggende for ham at overføre denne muffelfarvedekoration til fajansen.
1732 overdrog han fabrikationen til sine to sønner, Paul

Antoine og Balthasar, som imidlertid solgte sin del til broren 1739. Og nu oplevet Strassburgerfabrikken under Pauls dygtige ledelse sin høieste blomstring. Bl. a. forsøkte og magtet den saa vanskelige opgaver som at fremstille store pendelure med rik plastik i rokokostil, bordopsatser, konsoler, rammer, fater av form som dyr, især vildt o. s. v. Men betydeligere i kunstnerisk henseende end disse paradestykker var servicene med broget blomstersmykning bestaaende av buketter, tilsyneladende anbragt tilfældig paa dekorationsflaten og utført i en viss konventionel naturalisme. Det som kanske bidrog mest til deres skjønhet var dog de pragtfulde farver, som det var lykkedes at fremstille – specielt en karminrød, som man ogsaa forstod at bruke til overdaadighet og med stor virkning, ved siden derav en vakker blaalig grøn.

Imidlertid gjenoptok Paul tanken om at gjøre porselæn og realiserte den ved hjælp av en tysk arbeider fra Höchst, Löwenfink. Men derved følte fabrikken i Vincennes (den som senere flyttet til Sévres) sine privilegier krænket – tiltrods for at den kun tilvirket kunstig porselæn. Forgjæves søkte Paul at faa tilladelse til at fortsætte, men det lykkedes ikke, og han utvandret til Tyskland, hvor han grundla porselænsfabrikken Frankenthal i Pfalz 1755. Hans to sønner, Joseph-Adam og Pierre, fortsatte dog fajansefabrikationen, først begge to, siden Joseph alene. Imidlertid kom han op i en række vanskeligheter. Især blev det skjæbnesvangert for ham at man 1774 gjennemførte den gamle opfatning at Elsass, som var et erobret land, i toldsaker stod paa like linje med utlandet. Da Strassburgerfabrikken paa denne maaten blev hemmet av toldmurer baade fra utlandets som sit eget lands side, kunde den selvfølgelig ikke staa sig i konkurransen. Derfor opgav han den 1780. Hvad produktionen angaar, fortsatte Joseph traditionen fra farens tid. Dog la han øiensynlig større vegt paa at fabrikere billige og kurante varer end pragtstykker. Der findes typiske arbeider med blomsterdekor fra hans tid paa utstillingen. Og blandt disse kan man skjelne mellem en finere sort, hvor utførelsen er meget omhyggelig – penselstrøkene følger formelig bladenes bevægelser (nr. 27–32) – og en simplere vare, hvor konturene blev trukket op med sort og utfyldt med raske penselstrøk (nr. 33 og 34). Ved siden av de broget malte arbeider utførte han tildels ogsaa fajanser med ensfarvet rød bemaling.

38. Terrin. Niederwiller. Ca. 1760.

50. Fat. Sydfransk eller spansk arbeide. 2. halvd. av 1700-aarene.

26. Blomsterpotte dekorert med lambrequinborder i blaat. Ukjendt sign. 1. halvd. av 1700-aarene. Diam. 20,5 cm., h. 5,3 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 9225).

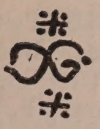

27. Terrin med modellert citron paa laakket dekorert med blomsterbuketter og strøblomster i flere farver (rødt, rødfiolet. gult, grønt, blaat og sort). Sign.: I H 399/90 = Joseph Hannong. 1755—80. L. 32 cm., h. 21,3 cm. Maleren Henrik Sørensen,

28. Fat dekorert med blomsterbuket og strøblomster i flere farver (rødt, fiolet, gult, grønt, blaat og sort). Sign.: I H 111/90 = Joseph Hannong, 1755—80. L. 45 cm., h. 4,3 cm. Maleren Henrik Sørensen.

29. Fat dekorert med blomsterbuketter og strøblomster i flere farver (forskjellig slags rødt, grønt, gult og blaat) med sorte konturer og delvis skraffering. Sign.: I H 112 = Joseph Hannong. 1755—80. L. 50 cm., h. 5 cm. Overlæge Johan Schweigaard.

30. Tallerken dekorert med rosengren og strøblomster i flere farver (rødt, grønt, gult, lyst blaafiolet og sort). Sign.: IH 154/74 = Joseph Hannong. 1755—80. Diam. 29 cm., h. 3,2 cm. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

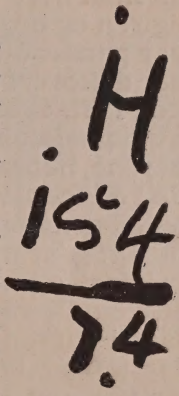

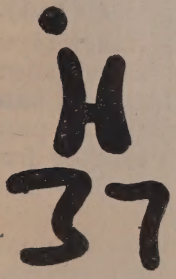

31. Tallerken dekorert med strøblomster i flere farver (fiolet, gult, grønt, blaat og sort). Sign. I H 37 = Joseph Hannong. 1755—80. Diam. 25,2 cm., h. 3,8 cm. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

32. Tallerken dekorert med blomsterbuket og strøblomster i flere farver (rødt, fiolet, gult, grønt, blaat og sort). Sign.: IH 37/90 = Hannong. 1755—80. Diam. 25 cm., h. 3,9 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 1299).

33. Vase med to hanker, plastiske ornamenter paa foten og rundt nederdelen samt en modellert rosenknop som laakknap, dekorert med blomsterbuketter og strøblomster i flere emaljeagtige farver (rødt, grønt, blaat og gult) og med sorte konturer. Merket nr. 47. 1755—80. H. 22,5 cm., diam. 12 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

34. Daase dekorert med roser og strøblomster i flere emaljeagtige farver (rødt, grønt, gult og blaat) og med sorte konturer. Uten sign. 1755—80. L. 10,5 cm., h. 9,2 cm. Konsul I. B. Stang.

35. Tallerken med gjennembrutt fletverkskant dekorert i bunden med en rosengren i flere farver (grønt, gult, fiolet og sort. Uten sign. Sands. arbeide fra Strassburg 1755—80. Diam. 25,5 cm., h. 3 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 4074).

ANDRE FRANSKE FAJANSEFABRIKKER SIDEN SLUTTEN AV 1700-AARENE. De øvrige fajanseverksteder rundt om i landet stod som før nævnt i et større eller mindre avhængighetsforhold til de nærmeste hovedcentrer for fabrikationen.

Til Rouens indflydelsessfære hørte først og fremst en række nordfranske fabrikker. Saaledes de mange verksteder i *Paris*, hvor man i 1700-aarene baade kopierte de blaamalte lambrequinborder (men gjennemgaaende med mindre akkuratesse og finhet i tegningen) og den farvede dekor, som det imidlertid ikke lykkedes helt at efterligne, da man ikke kunde fremstille den røde farve tilstrækkelig ren og ofte maatte erstatte den med mørkegult. Ellers var pariserfabrikkenes specialitet kakkelovner og kaminer dekorert med masker og guirlandere. Mens fabrikken i *St. Cloud* (i nærheten av Paris), som var anlagt av porselænsmakeren Chicanneau i slutningen av 1600-aarene, behandlet forbilledene med adskillig frihet, blev de i *Sinceny*, hvor der siden 1733 var et verksted, som lededes av en Pierre Pellevé fra Rouen, efterlignet saa nøiagtig at man har vanskelig for at se forskjellen paa original og kopi. Derimot forstod en anden mester fra Rouen, Pierre Caussy, som 1743 overtok en fabrik — anlagt i slutningen av 1600-aarene — ved *Quimper* (Bretagne), at komponere noget nyt over den sedvanlige polykrome Rouen-dekoration med overflødighetshorn. Adskillig frihet overfor forbilledene viste forresten ogsaa fabrikken i *Lille*, som blev grundlagt 1696 av en Jacques Féburier fra Tournai og vokste sig stor under hans efterfølger François Boussemaert (1729—78). Der oprettedes forresten ogsaa tre andre fabrikker i byen. Eiendommelig for arbeidene er det bl. a. at hollandske motiver undertiden er blandet ind og at den blaa farve er mindre intens end i Rouen; fra Lille skriver sig sandsynligvis en tallerken paa utstillingen (nr. 36), mens en liten kande som sikkert ogsaa er nordfransk ikke kan henføres til noget bestemt fabrikationssted (nr. 37).

En lignende rolle som Rouen i nord spillet Moustiers i syd. Foruten de ældste verksteder i Marseille blev bl. a.

39 og 40 Bakkus og Ceres, vistnok modellert av Lemire. Niederwiller. 2. halvd. av 1700-aarene.

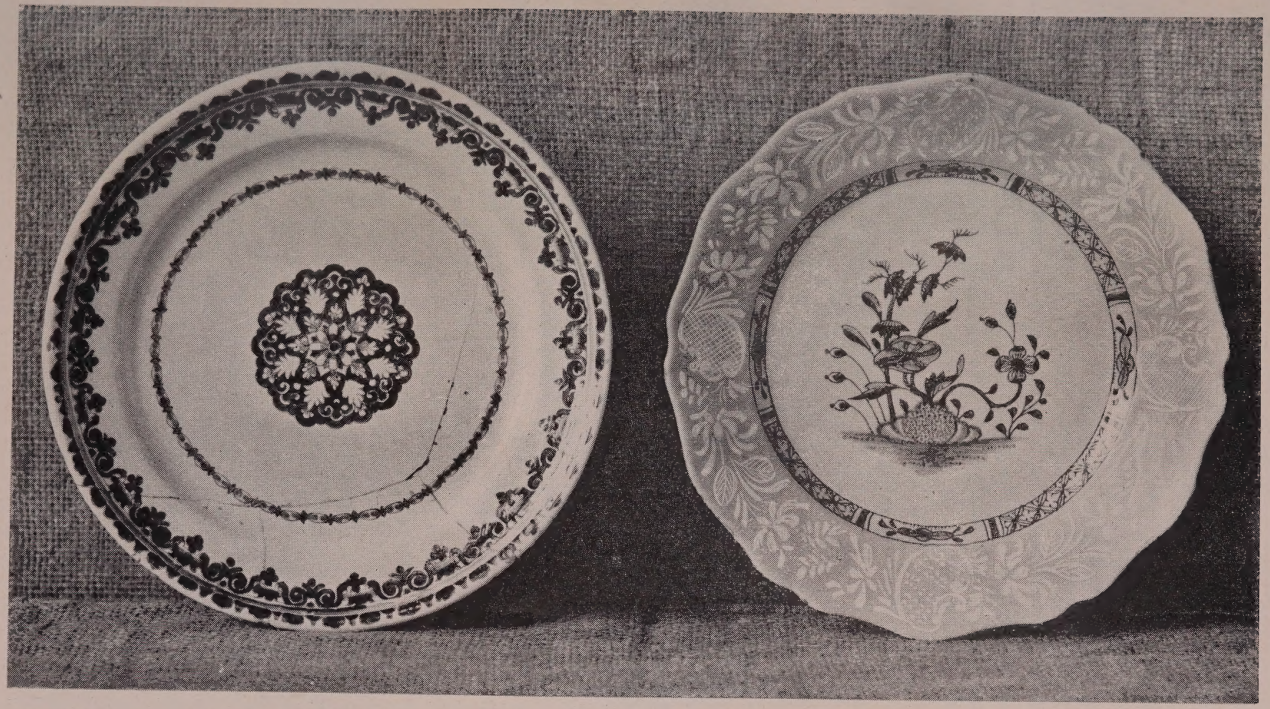

36 og 41. Tallerken fra Lille, 1. halvd. av 1700-aarene, og en do. fra St. Amand-les-Eaux, midt. av 1700-aarene.

fabrikkene i *Varages* og *Goult* paavirket herfra, den i *Clermont-Ferrand* og mange andre.
Ikke mindre vidt omspændende var den paavirkning som utgik fra Strassburg. Sterkest gjorde den sig dog gjældende i det nærliggende Lothringen, hvor der oprettedes flere fabrikker. Den største av disse var manufakturet i *Niederwiller*, som blev oprettet 1754 av myntmesteren Jean Louis de Beyerlé, ved hjælp av nogen arbeidere han hadde faat lokket bort fra Paul Hannong. Her lykkedes det meget snart at levere arbeider av betydelig kunst, ikke mindst paa grund av nogen flinke tyske malere, som var indkaldt fra Meissen, og den utmerkede bistand han fik av sin hustru som baade hadde god smak og kunstnerisk evne – hun tok undertiden personlig del i dekoreringen. En god prøve paa blomsterdekorerte arbeider i Strassburgersmak, som var de raadende i hans tid, er den utstillede terrin (nr. 38). Da fabrikken solgtes 1774 kom den under François Lanfreys ledelse og fik stor fremgang. Under ham begyndte man forresten med den mindre tiltalende genre at male gjenstandene i træimitation med tilsynelatende paaklistrede papirblader med landskapsbilleder i rosa. Noget av det som skaffet fabrikken størst ry var imidlertid de talrike smaafigurer og grupper som for en stor del var modellert av billedhuggeren Charles Sauvage, kaldt Lemire, som var ansat ved fabrikken fra 1759 og en lang tid fremover. Et par arbeider efter hans utkast er vistnok to av utstillingens figurer (nr. 39 og 40). Foruten Niederwiller fandtes der en række andre betydelige fajansefabrikker i Lothringen. *Lunéville*, grundlagt 1730 av Jacques Chambrette, *St. Clément*, som han anla 1758 og *Bellevue* som oprettedes samme aar av Lefrançois. Alle tre producerte fajanser med malerier i Strassburgerstil og genregrupper efter den betydelige kunstner Paul Louis Cyfflés (f. 1724, død 1806) modeller, – baade galante jægere og rent folkelige typer. Blandt de lothringske fabrikker kan endelig nævnes *Nancy*, grundlagt 1774 av Nicolas Lelong, hvor billedhuggeren Clodion (f. 1745, død 1814) var virksom, og *Islettes*, oprettet 1737, som er mest bekjendt for sine figurbilleder med krigerske emner fra Napoleonstiden.
Tilslut skal nævnes nogen verksteder, som har været mindre avhængig av indflydelsen fra de store fabrikationscentrer og gjort originale indsatser. Saaledes *Saint-Amand-les-Eaux*, som blev grundlagt henimot

1740 av Pierre Joseph Fauquez fra Tournai, og bl. a. utmerket sig ved arbeider med en klistergraa glasur og hvite dekorationer (bianco sopra bianco (nr. 41). — De ligner meget svenske arbeider fra Marieberg; fra denne fabrik skriver sig vistnok to terriner paa utstillingen (nr. 42 og 43). Endvidere kan nævnes *Sceaux*, som blev anlagt henimot 1750 med kemikeren Jacques Chapelle som sin første leder. Den utmerket sig ved sin rene glasur, sin omhyggelige bemaling og sine vellykkede forsøk paa at konkurrere med porselænet. Merkes kan det ogsaa at der i anden halvdel av 1700-aarene ved flere nordfranske verksteder blev arbeidet fajanser dækket av mørkeblaa glasur med dekorationer i hvitt (blanc fixe). Utstillingen har som prøve paa disse arbeider en tallerken (nr. 44) som stammer fra *St. Omer*, grundlagt 1751 av Louis Saladin. Endelig skal omtales at der i *Bordeaux* siden 1711 fandtes flere verksteder, hvor man bl. a. gjorde terriner av form som kalkuner, ænder o. l. med naturalistisk bemaling; derfra skriver sig sandsynligvis den utstillede tallerken med kinesisk landskap i blaat (nr. 45). Man kunde regne op endnu en lang række fabrikker Rennes, Montpellier, Apt, Desvres, Aprey, Négrepelisse o. a., men de som er nævnt er tilstrækkelig til at vise omfanget av den rike franske fajanseindustri i 1700-aarene.

36. Tallerken dekorert med roset i bunden og lambrequinbord rundt kanten, i blaat. «Style rayonnant». Ukjendt sign. Sands. arb. fra Lille. 1. halvd. av 1700-aarene. Diam. 24 cm., h. 2,4 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 1325).

37. Kande dekorert med lambrequiner i blaat. «Style rayonnant». 1. halvd. av 1700-aarene. H. 21,5 cm., diam. 13 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

38. Terrin med fat og modellert sop og hummer paa laakket med grønne, purpurrøde, blaa og forgyldte kanter og dekorert med blomsterbuketter i flere farver (rødt, rødfiolet, blaat, grønt, gult, lyst blaafiolet og graat). Sands. arb. fra Niederwiller, Ca. 1760. Fatet: l. 39,5 cm., br. 29 cm. Terrinen: l. 35 cm., h. 22,5 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 7444).

39. Figur, naken mand som staar ved en træstubbe, hvor der hænger et bukkeskind, og kryster druer i et bæger (Bakkus), bemalet med flere farver (grønt, fiolet, graabrunt og gult). Sands. modellert av Lemire, Niederwiller. 2. halvdel av 1700-aarene. H. 19,9 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

44 og 45. Tallerken fra St. Omer, 2. halvd. av 1700-aarene, og en do. fra Bordeaux, 1700-aarene.

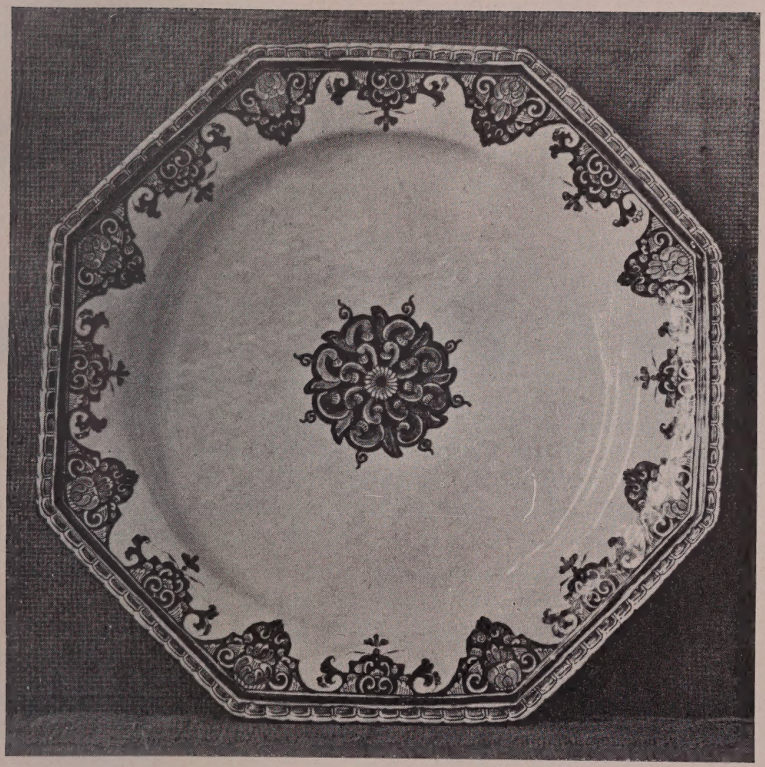

47. Fat. Sands. nordfransk arbeide. 1. halvd. av 1700-aarene.

40. Figur, naken kvinde med blomsterkrans i haanden staaende ved en stubbe (Ceres), bemalt med flere farver (rødt, graabrunt og grønt). Sands. modellert av Lemire, Niederwiller. 2. halvd. av 1700-aarene. H. 21,2 cm. Grossèrer Oscar Preuthun.

41. Tallerken dækket med graalig glasur og dekorert i bunden med klippe og blomsterbusker i kinesisk smak, i blaat og manganfiolet, og bord av blader, blomster og gitterverk i hvitt (bianco sopra bianco). Sign. med speilmonogram: P F = Pierre Fauquez. Arbeide fra Saint-Amand-les-Eaux. Midt. av 1700-aarene. Diam. 24 cm., h. 3,3 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 1329).

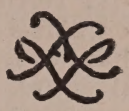

42. Terrin med fat og laakknap formet som granateple, med plastiske ornamenter og dekorert med blomstergrener i blaat. Uten sign. Sands. arb. fra Saint-Amand-les-Eaux. Midt. av 1700-aarene. Fatet: l. 42 cm., h. 5 cm. Terrinen: l. 40 cm., h. 28 cm. Konsul I. B. Stang.

43. Terrin med utbulinger rundt siderne og dekorert med blomster i grønt. Sands. arb. fra Saint-Amand-les-Eaux. Midten av 1700-aarene. Merket: N I (nr. 1?) L. 33 cm., h. 17,2 cm. Fabrikeier Halvor J. Schou.

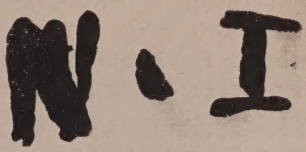

44. Tallerken, dækket med mørkeblaa glasur, dekorert med blomsterbuket og -grener samt insekter i hvitt (blanc fixe). Sands. arb. fra St. Omer. 2. halvdel av 1700-aarene. Merket med hinanden krydsende paralelle striper i gult. Diam. 23,5 cm., h. 3,2 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 1330).

45. Tallerken dekorert med kinesisk landskap i blaat. Sign.: NE (?). Sands. fra Bordeaux. 1700-aarene. Diam. 23 cm., h. 2,7 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 1328).

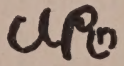

UKJENDTE FAJANSER FRA FRANKRIKE ELLER TILGRÆNSENDE LANDE

46. Fat, ovalt, dekorert med en blomsterbuket i bunden og en kniplingsbord rundt kanten, i blaat. Sands. arbeide fra det sydlige Frankrike — muligens fra Moustiers. 1. halvd. av 1700-aarene. L. 38 cm., h. 6,3 cm. Maleren Thorvald Erichsen.

47. Fat, ottekantet, dekorert med en spiralroset i bunden og lambrequiner rundt kanten i blaat. Sands. nordfransk arb. 1. halvdel av 1700-aarene. Ukjendt signatur: VE eller FL. Diam. 38 cm., h. 4,5 cm. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

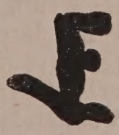

48. Tallerken dekorert med blomstergrener i manganfiolet og grønt. Sands. arbeide fra det nordøstlige Frankrike, 2. halvdel av 1700-aarene, Diam. 23 cm., h. 2,7 cm. Overlæge Johan Schweigaard.

49. Terrin med fat med grønlig glasur «marmorert» ved grønne og tildels gulgrønne streker og dekorert med insekter i gult, blaat og rødt. Nordfransk form, angivelig arbeide fra Bruxelles (Belgien). Sands. midten av 1700-aarene. Fatet: l. 38,5 cm., h. 3,8 cm. Terrinen: l. 35,5 cm., h. 16,7 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

50. Fat dekorert med blomstergrener og fugl i bunden og blomstergrener rundt kanten i flere farver (grønt, gulbrunt, manganfiolet, mørkt graablaat og gult). Sydfransk eller spansk arbeide fra 2. halvd. av 1700-aarene (?). L. 38 cm., h. 4 cm. Overlæge Johan Schweigaard.

51. Terrin med riflede sider, plastiske ornamenter paa føttene og et modellert eple (grønt og gult) som laakknap samt blomsterbuketter og bladgrener i grønt. Sydfransk eller spansk arbeide fra 2. halvd. av 1700-aarene. L. 25,5 cm., h. 21,5 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

52. Terrin med riflede sider, plastiske ornamenter paa føttene og toppen av laakket, modellert eple som laakknap (grønt og gult) og dekorert med blomsterbuketter i grønt og gult, med manganfiolette konturer. Sydfransk eller spansk arbeide fra 2. halvd. av 1700-aarene. H. 25 cm., l. 31 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

53. Terrin i knækkede former med plastiske ornamenter paa føttene og laakkets top, modellerte grener (grønne) med bær (gule) og dekorert med store og smaa blomsterbuketter i grønt. Sydfransk eller spansk arbeide fra 2. halvd. av 1700-aarene. L. 39,5 cm., h. 21,2 cm. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

54. Terrin med rifler rundt sidene og paa laakket, modellert blomst (gul) med blad (grønt) som laakknap og dekorert med blomstergrener i grønt, gult og gulbrunt. Sydfransk eller spansk arbeide fra 2. halvdel av 1700-aarene. H. 23,3 cm., l. 33 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

55. Liten terrin i knækkede former med en modellert pære (gulbrun, bladene grønne) som laakknap og dekorert med smaa landskaper med palmer og bladgrener i flere farver (gulbrunt, gult, grønt og manganfiolet). Sydfransk eller spansk arbeide fra 2. halvd. av 1700-aarene. L. 20,5 cm., h. 17,8 cm. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

49. Terrin. Angivelig arbeide fra Bruxelles. Midten av 1700-aarene.

52. Terrin. Sydfransk eller spansk arbeide. 2. halvd. av 1700-aarene.

54. Terrin. Sydfransk eller spansk arbeide. 2. halvd. av 1700-aarene.

56. Kaffekande med rifler oventil og rundt foten og dekorert med smaa landskapsbilleder, blomster og insekter i grønt, manganfiolet, blaat og gult. Sands. fra Sydfrankrike eller muligens Italien, — minder bl. a. meget om arbeider fra Savona. Midt. av 1700-aarene. H. 28,3 cm., diam. 14,2 cm. Antikvitetshandler Nachemsohn, Kjøbenhavn.

HOLLANDSKE FAJANSER

Ved siden av Italien har Holland været hovedsætet for fajanseindustrien i Europa. Og dog var de naturlige vilkaar daarligere der end paa de fleste andre produktionssteder. Man kunde f. eks. ikke som de italienske majolikamakere gaa ned til elven og hente den leren som trængtes. Den hjemlige jord ved Rhinens bredder vilde bare ha git et rødt, tungt og skjørt stof. Forat den skulde bli brukbar, maatte man blande den med en fin og fet, gulagtig, næsten hvit lere fra Tournai (Brabant) og med en graagul, men endnu fetere jord fra elven Rhurs bredder i Westfalen eller fra Mühlheim. Av disse tre elementer er den «gulagtige, næsten hvite, lette, smidige og plastiske og sonore» masse i de hollandske fajanser skapt. Fra utlandet kom desuten tinnet og blyet til glasuren og farvestoffene til dekorationen.

Heller ikke hadde man nogen keramiske traditioner — værd at nævne — at bygge paa, ingen stentøisfabrikation, som længer oppe ved Rhinen, omkring Köln, bare simpel pottemakergeschäft og teglstensbrænding. Derfor blev foruten raastoffene ikke bare den tekniske fremgangsmaate, men ogsaa dekorationsmotivene indført utenfra. Til at begynde med var det de italienske fajanser som var forbilledene, senerehen det østasiatiske porselæn. Men allerede tidlig gjorde der sig ogsaa et nationalt, hollandsk element gjældende, i figurdekorationene, likesom der i kompositionen av mønstrene aabenbarte sig stor selvstændighet og en kunstnerisk kraft som paa sin vis gjør denne haandverkskunst til jevnlike med den samtidige store hollandske malerkunst. En av grundene til dette kan man forresten søke i den eiendommelige institution som kaldtes «Lukasgilderne», en slags laug som fandtes i næsten alle større byer i Nederlandene og omfattet alle kunstnere og haandverkere som befattet sig med billedkunst: malere, billedhuggere, kobberstikkere, træskjærere, glasmalere o. s. v. Efterhaanden optoges imidlertid ogsaa mange andre næringsdrivende, hvis profession stod i sammenhæng med billedhuggerkunsten eller laa nær op til den: arkitekter, bygningsmalere, farvere og farvefabrikanter og kunsthandlere, ja paa sine steder endog urmakere, blikkenslagere, dreiere, stolmakere, orgelfabrikanter o. a. Til disse organisationer hørte ogsaa fajansemakerne, som paa mange maater høstet stort gavn derav. Saaledes

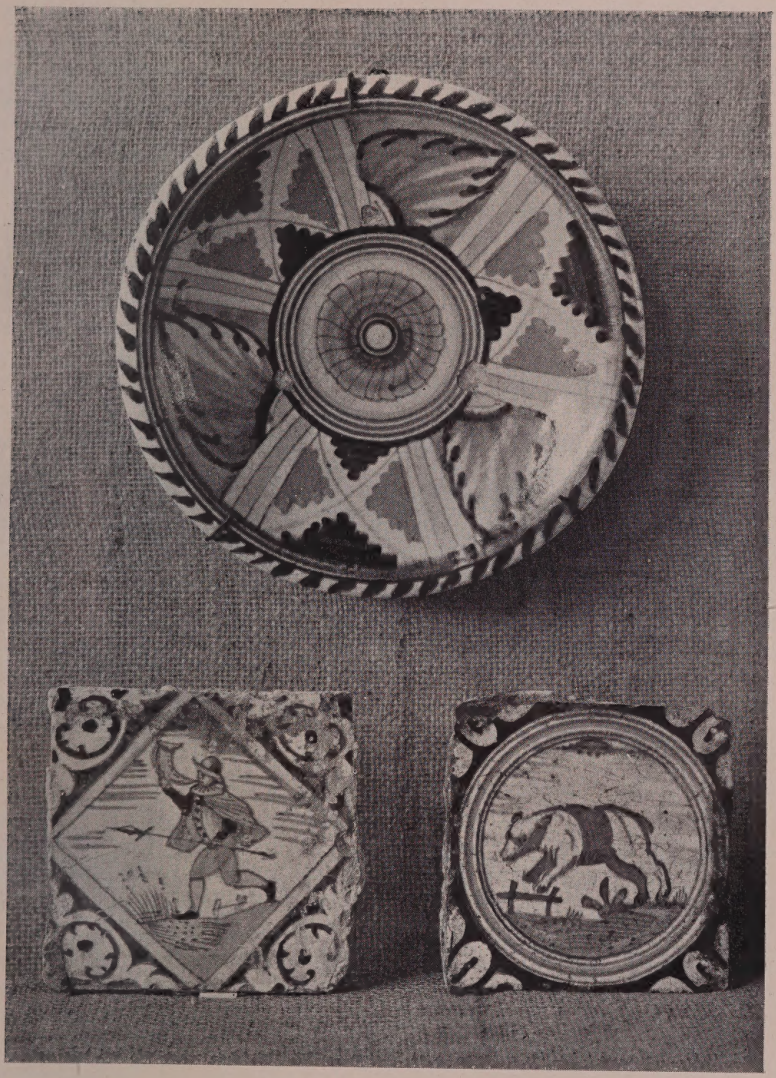

57, 58 og 60. Fat og vægfliser. Holland. Slutten av 1500-aarene eller begyndelsen av 1600-aarene.

tok de mægtige gilder sig kraftig av deres standsinteresser: utvirket privilegier, hindret illojal konkurranse, vaaket over, at der ikke var noget fusk i raastoffene etc. Og samtidig sørget de for at ingen fik lov til at drive eget verksted uten at han gjennem strenge prøver hadde godtgjort, at han var en habil mester. I Delft f. eks. var ordningen den, at man efter at ha tjent som lærling i 4 à 6 aar — og herunder opfyldt visse nærmere bestemte forpligtelser — hadde ret til at avlægge en av de to mesterprøver, enten som former (plateeldraaier) eller som maler (plateelschilder). Formerne maatte da ved hjælp av dreieskive gjøre en sirupskande, et salatfat og et saltkar paa stett. Malerne maatte dekorere et halvt dusin store fat og en frugtskaal helt og holdent med ornamenter. Derpaa skulde formerne male eller malerne forme tredive smaa assietter i løpet av en fastsat tid. Hvis saa de to mestre som var valgt til dommere fandt deres arbeider tilfredsstillende, blev de mestre i gildet. At dette var av stor betydning for fajansemakerne i haandverksmæssig henseende er let at forstaa. Men ogsaa i kunstnerisk retning øvet gilderne stor indflydelse. Her kom nemlig fajansemakerne i stadig og direkte berøring med den frie kunsts mænd — deriblandt flere av verdenskunstens mestre — og blev paavirket av dem, likesom de paa mange maater kom til at føle sig som deres likemænd og søkte at hævde det gjennem sit arbeide. Man kan dele de hollandske fajanser i to hovedgrupper: bruks- og luksusfajanser (plateels) og fliser (tegels). Og med hensyn til dekorationen i blaamalte og flerfarvede, begge deler med sin egen teknik. Allesammen har en fin, kold, gjerne noget grønagtig tinglasur. Men ogsaa her er der forskjel. Ved dekorering med koboltblaat og andre farver, som taaler høi temperatur, blev hele overflaten av den saakaldte Floerwerker overpudret med «Kwaart», et slags pulver av farveløs blyglasur. Under brændingen smeltet tinnet og blyet sammen og gav glasuren en egen frisk glans og farvene større lyskraft end om man hadde nøiet sig med tinglasuren alene. Paa indersiden derimot, hvor man ikke anvendte noget saadant ydre lag, ser man gjerne smaa huller, som nærmest ligner naalestik.

DE ÆLDSTE HOLLANDSKE FAJANSER TIL CA. 1650. I 1500-aarene har der efter al sandsynlighet eksistert et fajanseverksted i Antwerpen. Det blev dre-

vet av en italiener Guido Savino fra Castel-Durante og efter ham av hans sønner. Det maa ha været oprettet før 1548, da det er Piccolpasso som beretter om det. Og fund i Antwerpen av arbeider fra denne tid, som viser italiensk teknik og italiensk dekorationsmaate i forening med specifikt nederlandske motiver, er vidnesbyrd om at meddelelsen er rigtig.

Naar tilvirkningen av fajanser begyndte i det nordlige Nederlandene, Holland, vet man derimot ikke med bestemthet. Men den kan sikkert føres tilbake til 2. halvdel av 1500-aarene. Fra denne tid kjender vi nemlig navnene paa to fajansemakere i Harlem: Adriaen Bogaert, som hørte med til de 57 borgere Alba ikke vilde gi pardon, da han erobret byen 1572, og en samtidig av ham, Cornelis Vroom, som hadde ry for at være en dygtig fajansemaler. Desuten har man paa det sted hvor det tidligere sykehus ved præmonstratenserklosteret i Middelburg stod, fundet tre apotekerkrukker, som maa være ældre end 1570, da abbediet blev ophævet i dette aar. Tiltrods for at disse krukker vistnok maa være av hollandsk oprindelse, minder de baade ved sin albarelloform og specielt sine farver (blaat, gulbrunt og manganfiolet) i paafaldende grad om italienske arbeider fra Faenza. Typisk italienske farver (blaat, rødbrunt, gult og grønt) møter vi ogsaa paa en tohanket krukke med Harlems og Amsterdams vaaben og aarstallet 1610. Det samme gjælder tre tallerkener, som for endel aar siden blev fundet under en kanalgravning i Delft, den ene med en madonna, den anden med en springende ræv og den tredje med trekanter dannet av linjer — altsammen temmelig raat tegnet i blaat, brungult og grønt. Nær beslegtet med disse arbeider er ogsaa to fat paa utstillingen (nr. 60 og 61) som forøvrig i likhet med krukken med Amsterdams og Harlems vaaben kun er dækket med tinglasur paa dekorationsflaten, mens undersiden bare er overtrukket med blyglasur. De samme italienske farver er fremdeles anvendt paa nogen fat med rosetter — delvis i lavt relief — og spæde ranker langs kanten og i bunden hollandske indskrifter med gotiske bokstaver, vaabenskjold, og paa en av dem, som er datert 1630, endog en hollandsk bondepike.

De hittil nævnte gjenstande har allesammen sine nærmeste forbilleder i italienske 14.- og 15.-hundredeaarsarbeider fra Faenza. Men der findes ogsaa en anden gruppe fater, vistnok fra tiden henimot 1650, som er dekorert med grotesker og minder sterkt om Urbino-arbeider fra

135 og 65. Tallerken fra 1. halvd. av 1700-aarene og en do. med vaabenmerke, malt av Augesteijn Reygens, fra 2. halvd. av 1600-aarene. Delft.

forfaldstiden i anden halvdel av 1500-aarene. Saaledes møter man den samme skiften i farvene mellem gult og grønt. Italienske farver og italieniserende stil gjenfindes endelig paa en hel mængde andre gjenstande bl. a. fliser. Saaledes paa et skilt som har prydet et hus ved det gamle stortorv i Rotterdam, i flere kaminer fra 1600-aarenes første halvdel og paa vægfliser. Av disse som utmerker sig ved enkle, kraftig tegnede ornamenter, findes der paa utstillingen tre stykker, den ene dekorert med en springende soldat (nr. 57), de to andre med dyr (bjørn og sau) (nr 58 og 59). Efter dette kan det ikke være tvilsomt at det var den italienske majolika som dannet forbilledene for de ældste hollandske fajanser. Og det ligger naturligvis meget nær at søke aarsaken dertil i paavirkning fra det italienske fajanseverksted i Antwerpen eller anta at der ogsaa i Holland har nedsat sig italienske majolikamakere. Men det er ikke utelukket at hollænderne har indført teknikken og kunsten direkte fra Italien. I denne retning taler ialfald hvad van Mander i sin «Schilderboek» (1604) fortæller om marinemaleren Henrik Vroom (1566–1640): at han efter at ha lært fajansemaling hos sin far, den ovenfor omtalte Cornelis Vroom fra Harlem, først reiste til Sevilla, hvor han utdannet sig hos en italiensk majolikamaler, dernæst til Italien, hvor han specielt opholdt sig en længere tid i Venedig i samme erende.

Det var den italienske indflydelse som dominerte i den ældste tid. Dog er det vel at lægge merke til, at allerede i første halvdel av 1600-arene begyndte specifikt hollandske elementer at gjøre sig gjældende i anvendelse av figurdekorationer delvis efter stik, men ofte av et sterkt naturalistisk præg – fatet med bondepiken er ikke et enestaaende eksempel.

Før den hollandske fajanse oplevet sit store gjennembrudd ved midten av 1600-aarene har sandsynligvis Harlem været den ledende by paa dette omraade. Men ogsaa andre steder har der været fabrikert fajanse. Saaledes i Rotterdam, Utrecht og Delft. Med undtagelse av en række delfterarbeider som siden skal omtales kan man ikke med sikkerhet henføre nogen av de gjenstande som er bevart fra denne periode til bestemte fabrikationssteder og heller ikke til nogen av de faa mestre vi kjender fra denne tid. Fra ca. 1650 av, da hollandsk fajanse og delfterfajanse blev nogenlunde synonyme begreper, ligger saken imidlertid temmelig klart i dagen.

57. Vægflis, dekorert med en springende soldat som blaaser horn, i flere farver (brungult, gult, grønt og blaat). Slutn. av 1500-aarene eller begyndelsen av 1600-aarene. L. og br. 13,8 cm., tykkelse 1,5 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum.

58. Vægflis, dekorert med en springende bjørn (?), i flere farver (blaat, brungult og grønt). Slutn. av 1500-aarene eller begyndelsen av 1600-aarene. Br. og l. 13 cm., tykkelse 1,2 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum.

59. Vægflis dekorert med en græssende sau, i flere farver (brungult, gult, blaat og grønt). Slutn. av 1500-aarene eller begyndelsen av 1600-aarene. L. og br. 13 cm., h. 1,2 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum.

60. Litet fat dekorert med roset i bunden og radiære felter utfyldt med blader og triangler rundt siderne, i flere farver (blaat, gulbrunt, gult og grønt). 1. halvd. av 1600-aarene. Diam. 24,5 cm., h. 4,5 cm. General Spørck.

61. Fat dekorert med spiralroset i bunden og en bord av trekanter rundt siderne, i blaat og gult. 1. halvd. av 1600-aarene. Diam. 32,5 cm., h. 5,5 cm. General Spørck.

FAJANSEVERKSTEDENE I DELFT SIDEN

1584. Efter al sandsynlighet blev fajanseindustrien i Delft grundlagt av en mand fra Harlem, Hermann Pietersz, som hadde bosat sig der og giftet sig med datter av en pottemaker i byen i 1584. Det varte imidlertid temmelig længe før han fik konkurrenter. Da der 1600 blev optat en fortegnelse over alle ildsteder i Delft, fandtes der saaledes kun to fajansemakere. 1613 derimot var der i Lukasgildet, som stiftedes to aar i forveien (1611), otte mestre. Og i de følgende aar kom stadig nye til. Likesom Hermann Pietersz var de for en stor del utenbys fra og hadde beskjæftiget sig med alt andet end fajanse. En av dem, Thomes Jansz, var saaledes kommet som soldat fra England, en anden, Hans de Windt, hadde været spydmaker i Antwerpen og to andre, Franchoijs du Boijs-Joly og Jean Loeckeuier var franskmænd o.s.v. Under disse omstændigheter er det ikke at undres over at der i begyndelsen var adskillig famling, saa man ikke kan paavise nogen egentlig fast stil. Hvad ornamentikken angaar bestod den gjennemgaaende av rike ranker, frugter, horn, genier o. l. i italiensk smak. Forsaavidt var stilen den samme som ellers i Holland, men istedenfor gult og gulbrunt, grønt og blaat benyttet man saagodtsom uteluk-

66. Hjelmkande, malt av Lambertus Cleffius. Delft. 2. halvd. av 1600-aarene.

kende blaat – muligens i overensstemmelse med den herskende retning i Savona i Italien. Ved siden av den blaa dekor var imidlertid anvendelse av figurer og talrike figurer det karakteristiske for de ældste delfterarbeider. Saaledes malte Thomes Jansz paa et fat en fremstilling av dommedag med ca. 400 skikkelser – farvene paa dette meget tidlige arbeide var forøvrig blaat, gult og brunt –, og av de malerier og stik som dannet forbilledene, valgte man med forkjærlighet arbeider av Helvedes-Breughel, Vinckenboom o. a., som overlæsset sine billeder med mennesker. Efterhaanden indtraadte der dog større moderation paa dette omraade.

Omkring midten av 1600-aarene skedde det store gjennembrudd i Delfts fajanseindustri. Den ydre aarsak var at de store ølbryggerier, som hittil hadde været byens vigtigste næringskilde, blev nedlagt ca. 1640, men ikke av mangel paa penger – man hadde bl. a. tjent store summer paa den ostindiske handel. Derfor blev der ledig kapital, som for en stor del blev sat i fajansefabrikker. Der vokste ogsaa meget snart frem en hel række av dem. Og samtidig kom fajansemakerne til hæder og magt. De fik saaledes sin første oldermand i Lukasgildet 1648 og følte sig med engang værdige til at bruke efternavn – før hadde de som alle andre mennesker i beskeden samfundsstilling, kaldt sig ved sit eget og farens navn (Hermann Pietersz, ɔ: Herman Petersen), nu tok de tilnavn som henspillet paa deres profession (de Kruyk, ɔ: krukken), en eller anden personlig egenskap (de Keizer, ɔ: keiseren) eller fysisk eiendommelighet eller angav hjemstavnen (van Beerenveld) o. l. I 2. halvdel av 1600-aarene og begyndelsen av 1700-aarene hadde delfterfajansen sin største tid med en række betydelige verksteder i virksomhet: «de metaale Pot» (metalpotten), «de griekse A» (det græske A), «de oude Moriaans Hooft» (negerhodet), «de dubbelde Schenkkan» (den dobbelte kande), «de Paauw» (paafuglen), «de Klouw» (kloen), «de porceleyne Fles» (porselænsflasken), «de Boot» (baaten), «de trie porceleyne Flessjes» (de tre porselænsflasker), «de Roos» (rosen) o. a.

Naar fajanseindustrien fik saadan rask vekst, skyldtes det forresten i allerførste række de fremragende kunstnere som stillet sine evner til raadighet, mænd som kan hævde sig med ære ved siden av de store oljemalere. Man kan imidlertid skjelne mellem de to retninger blandt fajansemalerne. Den ene fortsatte figur- og landskapsmalingen, som hittil hadde været den herskende i Delft. Og især

var det den specielt hollandske strømning som den utviklet videre: landskaper og genrescener samt portrætter. Den betydeligste paa dette omraade var Abraham de Cooge, som oprindelig var oljemaler og kom fra Harlem (1632). Han malte især landskaper – og altid i blaat. Men han forstod at faa det hvite og det blaa til at spille i en mangfoldighet av nuancer, saa man næsten glemmer at det bare er én farve som er brukt. Tegningen er altid omhyggelig, men konturene er store og sikre. Ikke mindre fremragende var den adskillig yngre Fredrick van Frytom, som malte fat og store fliser – i blaat likesom Abraham van Cooge, men kanske mere dæmpet, mere nitid, saa hans billeder nærmest minder om kobberstik. Foruten ham kan nævnes Jacob Wemmersz Hoppesteyn (mester 1661), som hadde gaat i lære hos Abraham de Cooge, hans søn og efterfølger Rochus Hoppesteyn (mester 1680, død 1692) – disse anvendte forresten flere farver, men ikke bestandig med held – og Jacobus Kool (mester 1676, død 1700).

Den anden hovedretning søkte sine forbilleder i det østasiatiske porselæn og begyndte som en imitation av dette. Foregangsmanden var her Aelbrecht de Keizer (mester 1642, død 1667). Med sin glinsende og rene glasur og sine elegante blaamalte dekorationer i kinesisk-japansk smak (sml. krukken nr. 70 som muligens er av ham) kommer hans fajanser mange ganger det østasiatiske porselæn skuffende nær. Dog var han ikke nogen slavisk efterligner. Han forstod at bruke de fremmede motiver til nye kompositioner og avpasse dem efter de europæiske bruksgjenstandes former. I en tid da begeistringen for østasiatisk porselæn var saa overmaade stor, kan man derfor let forstaa at han blev paaskjønnet og efterlignet. Ja man kan trygt si, at det var hans geniale indsats som skaffet delfterfajansen verdensry. Aelbrecht de Keizer fik tre værdige efterfølgere i sin søn Cornelis de Keizer (mester 1668) og sine to svigersønner Jacobus (virksom fra 1672) og Adriaen Pynacker (eget verksted 1690–96, død 1707) – især var Adriaen en fremragende kunstner. De fuldkommengjorde imitationen av det japanske porselæn. De efterlignet nemlig ikke bare det blaa, men lærte sig ogsaa til at anvende rødt og guld (nr. 73–79). Fra deres verksteder utgik desuten vaser med hvite dekorationer paa sort og farvet bund. Men der var ogsaa en mængde andre fajansemalere som fulgte den samme vei som Ael-

68, 69 og 102. To vaser, malt av Pieter Kam eller Jacobus Pynacker, og en potpourrikrukke.
Delft. 2. halvd. av 1600-aarene.

brecht de Keizer og hans søn og svigersønner. Saaledes Ghisbrecht Lambrechts Kruyk (mester 1645, død 1681), (nr. 62) og Rochus Hoppesteyn (nr. 72), som har gjort vakre blaadekorerte fajanser, mens der fra Augustyn Reygens' verksted (fra 1663) utgik utmerkede polykrome arbeider, som næsten kan konkurrere med Adriaen Pynackers (nr. 64 og 65). I samme retning gik ogsaa Arendt Cosyns fabrikation (mester 1675, død 1680), som bestod av baade blaa (nr. 71), og flerfarvede fajanser, tildels av meget høi kvalitet. Pieter Kam (mester 1667, død 1674), (nr. 67—69), Lambertus Cleffius (mester 1667, død 1691), (nr. 66) foretrak derimot det ensfarvede blaa. En særdeles fremragende maler av denne retning var forøvrig Cleffius' efterfølger som indehaver av hans verksted «Metalpotten» (fra 1691), Lambertus van Eenhorn (død 1721). Hans specialitet var store potpourrikrukker, ofte med riflet overflate og dekorert med det s. k. «cachemirmønster» som er sammensat av østasiatiske blomster, fantastiske fugler og lambrequiner, dels i blaat, dels i flere farver. I samme genre malte Louwys Fictoorsz (mester 1689), hvis arbeider det ofte er næsten uraad at skjelne fra Lambertus van Eenhorns (nr. 80—84).

Da Lambertus van Eenhorn 1721 blev baaret til graven av 10 mand som den høit ansete mester han var, kan man si, at delfterfajansens storhetstid var forbi. Det sterke opsving fabrikationen hadde faat var nemlig ikke bare av det gode. Den store efterspørsel fremkaldte som rimelig kan være en masseproduktion og som følge deraf en industrialisering av haandverket og kunsten som snart skulde vise sine skadelige virkninger. Malingen blev ganske visst virtuosmæssig dygtig, men ofte skematisk og upersonlig. Desuten fristedes man i altfor høi grad til at imøtekomme publikumssmaken. Derfor ser man at den virkelig inspirerte dekoration viker pladsen for det mere letfattelige smaapene. Og istedenfor at skape gedigen og skjøn kunst, ser vi fajansemakerne anspænde sig for at holde liv i kjøpelysten med ferske indfald — ikke mindst ved denslags gjenstande som kunde tjene til at tilfredsstille hollændernes tilbøielighet til snurrepiperier: humoristiske smaafigurer, haandvarmere av form som bønnebøker, blomstervaser som saa ut som triumfbuer og en mængde andre ting liketil notestoler og fioliner. I den skjønneste overensstemmelse med disse paafund var det ogsaa at man begyndte

at smykke fajansene med noter og citater fra – ofte grovkornede – viser av humoristisk indhold.
Gjennemgaaende maa man si at den blanding av kineserier og lambrequiner, som særkjender dekorationen i storhetstiden, og de østasiatiske former, som da hadde faat indgang, fortsatte ut gjennem 1700-aarene. Dog merker man en tiltagende europæisering. Vi møter den tildels i de to portrætplatter fra ca. 1734 (nr. 108–109) med tæt og fint rankeverk paa farvet bund, men allersterkest gjorde den sig gjældende gjennem rokokostilen som baade ændret gjenstandenes form og føiet sine rocailleformer og sine smaa elegante figurbilleder ind i dekorationerne (nr. 111–115). Forøvrig var det brytningen mellem nyt og gammelt som karakteriserte 1700-aarene. Det viser sig bl. a. ved en sammenligning mellem de mest fremtrædende mestre.
En konservativ natur var saaledes Johannes van der Hagen eller Verhaagen (f. 1694). Istedenfor de mange farver som var almindelig i bruk dengang anvendte han saagodtsom utelukkende den enkle blaamaling. Og midt i Regencens tid kopierte han Goltzius' avlægse renæssansebilleder – ikke slavisk, men slik at han avpasset dem med suveræn sikkerhet efter fatenes og vasenes form og digtet til skikkelser og scener, hvor det var nødvendig. Det var i Abraham de Cooges spor han vandret.
En anden som ogsaa søkte sine forbilleder blandt de gamle var Piet Vizeer (ca. 1750) som tok Lambertus van Eenhorns mangefarvede underglasurdekorationer til forbillede og anvendte dem paa kaffekander, smørkopper o. l. istedenfor paa høitidelige potpourrikrukker. Baade derigjennem og ved det rike spil han fik ind i sine farvesammensætninger nærmet han sig til modesmaken. Blandt de kunstnere som ikke stillet sig avvisende, men søkte at imøtekomme de tendenser som behersket tiden var der forresten flere som hadde betydelig talent. Saaledes gjorde Gysbricht Verhaast yndige smaa malerier, som med sine fine og mange farvenuancer kommer oljemaleriet saa nær som vel mulig, og Zacharias og Jan Theunis Dextra efterlignet bl. a. det saksiske porselæn – av Jan findes der forresten paa utstillingen et par smaa krukker med hvite dekorationer paa blaa glasur (nr. 87–88). Endvidere kan nævnes Johannes van Duijn, som har hat en stor og mangeartet produktion som omfattet arbeider med kinesisk og europæisk dekor likefuldt som smørkopper av form

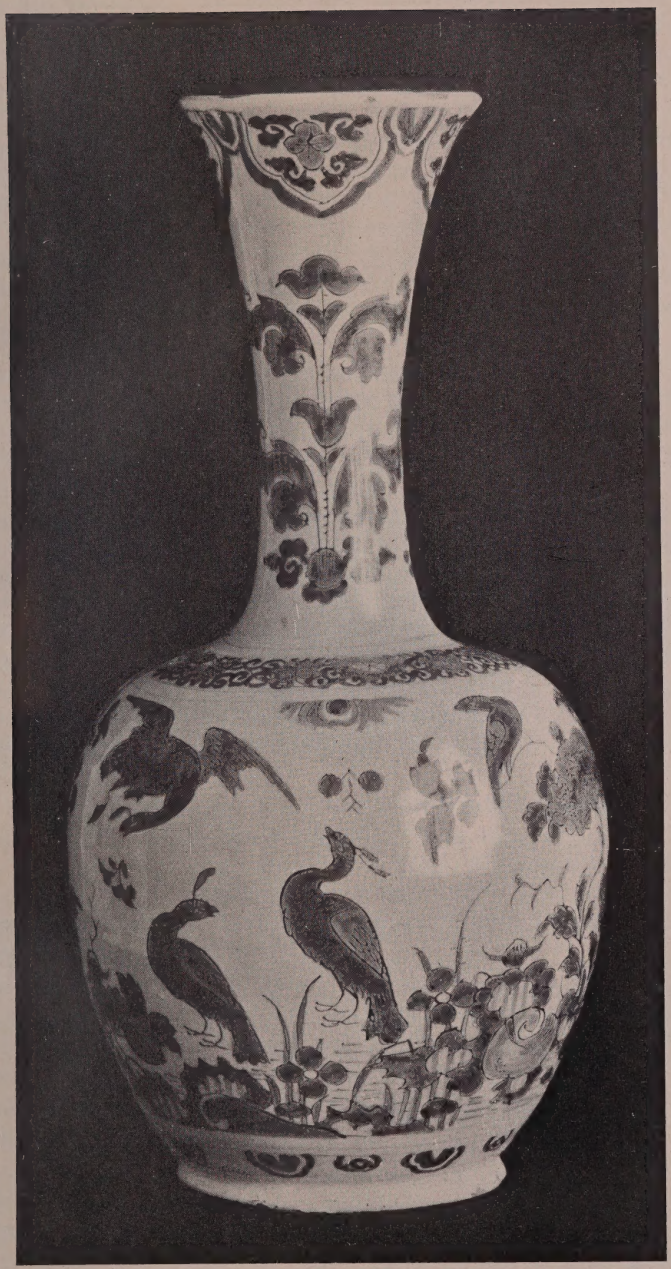

72. Vase malt av Rochus Hoppesteyn. Delft. Slutten av 1600-aarene.

som kaalhoder, fisketerriner med modellerte gjedder paa laakket og andre naturalistiske bravurnummere (nr. 89–94). Blandt verkstedene i denne tid var «de porcelyne Byl» (porselænsøksen) sandsynligvis det mest produktive (nr. 95–100). Det lededes siden 1759 av Joost Brouwer, som tilhørte en av de mange fajansedynastier i byen. En søn av ham var Hugo Brouwer (nr. 101), som ogsaa hadde en stor produktion og eiet det gamle verksted «de trie porceleyne Flessjes» (de tre porselænsflasker). Av andre samtidige fabrikker kan nævnes «de Fortuyn» (Fortuna), «de vergulde Bloempot» (den forgyldte blomsterpotte), «de Lampetkan» (lykten), «de twee Schedpjis» (de to baater) o. a.

Skjæbnesvanger for fajansefabrikationen i Delft var imitationen av det europæiske porselæn og den dermed sammenhængende anvendelse av muffelfarver, som begyndte henimot midten av 1700-aarene og i første række blev fremskyndet av Zacharias og Jan Dextra. Underglasurfarvene er nemlig ikke alene rikere og skjønnere end overglasurfarvene, men muffelmalingen i og for sig selv demoraliserte dekorationskunsten. Da den tillot rettelser, svandt nemlig den besværlig, men solid opparbeidede sikkerhet og dygtighet, som man møter hos de ældre malere. Den største fare for fajanseproduktionen blev dog her som overalt ellers det engelske stentøi, som i løpet av sidste fjerdepart av 1700-aarene saagodtsom fortrængte fajansen.

62. Fat med bred kant og sortkonturerte kineserier i blaat. Sands. arb. fra Ghisbrecht Lambrechts Kruyk (mester 1645, død 1681) verksted, da der ifølge Emil Hannovers oplysning i katalogen over Chr. Langaards samlinger skal findes et tilsvarende med denne mesters signatur. Diam. 39 cm., h. 6,2 cm. Grosserer Chr. Langaard.

63. Asjet med cirkelrund fordypning i midten omgit av fire avlange do., dekorert med paafugl og blomstergrener, i blaat, Sign.: DE PAUW = Claes Messchert og Abraham van Noorden (efter 1651). 2. halvd. av 1700-aarene. Diam. 18,5 cm., h. 2,4 cm. Grosserer Chr. Langaard.

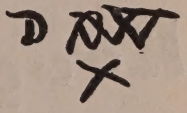

64. Gruppe, mand og ko staaende paa en rektangulær plate med en liten hund, frosker, sneglehus, smaa ormer og blader i relief. Mandens frak brunrød med blaa krave, hatten og buksene blaa, strømpene røde, støvlene sorte med grønt for

og stokken han holder i haanden grøn; koen har forgyldte horn, lyserøde ører, blaat haar paa hodet og midt efter ryggen, blaa hale og klover og er dekorert med malte blomsterguirlandere i flere farver (blaat, jernrødt, grønt og guld); platen er blaagrøn med blader tegnet op i sort, froskene gule, ormene sorte, hunden og sneglehusene lyst rødbrune og bladene blaa med aarer i guld. Signatur (i jernrødt): AR = Augestyn Reygesn (efter 1663). L. 19 cm., br. 9,5 cm. Advokat C. F. Michelet.

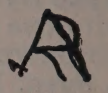

65. Tallerken dekorert med et vaabenmerke i bunden og lambrequiner rundt kanten, i flere farver (jernrødt, sort, blaat og guld samt grønt); paa undersiden langs randen tre smaa bladgrener i jernrødt. Signatur (i jernrødt): A R = Augestyn Reygens (efter 1663). Diam. 22,3 cm., h. 2,6 cm. Advokat C. F. Michelet.

66. Hjelmkande dekorert i kinesisk smak med klipper, blomsterbusker og fugler, i blaat. Sign. L C og 15 = Lambertus Cleffius (1667—1691). H. 23,8 cm., diam. 12,9 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 8474).

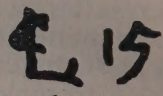

67. To-hanket vase, dekorert med blomster, persilleblader og fugler i blaat. Sign.: P K og 12 = Pieter Gerritsz Kam (1667—74). H. 18 cm., diam., 10,6 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

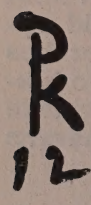

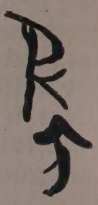

68—69. To vaser i flaskeform dekorert med blomster, persilleblader og lambrequiner i blaat. Sign.: PK og 5 = Pieter Gerritsz Kam (1667—74) eller Jacobus Pynacker (efter 1672). H. 60,5 cm., diam. 25,8 cm. Grosserer Chr. Langaard.

70. Krukke, riflet oven- og nedentil, forøvrig glat og dekorert med et fire ganger gjentat landskap med en dame, i kinesisk smak, i blaat. Sign.: AK = Aelbrecht de Keizer (1642—1667) eller Amerensie van Kessel (efter 1675). H. 23,5 cm., diam. 16,5 cm. Grosserer Chr. Langaard.

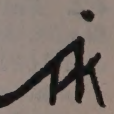

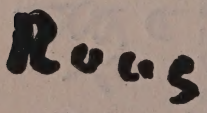

71. Tallerken dekorert med strøblomster i bunden, ranker og andre smaaornamenter rundt kanten, i blaat. Sign.: Roos 3 = fabrikken «de Roos» (rosen), Arendt Cosyn (1675—80). Diam. 25,8 cm., h. 2,7 cm. Grosserer Chr. Langaard.

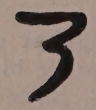

72. Vase i flaskeform dekorert med fugler, blomstergrener og lambrequiner, i blaat. Sign.: R H S = Rochus Jacobsz Hoppesteyn (efter 1680). H. 29,5 cm., diam. 14,5 cm. Grosserer Chr. Langaard.

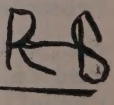

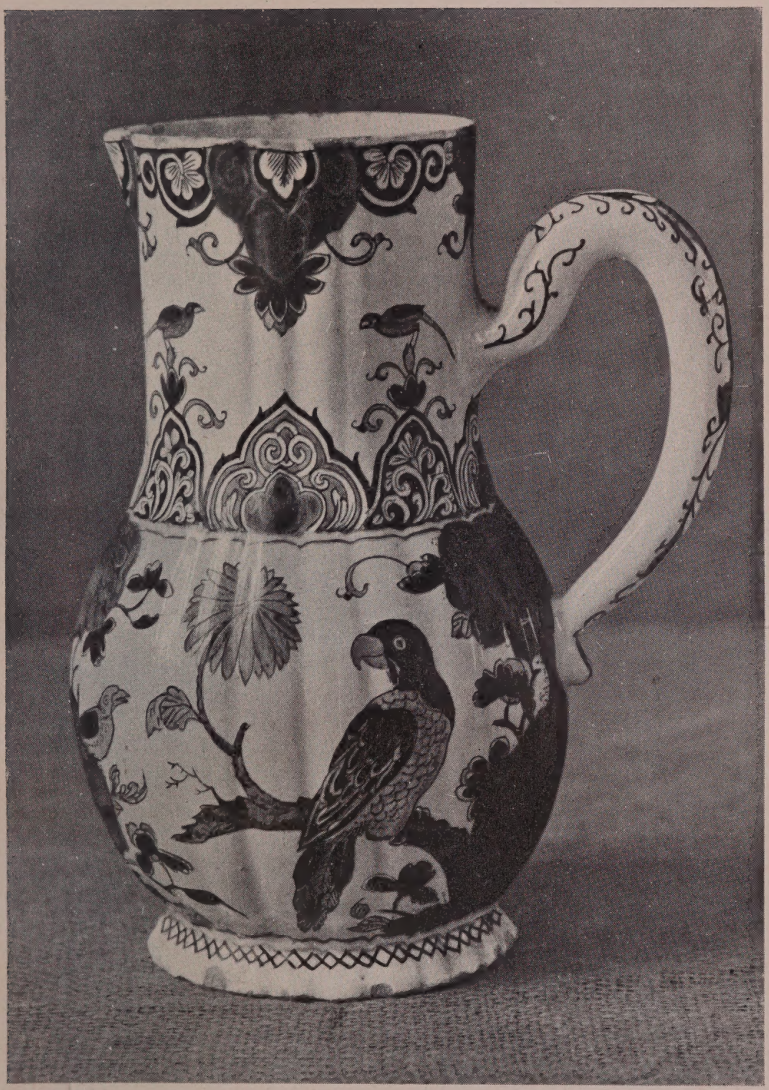

73. Mugge malt av Adriaen Pynacker. Delft. Slutten av 1600-aarene.

78 og 140. Fat, malt av Adriaen Pynacker, slutten av 1600-aarene, og et do. fra midten av 1700-aarene. Delft.

73. Mugge, riflet og dekorert i japansk smak med klipper, blomstrende grener, en papegøie, en kakadue og andre fugler samt med lambrequiner, i flere farver (blaat, jernrødt, grønt, manganfiolet, sort og guld). Sign. (i jernrødt): APK og no. 8 = Adriaen Pynacker (eget verksted 1690—1696, † 1707). H. 23 cm., diam. 14,4 cm. Advokat C. F. Michelet.

74. Potpourrikrukke, riflet og dekorert med japaniserende landskaper og ornamentale border i flere farver (blaat, jernrødt, grønt og guld). Sign. (i jernrødt): A P K, no. 8, 4+6 og 6+4 = Adrian Pynacker (1690—1696, † 1707). H. 31 cm., diam. 17 cm. Advokat C. F. Michelet.

75—77. To horn og en flaskeformet vase, ottekantede og dekorert i japansk smak med klippe, fugler og blomster, samt lambrequiner og ranker, i flere farver (blaat, jernrødt, grønt og guld). Sign. (i jernrødt): A P K, n° 6, 89 og 76 og APK, n° 6, 98 og 87 = Adriaen Pynacker (1690—1696, † 1707). Vasene: h. 18,4 cm., diam. 8 cm.; flasken: h. 18,4 cm., diam. 6,2 cm. Advokat C. F. Michelet.

78. Fat, dekorert med blomstervaser og fugler i japansk smak og lambrequiner rundt kanten, i flere farver (jernrødt, blaat, grønt og guld); paa undersiden langs randen seks smaa bladgrener i jernrødt. Sign. (i jernrødt): A P K = Adriaen Pynacker (1690—1696, † 1707). Diam. 34 cm., h. 5 cm. Advokat C. F. Michelet.

79. Fat, dekorert med landskap og figurer i japansk smak, i flere farver (blaat, jernrødt og guld); paa undersiden langs randen seks «sløifer» i jernrødt. Sign. (i jernrødt): A P K = Adriaen Pynacker (1690—1696, † 1707). Diam. 30,5 cm., h. 4,5 cm. Advokat C. F. Michelet.

80—84. Kamingarniture bestaaende av en potpourrrikrukke, to flasker og to horn, riflede og dekorert med japaniserende blomsterbusker og fugler og lambrequiner, i flere farver (blaat, jernrødt, grønt og sort). Krukken signert: LF, 10 O og IP = LouwysFictoorsz og Jan Pietersz. Efter 1689. Krukken: h. 41 cm., diam. 20,5 cm.; flaskene: h.36,3 cm., diam.15,4 cm.; vasene; h. 17 cm., diam. 16,1 cm. Advokat C. F. Michelet.

85. Fat dekorert i kinesisk smak med klipper, paafugler og planter i bunden, paafugler, blomster og blader rundt kanten. Sign.: LE, 16 og 4 = Louwys Fictoorsz (efter 1689) eller Lambertus van Eenhorn (1691—1721). Diam. 39 cm., h. 5,8 cm. Grosserer Chr. Langaard.

86. Tallerken dekorert med et centralmønster av flatbuede felter utfyldt med blomster, i flere farver (blaat, grønt, jernrødt og gult); paa undersiden tre koncentriske cirkler i blaat. Sign.: I K = Jacobus Kool (1676—1700), indehaver av «De tre porselænsflasker» («de trie porceleyne Flessjes») eller Johannes Knötter, indehaver av «Porselænsflasken» («de porceleyne Fles») (1698—1701). Diam. 22 cm., h. 2,5 cm. Fabrikeier Halvor J. Schou.

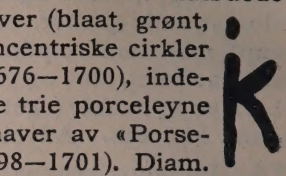

87—88. To potpourrikrukker med blaa glasur dekorert med blomsterbusker og grener i hvitt. Sign. (i hvitt): D, 12 og 6 = Jan Theunis Dextra («de griekse A»). 1759—1765. H. 25,2 cm., diam. 22,5 cm. Grosserer Chr. Langaard.

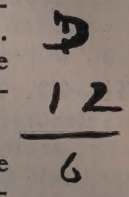

89. Apotekerkrukke (i albarelloform) med kartouche med paafugler, kurv, englehode og guirlandere (gjenfindes paa kanden nr. 116 likesom paa et dansk arbeide fra Store Kongensgade, Kjøbenhavn fra 1730-aarene), i blaat. Sign.: Duijn = Johannes van Duijn (1764—1777). H. 12,2 cm., diam. 8,8 cm. Fabrikeier Halvor J. Schou.

90. Tulipanvase dekorert med landskapsbillede paa den ene side og et blomsterstykke paa den anden, i blaat. Sign.: I. v. Duijn = Johannes van Duijn (1764—77). H. 20 cm., br. 20 cm. Grosserer Chr. Langaard.

91. Tallerken dekorert med grove lambrequiner, i blaat. Sign.: I. v. Duijn = Johannes van Duijn (1764—77). Diam. 22,3 cm., h. 3,3 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

92. Fat dekorert med et træ, i blaat. Merket: I. v. Duijn = Johannes van Duijn (1746—77). Diam. 34 cm., h. 4,8 cm. Grosserer Chr. Langaard.

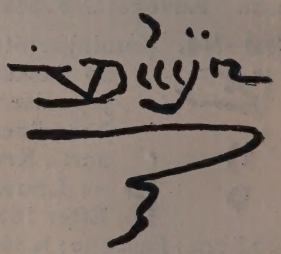

93. Tallerken dekorert i kinesisk smak med klipper, blomster og fugl, i blaat; gul rand. Sign.: I. v. Duijn = Johannes van Duijn (1764—77). Diam. 22,5 cm., h. 3 cm. Ingeniør Finn Meyer.

94. Fisketerrin med fat, med modellerte gjedder paa laakket og rundt fatets kant og dekorert med fisker og bladgrener i bunden av fatet, i flere farver (grønt, manganfiolet, blaat, rødt og gult). Sign.: I v. Duijn = Johannes van Duijn (1764—77). Diam. 44,3 cm., h. 33 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 8565).

94. Fisketerrin, arb. av Johannes van Duijn. Delft. 2. halvd. av 1700-aarene.

106. Potpourrikrukke. Delft. 1. halvd. av 1700-aarene.

95. Horn, sekskantet, dekorert paa forsiden med hollandsk landskap med en mand i delvis plastisk ramme, i blaat. Sign.: 15 og øks (de porceleyne Byl) = Joost Brouwer (efter 1759). H. 22,4 cm., diam. 13,6 cm. Grosserer Chr. Langaard.

96. Smørkop med laakknap i form av en graabrun mus som spiser paa et grønt blad, og dekorert i blaat: bundmønster av spæde bladranker og enkelte rosetter, hvori ovale felter med billeder (landskap med en mand som fisker) er utsparet. Sign.: øks («de porceleyne Byl») = Joost Brouwer (efter 1759). L. 20 cm., h. 9 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

97. Tallerken dekorert med blomsterkurv i bunden, blomstergrener og oprutede felter rundt kanten i blaat; gul rand. Sign.: øks (de porceleyne Byl) = Joost Brouwer (efter 1759). Diam. 22,6 cm., h. 3 cm. Grosserer Chr. Langaard.

98. Tallerken, dekorert i kinesisk smak med fugl, blomster etc., i blaat; gul rand. Sign.: øks (de porceleyne Byl) = Joost Brouwer (efter 1759). Diam. 13 cm., h. 3,3 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

99—100. To daaser med modellerte hvitglaserte svaner med gule neb paa de grønne laakk; paa daasenes sider fisker malt med manganfiolet, brunt og grønt paa blaa bund med hvite bølgestriper. Merket indvendig i manganfiolet: Zwaan 5 og Zwaan 6. Sign.: en øks (de porceleyne Byl) = Joost Brouwer (efter 1759). H. 13,7 cm., l. 12,7 cm. Grosserer Chr. Langaard.

101. Terrin med ophøiede ribber rundt underdelen og dekorert med blomsterbuketter i manganfiolet. Sign.: HB og 2 = Hugo Brouwer (1764—1807). H. 25,2 cm., l. 33,3 cm. Agent N. J. Sønderbye.

Foruten disse signerte arbeider findes der paa utstillingen en række andre, som man med den største sandsynlighet ogsaa kan henføre til Delft.

102. Potpourrikrukke med laak, dekorert med blomster, persilleblader og fugler. Uten sign. Sands. slutten av 1600-aarene. H. 57,5 cm., diam. 30 cm. Grosserer Chr. Langaard.

103. Kande med spiralformede rifler, dekorert i kinesisk smak med klipper, paafugler, insekter, frugter o. l., i blaat. Begyndelsen av 1600-aarene eller 1. halvd. av 1700-aarene. Merket: 4. H. 19,5 cm., diam. 11,5 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

104. Kande dekorert med kinesisk landskap med figurer, i blaat. Slutningen av 1600-aarene eller 1. halvd. av 1700-aarene. H. 19,8 cm., diam. 11,5 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

105. Vase i flaskeform dekorert med landskaper og figurer i kinesisk smak. Merket: 4. Sands. 1. halvd. av 1700-aarene. H. 39,8 cm., diam. 20,5 cm. Grosserer Chr. Langaard.

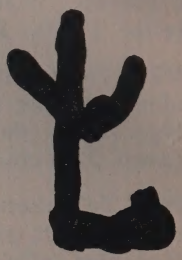

106. Stor potpourrikrukke dekorert med kinesiske figurscener og lambrequiner, i blaat. Ukjendt sign. Sands. 1. halvd. av 1700-aarene. H. 66,5 cm., diam. 40,5 cm. Grosserer Chr. Langaard.

107. Figur, dame som synger efter noter, i dragt med strøblomster i flere farver (jernrødt, grønt og guld), med blaat halsbaand, sort haar, sorte sko samt karnation; fotplaten marmorert med rødt, grønt og gult. Uten sign. Sands. arbeide fra Delft. 1. halvd. av 1700-aarene. H. 23,8 cm., diam. 13,7 cm. Advokat C. F. Michelet.

108—109. To platter med portrætter i halvfigur og profil omgit av bladranker, gitter, skjæl o. l., i flere farver (jernrødt, blaat, grønt, guld og sort). Under det ene portræt, av en herre med stav, paryk og iført officersuniform: WILLEM : KAREL : HEINDRIK : FRISO (fra 1747 arvestatholder Wilhelm IV av Nederlandene, død 1751), under det andet av en dame i hermelinskaape: PRINCES ANNA (Georg II av Englands datter, siden 1734 Wilhelm Frisos hustru). Utydelig sign. Sands. arbeide fra 1734 i anledning av Wilhelm og Annas bryllup. L. 36 cm., br. 31,5 cm. Advokat C. F. Michelet.

110 a og **b.** To Platter med ramme av løsrevne akantusblader og muslingskal i relief og kinesisk landskap med figurer, i flere farver (grønt, gult, fiolet, blaat, jernrødt og sort). Sands. fra 1. halvd. av 1700-aarene. L. 33,3 cm., br. 30 cm. Advokat C. F. Michelet.

111—115. Kamingarnitur bestaaende av tre laakvaser og to horn, dekorert paa forsiden med en halvnaken gut som bærer et risknippe — i plastisk ramme —, i blaat; paa laakket landskaper og en modellert kinesisk hund. Uten sign. Midt. av 1700-aarene. Laakvasene: h. 36,5 cm., diam. 14,5 cm. Hornene: h. 17,9 cm., diam. 14,7 cm. Grosserer Chr. Langaard.

108—109. Platter med Wilhelm Friso og prinsesse Annas portrætter, vistnok malet i anledning av deres bryllup 1734. Delft.

116. Apotekerkrukke (kande) med kartouche med paafugler, kurv, englehode og guirlandere (smlg. nr. 89), i blaat. Uten sign. 1700-aarene. H. 22,2 cm., diam. 15 cm. Maleren Henrik Sørensen.

ANDRE HOLLANDSKE FAJANSEFABRIKKER EFTER 1650. Efterat Delft hadde tat ledelsen paa fajansefabrikationens omraade gik det tilbake med verkstedene i *Harlem*. De holdt sig dog saa nogenlunde indtil slutningen av 1600-aarene, men omkring 1700 var det saagodtsom forbi med dem. Anderledes i *Rotterdam*, hvor man vistnok var begyndt at gjøre fajanser noget senere end i Delft, men endnu mens fabrikationen der var i sin barndom. Saaledes vet vi at der 1627 fandtes to fajanseverksteder og en flisefabrik i byen, og at fajansemakerne var saa talrike at de dannet en egen gruppe indenfor Lukasgildet. Vi kjender ogsaa flere betydelige mestre derfra: Jan Luffneu (til 1662) og hans sønner Abraham († 1699) og Adriaen (til 1714) og fremforalt Cornelis Sachtleven (1606–81), som egentlig var oljemaler (bondelivsskildrer), men han har ogsaa malt vakre fajanseplatter. Betydelig senere utførte Cornelis Bovmester (ca. 1715) nogen store flisemalerier av Rotterdam, Dortrecht og andre byer set fra Maas, desuten pittoreske landskaper i Berchems genre, med ruiner, klipper, fjeld, hyrder og dyr. Det største verksted i byen tilhørte familien Aalmis, Pieter (ca. 1692) og hans søn Jan (ca. 1707) og dennes to sønner Jan og Jan Bartholomæus (ca. 1739). Deres virksomhet strakte sig gjennem et hundrede aar, fra slutningen av 1600-aarene til slutningen av 1700-aarene. De malte ogsaa i første række fliser og viste i sine arbeider stor elasticitet. De malte f. eks. utspekulerte allegorier likesaa elegant som hyrdescener, vertshusbilleder, galante konversationer, fugler, blomster, kinesiske kiosker, kavallerichok, buketter o. l. De hadde noget for alles smak.

Hovedsætet for den store hollandske flisefabrikation har dog efter al sandsynlighet været *Utrecht*, hvor man efter alt at dømme like siden begyndelsen av 1600-aarene fabrikerte store mængder av de enkle, men flot dekorerte fliser som er saa vel kjendt. Ogsaa i andre byer blev der oprettet fajanseverksteder, men de fik gjennemgaaende ikke lang levetid. Saaledes i *Schiedam* i nærheten av Delft og i *Haag*, hvor dog fajansefabrikationen, som vistnok begyndte med en flisefabrik, som Willem Jansz

Lammerlaan grundla 1644, ikke var istand til at holde sig længere end til ca. 1700 – trods understøttelse fra byens side. Tilslut kan nævnes et par interessante fabrikker fra anden halvdel av 1700-aarene. Den ene blev bygget 1754 ved den Overtoomske vei i nærheten av *Amsterdam* og overtokes efter to aars forløp av et par adelsmænd, som ansatte Arie Blankers som direktør – efter ham kaldtes fabrikken den Blankenburgske. Den kunstneriske kraft var modelmesteren Willem Tusing, og produktionen omfattet baade bruksfajanser og dekorative gjenstande: kandelabere, grupper, statuer og naturalistisk formede og malte fugler. Men driften lønnet sig ikke, og 1762 maatte fabrikken nedlægges. En lignende skjæbne fik det andet og meget betydeligere verksted som oprettedes 1755 i *Arnhem* av Johannes van Kerckhoff. Man kan i hans produktion sondre mellem tre skarpt avgrænsede perioder. Først kopierte han Delft i arbeider med østasiatiske former og kinesiske dekorationer i farver og guld. Saa gik han over til dekorationer med hyrdestykker og galante scener i ensfarvet noget graalig blekt blaat – i stor utstrækning efter tyske gravurer som forbilleder. Og i den tredje periode forsøkte han at efterligne Meissener-porselænet og anvendte flere kulører eller ensfarvet rosa, men stod sig ikke i konkurransen – 1772 maatte fabrikken nedlægges. Som merke benyttet han en hane. Den maltes gjerne under bunden paa gjenstandene, men optraadte ogsaa som emblemagtig dekoration – saaledes paa en platte med billede av fabrikken. Derfor er det ogsaa stor sandsynlighet for at de moddellerte haner, som tjener som laakknap paa to smaa krukker paa utstillingen røber at de likesom vasen som hører sammen med dem (117–119), er fra Kerckhoffs fabrik i Arnhem, fra den polykrome østasiatiske periode. Det samme gjælder sagtens ogsaa om den blaamalte vase med blomsterdekor tiltrods for at farven er sterkere og friskere end den vanlige (nr. 120).

117–119. Horn og to potpourrikrukker med laakknap formet som en hane, ottekantede og dekorert i japansk smak med en kvindefigur og et barn i landskap med blomstrende busker, i flere farver (jernrødt, grønt, gulgrønt, fiolet og guld). Uten sign. Sands. arbeide fra Johannes van Kerckhoffs fabrik (1755–73) i Arnhem, fra dens første tid. Potpourrikrukkene: h. 31,7 cm., diam. 15,5 cm.; hornet: h. 26 cm., diam. 13,3 cm. Advokat C. F. Michelet.

111—115. Kamingarnitur. Delft. Midt. av 1700-aarene.

120. Horn med laak, dekorert med tulipanbuket og rosengren samt insekter. Laakknap formet som en hane sittende paa en tønde. Sands. arbeide fra Johannes van Kerckhoffs fabrik (1755—73) i Arnhem, fra dens anden periode. Uten sign. H. 38 cm., diam. 14,5 cm. Grosserer Chr. Langaard.

UKJENDTE HOLLANDSKE FAT OG FLISER AV FAJANSE EFTER 1650.

De to største grupper indenfor den hollandske fajanseproduktion danner fatene og flisene; men da de kun i de færreste tilfælder er signert, staar man som oftest i vildrede med hensyn til deres oprindelsessted.

Av fat og tallerkener fandtes der alle sorter like fra dyrebare og omhyggelig utførte arbeider av de store fajansemestre til grove varer med tinglasur bare paa forsiden. 13 av utstillingens fine fat og tallerkener er allerede omtalt i avsnittet om Delft (nr. 62, 63, 64, 71, 78, 79, 85, 86, 91, 92, 93, 97 og 98). Et par andre arbeider av god kvalitet har det derimot ikke latt sig gjøre at stedfæste. Et fat som kommer det store med himmelfartsfremstillingen (nr. 140) nær, er vistnok i en artikkel av Kurt Freyer i «Cicerone» VI, sd. 401 henført til Rotterdam paa grund av likheten med en kjøler fra Luffneus verksted. Men da der kan pekes paa delfterfajanser (smlg. Havard: Histoire des faïences de Delft etc. II, fig. 46, sd. 255) som viser vel saa store likhetspunkter, maa dette spørsmaal endnu ansees som uavgjort. De fleste av de mange enklere og billigere fat med dekorationer dels i ensfarvet blaat eller manganfiolet, dels i flere farver, skriver sig vel ogsaa for den allervæsentligste del fra Delfts mange verksteder, men heller ikke her kan man med sikkerhet uttale sig om oprindelsesstedet. De hører forresten med til noget av det kunstnerisk set bedste som det hollandske fajansemaleri kan opvise. Ingen andre steder ser man en saadan suveræn sikkerhet i penselføringen og saadan evne til summarisk forenkling av endog meget indviklede motiver. Man møter baade europæiske og østasiatiske dekorationer, og man kan følge stilens utvikling fra barokkens lubne blomster til Louis XVI-stilens guirlander og baand med spæde rankeslyngninger. Et godt hjælpemiddel til bedømmelse av alderen, rent grovt set, er forøvrig fatenes form. Overgangen fra smalere til bredere kanter har nemlig efter alt at dømme fundet sted i begyndelsen av 1700-aarene.

121. Tallerken dekorert med en engel i medaljong omgit av blader i bunden og en bord av ovaler rundt kanten, i blaat. Sands. fra 2. halvd. av 1600-aarene. Diam. 22,6 cm., h. 3,1 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

122. Fat dekorert i bunden med en plante mot en bakgrund av spæde ranker i en 12-kantet ramme, i blaat, rundt kanten med en enkel rankebord sparet ut paa blaa bund. 2. halvd. av 1600-aarene. Diam. 34,2 cm., h. 5,2 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

123. Fat dekorert med et træ, i blaat; rødbrun kant. Sands. 2. halvd. av 1600-aarene. Diam. 30,5 cm., h. 4,5 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

124. Fat dekorert med ranker og store blomster, i blaat. 2. halvd. av 1600-aarene (?). Diam. 34,5 cm., h. 5 cm. Fabrikeier Halvor J. Schou.

125. Fat dekorert i kinesisk smak med figurscene i bunden, figurer vekslende med symmetriske bladornamenter rundt kanten, i blaat; rundt siderne under 6 ringer i blaat. Slutn. av 1600-aarene. Diam. 35,3 cm., h. 4,7 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

126. Fat dekorert i kinesisk smak med blomster og fugler, i blaat. Merket: 14. Ca. 1700 (?). Diam. 34,4 cm., h. 4,8 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

127. Fat dekorert med blomster, i blaat. Ca. 1700 (?). Diam. 34,4 cm., h. 4,5 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

128. Fat dekorert med blomsterkurv i bunden og lambrequinagtig bord rundt kanten, i blaat. Uten sign. Ca. 1700. Diam. 34 cm., h. 5 cm. Grosserer Chr. Langaard.

129. Fat dekorert med blomsterkurv i bunden, lambrequiner og blomster rundt kanten, i blaat. Ca. 1700 (?). Diam. 35,5 cm., h. 4,2 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

130. Fat dekorert med roset i bunden og lambrequiner rundt kanten, i blaat. Merket: 13. Ca. 1700 (?). Diam. 34,5 cm., h. 4,7 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

131. Skaal med buklet kant dekorert med en medaljong med blomstergren og fugl i midten omgit av lambrequinagtige ornamenter, i blaat. Uten sign. 1. halvd. av 1700-aarene. Diam. 22 cm., h. 3,7 cm. Grosserer Chr. Langaard.

132. Fat dekorert med kinesisk landskap med figurer, i blaat. Merket: 25. 1. halvd. av 1700-aarene (?). Diam. 39,5 cm., h. 5,2 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

117—119. Horn og to potpourrikrukker. Arnhem (?). Ca. 1760.

133. Fat dekorert i japansk smak med sterkt stilisert busk og blomst, i manganfiolet. 1. halvd. av 1700-aarene (?). Diam. 35 cm., h. 4 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

134. Fat dekorert i japansk smak med klippe, blomster og fjerne fjeldtopper, i flere farver (blaat, manganfiolet, grønt og jernrødt). 1. halvd. av 1700-aarene (?). Diam. 34 cm., h. 4 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

135. Tallerken dekorert i bunden med buskads og papegøie i japansk smak, rundt kanten med lambrequiner, i flere farver (rødbrunt, grønt, blaat, gult og manganfiolet). 1. halvd. av 1700-aarene. Diam. 23,2 cm., h. 3 cm. Advokat C. F. Michelet.

136. Fat dekorert med kinesisk landskap, i manganfiolet. Midt. av 1700-aarene. Diam. 35 cm., h. 5,3 cm. Agent N. J. Sønderbye.

137. Fat dekorert i japansk smak med klippe, busk og blomster, i flere farver (blaat, manganfiolet, rødt, gult og grønt). Midt. av 1700-aarene. Diam. 34,2 cm., h. 4,8 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

138. Fat dekorert med blomsterbusk og fugler i bunden og blomstergrener rundt kanten, i flere farver (manganfiolet, blaat, grønt og gult). Midten av 1700-aarene (?). Diam. 35,5 cm., h. 5,8 cm. Overlæge Johan Schweigaard.

139. Fat dekorert med overflødighetshorn, blomster og fugl, i flere farver (blaat, manganfiolet, grønt, rødbrunt og gult). Midt. av 1700-aarene. Diam. 34,5 cm., h. 5,3 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

140. Fat dekorert i bunden med et billede av Kristi himmelfart, i blaat, rundt kanten med en naturalistisk bord av roser, tulipaner og andre blomster, nakne smaabarn og kartoucher med havepartier, i flere farver (blaat, manganfiolet og gult paa rødbrun bund). Uten sign. Midten av 1700-aarene (?). Diam. 34,5 cm., h. 5,2 cm. Advokat C. F. Michelet.

141. Fat dekorert med spæde ranker og smaa stjerner, i blaat. Midten av 1700-aarene (?). Diam. 35,3 cm., h. 4,5 cm. Fabrikeier Halvor J. Schou.

142. Fat dekorert med blomsterbuket i bunden og guirlandere rundt kanten, i flere farver (blaat, rødt, grønt, gult og manganfiolet). 2. halvd. av 1700-aarene (?). Diam. 34,5 cm., h. 5,1 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

143. Fat dekorert med store blomster i flere farver (blaat, rødt, gult, grønt og manganfiolet). 2. halvd. av 1700-aarene. Diam. 34,5 cm., h. 4,8 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

144. Tallerken dekorert med landskap, i blaat. 2. halvd. av 1700-aarene. Diam. 22,4 cm., h. 2,9 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

145. Fat dekorert med et sjølandskap omgit av en bred cirkelformet stripe i bunden og tre lignende koncentriske striper hvorav den midterste er omslynget av en bølgeranke rundt kanten, i blaat — stripene begrænset av linjer i manganfiolet. 2. halvdel av 1700-aarene. Diam. 35,9 cm., h. 5,7 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

En egen gruppe, men av nogenlunde samme kvalitet som den foregaaende danner nogen runde fat med radiære rifler, ret dype og med flot svungne profiler. Til denne gruppe kan man forresten ogsaa regne de eiendommelige buklede mangekantede fat, som tildels har samme ornamentmotiver i samme slags utførelse. Alle disse fat viser imidlertid en egen utviklingslinje ved siden av den vi kan konstatere for de andres vedkommende. Saaledes synes de fire fat med de samme sterkt forenklede blomsterkranser rundt kantene og forskjellig dekoration i bunden: bekranset hode (nr. 146), amorin (nr. 147), løpende mand (nr. 148) og plante (nr. 149) paa grund av sine italienske farver at staa de ældste hollandske fajanser nær. Nu er det imidlertid et spørsmaal om de virkelig er hollandske. Tidligere har man nemlig været tilbøielig til at betragte dem som sydtyske arbeider fra slutningen av 1600- og begyndelsen av 1700-aarene. Men nu viser de i farvevalget slegtskap med de ældste italieniserende hollandske arbeider, og i formen med en række riflede fat som bærer Wilhelm III's billede og altsaa tilhører tiden henimot 1700 — eller like efter. De kan derfor med god grund betragtes som det manglende mellemled mellem disse arbeider, med andre ord som hollandske fra midten av 1600-aarene. Som støtte for denne antagelse kan man peke paa, at den karakteristiske blomsterkrans — men i mere utviklet form — gjenfindes paa et nikantet fat (nr. 150), som uten tvil maa regnes med til de arbeider som grupperer sig om fatene med Wilhelm III's portræt. Av disse fat, som altsaa maa ansees for en videre utvikling av de italieniserende fra midten av 1600-aarene, har utstillingen forresten andre karakteristiske eksemplarer. Saaledes to øiensynlig sammenhørende med fyrsteportrætter (et mandlig og et kvindelig), som ligner det velkjendte av Wilhelm III, og med border av store tulipaner og blader (nr. 151—152),

124 og 125. To fat. Delft. 2. halvd. av 1600-aarene.

desuten en rund skaal og et rundt og et ottekantet fat med sterkt forenklede kineserier (nr. 153–155). Lignende dekorationer som paa disse tre møter man ogsaa paa et ottekantet fat med blaalig glasur, som dog muligens er av tysk oprindelse (nr. 156).

146. Fat, riflet, dekorert med laurbærkranset profilhode i bunden og blomsterkrans rundt kanten, i flere farver (gulbrunt, gult og blaat). Midten av 1600-aarene (?). Diam. 28,5 cm., h. 7,5 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

147. Fat, riflet, dekorert med en Amorfigur i bunden og blomsterkrans rundt kanten, i flere farver (blaat, gult og gulbrunt), midten av 1600-aarene. Diam. 30 cm., h. 6,7 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

148. Fat, riflet, dekorert med en springende mand i bunden og blomsterkrans rundt kanten, i blaat og gult. Midt. av 1600-aarene. Diam. 18,3 cm., h. 6,5 cm. Grosserer Chr. Langaard.

149. Fat, riflet, dekorert med en plante i bunden og blomsterkrans rundt kanten, i flere farver (blaat, brungult og gult). Midten av 1600-aarene. Diam. 29 cm., h. 7,3 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

150. Fat, buklet, nikantet, dekorert med bevinget harpespillende naken figur i bunden og blomsterkrans rundt kanten, i blaat og gult. Slutn. av 1600-aarene eller beg. av 1700-aarene. Diam. 30 cm., h. 6 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum (nr. 6999).

151. Fat, riflet, med en kronet mandlig halvfigur og K. W. samt blomsterbord rundt kanten, i flere farver (blaat, gult og grønt). Slutn. av 1600-aarene. Diam. 34,5 cm., h. 6,7 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

152. Fat, riflet, med en kronet kvindelig halvfigur og K. N. samt blomsterbord rundt kanten, i flere farver (blaat, gult og grønt). Slutn. av 1600-aarene. Diam. 34 cm., h. 5,8 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

153. Skaal, riflet, dekorert i kinesisk smak med landskaper med figurer i blaat og gult. Ca. 1700. Diam. 20,9 cm., h. 4,3 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

154. Fat, riflet, dekorert i kinesisk smak med landskaper med figurer, i blaat og gult. Ca. 1700. Diam. 34,5 cm., h. 7 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

155. Fat, buklet, ottekantet, dekorert i kinesisk smak med figurer i manganfiolet og gult. Ca. 1700. Diam. 30 cm., h. 5,4 cm. Ingeniør Finn Meyer.

156. Buklet fat, ottekantet, dekorert i kinesisk smak med menneskefigur i landskap i bunden, rundt kanten et lignende

motiv vekslende med rankeverk. Ca. 1700. Diam. 34,5 cm., h. 6,7 cm. Grosserer Oscar Preuthun.

Ikke mindst interessant er de grove, tunge fat som bare har tinglasur paa forsiden, mens undersiden er dækket av en gulagtig, halvt gjennemsigtig blyglasur — vistnok av sparsommelighetshensyn. Denne praksis som er anvendt paa krukken fra 1610 med Amsterdams og Harlems vaabener og som vi gjenfinder paa to av utstillingens fat med italienske farver, holdt sig saa vidt man har kunnet konstatere langt ind i 1700-aarene. Som farver anvendtes blaat, gult, gulbrunt, manganfiolet, grønt og brunt i forskjellig sammensætning. Almindeligst var dog bruken av gult, fiolet og blaat. Dekorationerne paa disse simple varer var, som man vel kan forstaa, grovt malte, men gjerne djerve og artistiske i sin virkning. Og motivene var av meget forskjellig art: skib (nr. 157), damer klædt efter sidste mode (nr. 158), ryttere (nr. 159), kvindeportrætter (nr. 160), madonnaer (nr. 161), hunder (nr. 162), blomstergrener (nr. 163) og landskaper med vindmøller (nr. 164). I fatringens rand var gjerne boret to huller — før brændingen — som viser at de var beregnet til at brukes som vægdekoration.

Man har længe været i tvil om hvor man skulde henføre disse arbeider, som forekommer over hele Skandinavien, Slesvig-Holsten og det nordvestlige Tyskland. Paa fajanseutstillingen i Nordiska Museet 1917 er det dog med den allerstørste grad av sandsynlighet lykkes amanuensis Kielland at konstatere at de er fra Holland — paa grund av følgende iagttagelser: 1) at de forekommer i land som stod i stadig forbindelse med Nederlandene, 2) at de ældste hollandske fajanser viser den samme eiendommelighet: tinglasur paa forsiden, blyglasur ellers, 3) at landskapene og genrebillederne, som de er dekoreret med, er av utpræget hollandsk karakter, 4) at Amsterdams vaaben forekommer blandt de heraldiske motiver, 5) at der ved rytterfigurer og portrætter staar initialer som kan henføres til medlemmer av huset Oranien og 6) at der paa enkelte av dem findes indskrifter paa hollandsk.

157. Fat dekorert med skiber i bunden og en opløst rankebord rundt kanten, i blaat. Midt. av 1600-aarene. Diam. 28,7 cm., h. 4,6 cm. Norsk Folkemuseum (819—97).

158. Fat dekorert med kvindefigur, i flere farver (manganfiolet, blaat og gult). 2. halvd. av 1600-aarene. Diam. 31,5 cm., h. 8 cm. Norsk Folkemuseum (1747—05).

137 og 145. Fat fra midten av 1700-aarene og et do. fra 2. halvd. av 1700-aarene. Holland.

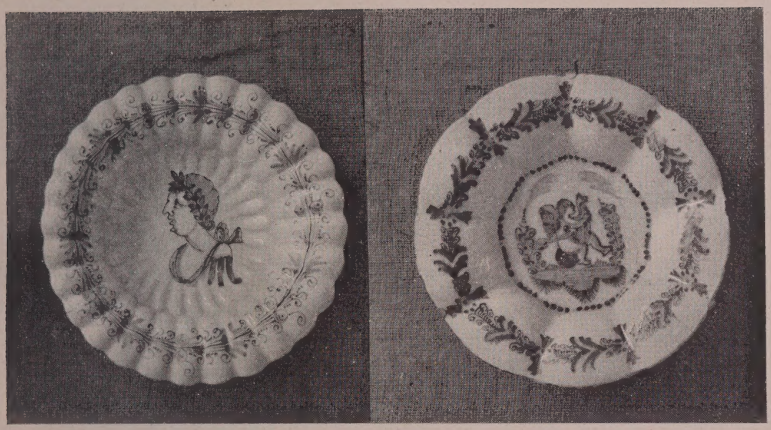

146 og 150. Fat fra midten av 1600-aarene og et do. fra slutten av 1600-aarene eller begyndelsen av 1700-aarene. Holland.

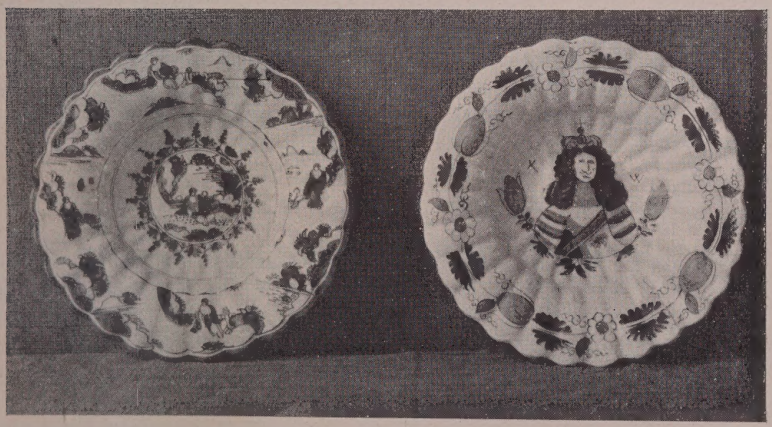

154 og 151. Fat. Slutten av 1600-aarene eller begyndelsen av 1700-aarene. Holland.

159. Fat dekorert med rytter, i flere farver (manganfiolet, blaat og gult). 2. halvd. av 1600-aarene. Diam. 35 cm., h. 8,5 cm. Norsk Folkemuseum (228—98).

160. Fat dekorert med ornamental bord rundt kanten og kvindeportræt i halvfigur i bunden med DS NA paa siderne, i blaat. 2. halvd. av 1600-aarene. Diam. 30,3 cm., h. 5,1 cm. Norsk Folkemuseum (1029—95).

161. Fat dekorert med en staaende madonna i bunden og ornamental bord rundt kanten, i flere farver (manganfiolet, gult og grønt). 1650—1750. Diam. 28,7 cm., h. 5,5 cm. Overlæge Johan Schweigaard.

162. Fat dekorert med en hund i bunden og ornamental bord rundt kanten, i flere farver (manganfiolet, blaat og gult). 1650—1750. Diam. 30,5 cm., h. 5,8 cm. Overlæge Johan Schweigaard.

163. Fat dekorert med en blomsterbusk i bunden og bladbord rundt kanten, i blaat. 1650—1750. Diam. 35 cm., h. 5,5 cm. Norsk Folkemuseum (167—95).

164. Fat dekorert med landskap (vindmølle og to hus) i manganfiolet og gult. 2. halvd. av 1700-aarene. Diam. 35,5 cm., h. 6,7 cm. Norsk Folkemuseum (345—09).

Flisene spilte dog en endnu større rolle i det daglige liv end fatene. Siden 1610—20-aarene brukte man saaledes fliser til kaminene. Tidligere hadde ildstedet gjerne været bygget av teglsten med indpressede ornamenter. Fra da av anbragte man paa dets bakvæg en støpejernsplate og klædte de avlange felter paa begge sider med fajansefliser bemalt med allegoriske skikkelser eller portrætfigurer. Desuten anvendte man til skilter for vertshuser, butikker o. s. v. lignende malerier sammensat av fliser.

Størst praktisk betydning hadde dog flisene som gulv- og vægfliser. Paa grund av det raa klima i Holland var husvæggene nemlig stadig vaate, men flisene beskyttet dem mot fugtigheten. Som oftest indskrænket dog bruken sig til en række langs væggen nederst ved gulvet; men i mange tilfælder var mindre vægpartier i smaa sideværelser, korridorer, soveværelser og kjøkkener dækket med fliser fra gulvet til brysthøide. En av grundene til at de blev saa yndet var forresten at det var saa let at holde dem rene. Men ikke mindre vigtig var deres dekorative opgave. Samtidig som de stod godt til de hvite vægger og det hvite gulv i værelsene bragte de litt farver og liv ind i de ellers saa nøkterne, kolde

og tomme rum. Likesom maleriene tjente de til at pynte stuene. Og netop fordi de hadde samme formaal som billedene gjorde man sig megen omhu med dekorationen av de enkelte fliser – ialfald saa længe anvendelsen av dem var forholdsvis sparsom.
Hvad dekorationen angaar har man delt dem i tre perioder. I den første (1580–1630) var en italieniserende dekor i flere farver (blaat, grønt, gult og brungult) den herskende – den er repræsentert ved tre fliser (smlg. nr. 57–59). I den anden periode (1630–70) indtraadte en viss forenkling. Man anvendte saaledes omtrent utelukkende ensfarvet blaat og dækket ikke hele flisen med ornamenter, men valgte ut et enkelt motiv, gjerne et skib, en plante, en soldat, en haandverker o. s. v. og lot omgivelsene forøvrig være helt hvite. Fra denne periode findes ingen prøver paa utstillingen. I den tredje periode (1670–slutn. av 1700-aarene) blev manganfiolet den dominerende farve samtidig som den koncentrerte enkelhet i dekorationen forsvandt. Hver flis skulde være et litet maleri, et landskap eller en figurscene med mange personer, specielt hyrdescener og bibelske billeder – saaledes de fire utstillede fliser med syndefaldet (nr. 165), Samson, som bærer Gazas port (nr. 166), Jonas og hvalfisken (nr. 167) og Peters befrielse (nr. 168). Ved siden av denne figurale dekoration anvendtes ogsaa en urolig og rik ornamentik med rokokoblader og blomster, som dækket flere rækker av fliser. Under denne utvikling blev imidlertid utførelsen stadig mere sjusket og summarisk, noget som sagtens hang sammen med at efterspørselen paa billige varer var vokset efterhvert som man var begyndt at dække hele vægger med fliser.

165. Flis dekorert med figurscene: Syndefaldet, i manganfiolet. 1. halvd. av 1700-aarene. L. og br. 12,7 cm., tykkelse 0,8 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum.

166. Flis dekorert med figurscene: Samson bærer Gazas port, i blaat. 1. halvd. av 1700-aarene, Br. 13 cm., tykkelse 0,8 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum.

167. Flis dekorert med figurscene: Jonas og hvalfisken, i manganfiolet. 1. halvd. av 1700-aarene. L. og br. 12,8 cm., tykkelse 0,8 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum.

168. Flis dekorert med figurscene: Engelen befrier Peter av fængslet, i blaat. 1. halvd. av 1700-aarene. L. og br. 12,8 cm., tykkelse 0,8 cm. Kristiania Kunstindustrimuseum.

161 og 157. To fat. Holland. 1650—1750.

158 og 164. Fat fra 2. halvd. av 1600-aarene og et do. fra 2. halvd. av 1700-aarene. Holland.

ENGELSKE FAJANSER

Allerede fra 1640-aarene blev der av hollandske flygtninger fabrikert blaadekorerte fajanser i England; men det var først fra aarhundredets slutning under hollænderen kong Wilhelm av Oraniens styre at fabrikationen fik nogen betydning. De ældste verksteder laa i Lampeth, siden startedes fabrikker ogsaa i Bristol, Liverpool og Staffordshire. Til en begyndelse stod disse manufakturer under direkte hollandsk indflydelse, men lykkedes henimot 1700-aarenes midte at skape sine egne dekorationsformer.

Naar ellers talen er om engelsk keramik, spiller jo forøvrig fajansene en forsvindende rolle. Det er gjennem det fuldkomne kremgule stentøi og Wedgwoods skjønne farvede stentøimasser at England i 1700-aarenes sidste halvdel har gjort sin indflydelse gjældende, ja, simpelthen fortrængt den egte fajanse fra hele Nordeuropa.

VERKSTEDENE I BRISTOL (CA. 1700—1784)

I Bristol kjendes to fajansefabrikker, Joseph Flowers og Richard Franks, der laa henholdsvis ved Bristol quai og i Redcliff (Back Bristol). Fabrikkene var virksomme i tiden fra ca. 1700 til 1784; forøvrig er deres nærmere historie litet undersøkt, og av de malere, der har været virksomme, kjendes kun navnene paa 4 stk. fra Franks fabrik nemlig: Bowen, Jon Hope, Michael Edkin og Thomas Patience. I fabrikkenes første periode — indtil 1735 — var deres produkter sterkt paavirket av de hollandske fajanser. Efter den tid faar de en sterkt særpræget karakter: lette, porøse, skarpkantede korpus med en lys blaalig tinglasur, dekorert med merkelige landskaper med overslanke, «svampede» trær (nr. 169) og luftige berg (maleren Bowens specialitet) eller med store kinesiske blomster og mørke blader med hvite aarer (nr. 171). Alt i en mild dyp blaa farve. Til kantdekor paa fat o. l. bruktes ogsaa «bianco sopra bianco»-teknikken (sml. sene produkter fra Rörstrand og Marieberg). Efter kinesiske forbilleder dækkedes leilighetsvis ogsaa hele fonden med brunt hvori utspartes blaadekorerte felter. Paa bestilling av tilreisende, kjøbmænd og skippere, utførtes punscheboller fat og tallerkener m. v. med skibsportrætter, navn og monogrammer ofte med flere farver: klart gult, rødt, grønt og brunt, tilbrændt i en 2den brænding (nr. 173). Da de fleste og bedste styk-

ker er datert i 1750–60-aarene, maa denne tid ha været fabrikationens blomstringsperiode, bl. a. falder Bowens virksomhet i disse aar.

169. Fat med lys blaalig glasur med landskap med svampede trær i mørkere mildt blaat. Diam. 33,5 cm., h. 4,5 cm. Uten sign., men sikkert Bristolarbeide fra 1700-aarenes midte. Vistnok malet av Bowen i Franks fabrik. Maleren Henrik Sørensen.

170. Fat med lys blaalig glasur og blomsterdekor i mørkblaat. Diam. 47,1 cm., h. 5,8 cm. Uten sign., men sikkert Bristolvare fra 1700-aarenes midte. Kristiania Kunstindustrimuseum.

171. Fat med lys blaalig glasur. Kanten dekorert med spiralranker i „bianco sopra bianco" og bunden fyldt med store kinesiske blomster i mørkt blaat. Diam. 39,3 cm., h. 4,8 cm. Uten sign., men sikkert Bristolarbeide fra omkring 1700-aarenes midte. Kristiania Kunstindustrimuseum.

172. Fat med lys blaa glasur og landskap med svampede trær i mørkt mildt blaat. Paa kantens bakside løst malte «grener», Diam. 37 cm., h. 4,5 cm. Uten sign., men sikkert arbeidet i Bristol og vistnok malet av Bowen i Richard Franks fabrik omkring 1700-aarenes midte. Kristiania Kunstindustrimuseum.

173. Tallerken med lys blaalig glasur hvorpaa med blaat malet en brig med røde dannebrogsflag hvori «F 5», langs kanten:

DE. SNOW. ALLIDA & MARIA FRA BERGEN —
LARS KIELLAND. SMITH COMMANDER.

derom kantbord i brunt, grønt og gult. Diam. 23 cm., h. 2,8 cm. Uten sign., men sikkert arbeidet (1746–66) i Bristol (eller muligens i Liverpool) i Franks eller Flowers fabrik. Bergens Museum.

174. Fat med lys blaalig hvit glasur og kineserier i mildt blaat, rød kant. Paa kantens bakside et par løse blaa «grener». Diam. 34,5 cm., h. 3,6 cm. Uten sign., men vistnok engelsk arbeide fra1 700-aarenes midte. Agent N. J. Sønderbye.

175. Tallerken av sæt paa 12 med lys blaalig glasur, dekorert med kronet monogram I G samt blomster langs kanten i blaat. Kanten rødlakert. Uten sign., muligens engelsk arbeide fra 1700-aarenes midte. Skibsreder I. B. Stang.

171. Fat, Bristol, ca. 1750.

169. Fat, vistnok malet av Bowen i Bristol ca. 1750.

TYSKE FAJANSER

De tyske 1500-aars fajanser hithører fra to forskjellige kilder. En der arbeider videre paa middelalderske traditioner og som væsentlig beskjæftiger sig med pottemakeri, ovne og tunge krus og fat med polykrom reliefdekor, og en der fremstillet fajanser (ogsaa ovner) paa italiensk manér med blaat og polykromt maleri paa hvit tinglasur. Karakteristisk for flere av disse er et fint smaabladet rankeverk ofte arrangert som ramme om figurale fremstillinger (nr. 203). I 1600-aarenes begyndelse fortsattes disse nationale traditioner bl. a. av «Spiralfabrikkens» blaadekorerte fajanser (se om denne fabrik nedenfor). Men omtrent fra 1620 av begynder det kinesiske porselæn og delfterfabrikkenes produkter litt efter litt at faa indflydelse.

Endnu forholdsvis selvstændig i dekoren er hamburgerfabrikkens kjølige blaa fajanser fra 1600-aarenes 2. trediedel. Men fra 1660-aarene av gjør «delfterstilen» sig stadig mere gjældende, særlig i Sydtyskland. Den begyndte med fabrikkene i Hannau og Frankfurt, de blev startet med hollandske verksmestre, og bredte sig ut over hele Syd- og Mellemtyskland. «Delfterstilen» holdt sig til langt ind i 1700-aarene, bl. a. i fabrikkene i Nürnberg, Bayreuth og Potsdam (nr. 204—207).

Til en begyndelse var avhængigheten av delfterfajansene temmelig stor, saa stor at det ofte er meget vanskelig at avgjøre om et stykke er hollandsk eller sydtysk. Men i 1700-aarenes første halvdel faar dekoren som oftest en mere særpræget karakter. Dertil kommer at de tyske fajansers glasur gjerne er farvet i blaalig og grønt, og har en sterkere glans og en renere, klarere koboltblaa i dekoren. Ved siden av eller sammen med de hollandske kineserier anvender ogsaa flere av de tyske fabrikker i 1700-aarenes begyndelse ogsaa rouennerfajansenes lambrequiner og guirlandermønster. Ellers er det især paavirkninger fra meissenerporselænet og produktene fra Hannongernes fajansefabrikker i Strassburg og Hagenau med sin polykrome, halvt naturalistiske blomsterdekor og rike rokokoformer, der gjør sig gjældende i dette aarhundrede, især da i Nord- og Østtyskland. Nær sagt utallige er de mange smaa fabrikker der har frembragt rokokofajanser, store pragtstykker som enklere bruksvarer, dekorert med rocailleverk, blomster og landskaper, malet med polykrome muffelfarver (nr. 210—214).

Disse fabrikker holdt sig oppe til henimot aarhundredets slut, da de fleste maatte gi tapt i kampen mot porselænet og det engelske stentøi. I de fabrikker hvor dette ikke blev tilfældet, ombyttedes mot slutten av 1700-aarene rokokoens former med de da moderne antikiserende. I Hamburg artet utviklingen sig noget anderledes end i Tyskland forøvrig. Den gamle 1600-aars fabrik gik ind og nogen ny blev ikke startet. Derimot fortsattes kunsten av en række fortrinlige ovnsmakere som familien Hennings, Volgrath og andre. Deres ovner er alle dekorert i blaat: figurer og landskaper i prægtige senbarokke rammer. Leilighetsvis gjorde disse pottemakere ogsaa bruksgjenstande, og som et produkt fra et av hamburgerverkstedene maa vistnok det smukke, kraftig dekorerte spand (nr. 208) betragtes. Forøvrig fremstilledes slike blaamalte ovner ogsaa andetsteds i Tyskland, men ikke av saa god kvalitet.

Til Solothurn i Schweiz er henført en gruppe fajanser med elegante litt nøkterne riflede former, gjerne med plastiske grene som hanker o. l. De har en blank, kjølig hvit glasur og er i almindelighet dekorert med blomster, frugter og kineserier i kokt manganfiolet (nr. 221—223).

«SPIRALFABRIKKEN», UKJENDT TYSK FABRIK CA. 1615–CA. 1670. Fabrikkens proveniens og dens nærmere historie kjendes endnu ikke. Mulig hører den hjemme i egnen om Nürnberg, mulig et steds mere nordlig i Tyskland. Den sidste formodning har vistnok mest for sig i betragtning av det ganske store antal av fabrikkens produkter der er draget frem i Nordtyskland og Danmark. Det ældste daterte stykke er fra 1618, det yngste fra 1668. Dens produktion kjendes væsentlig fra apotekerkar, som den synes at ha hat som specialitet. Fabrikkens første kunstneriske leder har vistnok monogrammisten L S været. Det maa ogsaa være ham der har skapt den eiendommelige spiraldekoration som kjendetegner alle fabrikkens produkter. Blomster, border, bundornament og medaljonger, alt sættes sammen av spiraler og smaa ruter. De ældste produkter har en mager fløtefarvet glasur, og dekoren er likesom litt ængstelig tegnet paa, i en mild lyseblaa farve. Paa de yngre (fra 1660-aarene) er glasuren blit fet og glinsende (der er vistnok anvendt et ekstra overtræk av blyglasur), og dekoren er sat paa med «fuld» pensel av en feiende

176. Apotekerkrukke fra «Spiralfabrikken». Midten av 1600-aarene.

rutinert haand med en mørk kobolt (nr. 176), hvis glasur vistnok er fet og glinsende, men hvis spiraler er ganske sikkert tegnet med en lys blaa farve, hører kanske til en mellemperiode.

176. Apotekerkrukke, cylinderformet med indsnøringer ved hals og fot. Dekorert med blaat spiralmønster. H. 14 cm., diam. 8,7 cm. Uten sign. «Spiralfabrikken». Midt. av 1600-aarene. Kristiania Kunstindustrimuseum.

HAMBURGS ÆLDSTE FAJANSEFABRIK

(CA. 1624—56). Denne ældste hamburgske fajansefabriks historiske data er saavidt vites endnu ikke publicert. Vi vet kun at den maa ha været virksom fra ca. 1620 av og fremover til ca. 1660. Det ældste kjendte, daterte arbeide, en kande i Nationalmuseet i Kjøbenhavn er nemlig datert 1624 og de yngste fra 1650-aarene (1656). 1640-aarene synes ellers at ha været fabrikkens blomstringsperiode, for fra den tid er de fleste arbeider bevaret. Deres produkter bestaar hovedsagelig av større eller mindre pæreformede kander (nr. 179) og smaa laakfat «koldskaaler» (nr. 177). Enkelte bene «snelleformede» krus kjendes ogsaa, likesaa vaser med 2 hanker og store runde fat (nr. 184). Lermassen er temmelig svær og dækket av en blank, fet, hvit tinglasur. Dekoren er sterkt paavirket fra Kina, dels direkte gjennem porselænet, dels via Delfterfajansene. Den bestaar av smaabladede blomsterranker, i den senere tid ogsaa av grove blomster, arrangert om vaabenskjold, ofte Hamburgs byvaaben samt bibelske og allegoriske scener. Den er utført i en kjølig lysblaa farve, ofte livet op med et kraftig gult som nr. 177.
Fabrikkens produkter er ikke signert, men derimot meget ofte datert.

177. Koldskaal, rund bolleformet med laak og ører dekorert i blaat og litt gult med en lilje og et gjennemstunget hjerte hvori 1638 i kranser, derimellem bladranker. Indvendig sil h. 17 cm., diam. 14,6 cm. Hamburg. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

178. Kande, liten pæreformet med vinget gjennemstunget hjerte hvorover 1640 i krans og blomsterranker, alt malt med blaat. Tin hank og laak. H. 17,6 cm., diam. 3,9 cm. Uten sign., men sikkert Hamburgerarbeide. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

179. Kande, pæreformet med Judith av Holofern og 1644 mellem blomsterranker. Har været tinmontert. H. 24,9 cm., diam. 11,9 cm. Fra Hamburg. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

180. Kande, pæreformet med vaaben og blomsterranker, i blaat. I vaabenet KKD. 1642. H. 27,9 cm., diam. 12,3 cm. Tinmontert. Uten sign., men sikkert arbeide fra fabrikken i Hamburg. Agent N. J. Sønderbye.

181. Kande, pæreformet med skjold hvori bomerke og LSS, KBD mellem blomsterranker. H. 24,3 cm., diam. 11,8 cm. Uten sign., men sikkert Hamburgerarbeide fra 2. tredjedel av 1600-aarene. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

182. Kande, pæreformet med syndefaldet mellem blomsterranker, i blaat. H. 21,7 cm., diam. 10,6 cm. Uten sign., men sikkert Hamburgerarbeide fra 2. tredjedel av 1600-aarene. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

183. Kande, pæreformet med pelikaner og blomsterranker, i blaat og gult. Tinmontert. H. 24,8 cm., diam. 10,8 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Hamburgerfabrikken 2. tredjedel av 1600-aarene. Agent N. J. Sønderbye.

184. Fat dekorert med stort blaat vaaben hvori bomerke, fisk og hjerte holdt av 2 armer. Hjelmen flankert av I—G. H. 5,3 cm., diam. 37,6 cm. Uten sign. Muligens fra Hamburgerfabrikken (sml. maalene paa fat avbildet i Ciceronen IV s. 344). Fru redaktør Schibsted.

185. Kande, buget, med pelikaner og store blomster, i blaat, dat. 1652, tinmontert. H. 22,8 cm., diam. 12,2 cm. Uten sign., men sikkert Hamburgerarbeide. Grosserer Chr. Langaard.

FAJANSEFABRIKKEN I HANNAU (1661—1810).

De to hollændere, Daniel Behagel og Jacob van der Walle, fik 5te mars 1661 et 20-aarig privilegium for anlæg av en fajansefabrik. Fabrikken kom straks igang og syntes at trives. De søkte derfor senere om fornyelse av privilegiet, men ved intriger fra deres verksmester Johann Bally's side, fik denne privilegiet overdraget paa sig fra 1679 av. Bally døde imidlertid allerede 1688, men enken fortsatte driften og fik til og med privilegiet forlænget. Efter hendes død 1693, gik fabrikken tilbake til van der Walles enke og Daniel Behagel jr. Fabrikken var nu i deres og deres arvingers besiddelse til henimot 1727, da den befandt sig i borgermester Heinrich Siemon van Alphens hænder. Hans familie eiet fabrikken til 1786 hvilket aar

180, 182 kander og 177 koldskaal fra Hamburg. 1600-aarenes 1. halvdel.

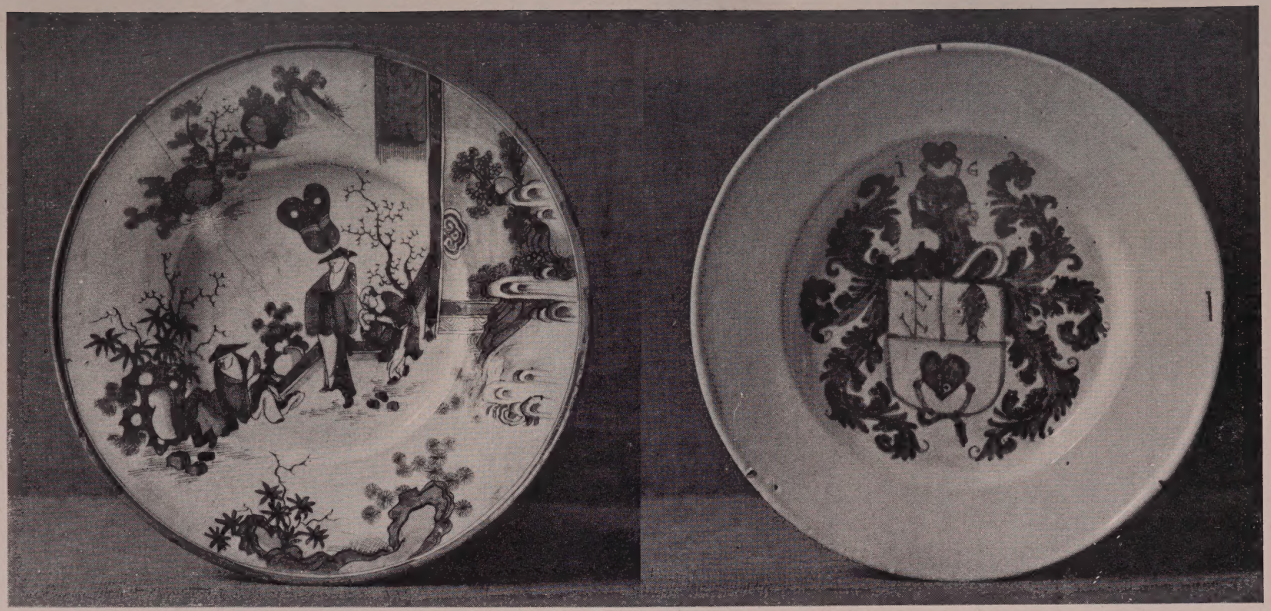

132. Fat. Holland. 1. halvd. av. 1700-aarene.

184. Fat. Hamburg? 2. tredjedel av 1700-aarene.

den omgjordes til et aktieselskap med navn: Martin Dangers & Co. 1794 blev privilegiet overdraget til kjøbmanden Daniel Toussaint, og fra 1797 var fabrikken i Jacob Leislers eie, indtil han 1810 bortauktionerte forraadene. Efter de bevarte produkter at dømme har hannauerfabrikken saa at si utelukkende fremstillet enkel god bruksvare, især krus, kander, tallerkener og fat. Kandene var enten kuleformet med trang hals eller med tunge korthalsede pæreformede korpus, der i almindelighet alle var helt glatte og kun sjelden vredne som f. eks. paa Nürnbergerkandene. Hvad der blandt disse saa almindelige former specielt kjendetegner Hannauerarbeidene, er visse tekniske eiendommeligheter. Hankene er altid glatte og har ved nedre ansats i almindelighet en fordypning – et hul – frembragt av det træstykke hvormed hanken før brændingen blev trykket fast til korpus. En eiendommelighet som kjendetegner Hannauervarene like fra anlægstiden av til forbi midten av 1700-aarene.
Videre er den hvite glasur tæt og opak uten særlig glans, likesom den blaa farve er douce og noget graastemt.
Ved siden av blaat anvendtes ogsaa fiolet, grønt og gult.
Hvad selve dekorationen angaar var den til en begyndelse sterkt hollandsk paavirket som rimelig er i en fabrik der var anlagt av hollændere.
Det var især stiliserte blomster der anvendtes. De fik efterhaanden meget karakteristiske former og sattes gjerne sammen i store tunge blomsterbuketter (nr. 186). Forøvrig bruktes meget vaaben og emblemer.
Hankene er næsten altid prydet med et spiralmønster.
Hannauerfajansenes signering er meget ujevn og temmelig vidtløftig.
De ældste stykker har gjerne en indridset C, de yngre fra anden halvdel av 1700-aarene er derimot ofte merket HNXX. Ellers findes gjerne bare de forskjellige malersignaturer, som f. eks. HB, S. M. m. fl.

186. Kande, buget, med blaa blomsterdekor, fajansehanken erstattet av en tinhank, tinlaak. H. 29,5 cm., diam. 14 cm. I bunden ripet NO 4. Vistnok arbeide fra fabrikken i Hannau, 1700-aarenes første del. Maleren Henrik Sørensen.

FRANKFURTS FAJANSEFABRIK FRA 1666 TIL 1772.

Fajansemesteren Johann Simonet fra Paris søkte og fik 1662 privilegium for anlæg av en fajanse-

fabrik i Frankfurt. Foretagendet, der finansiertes av de to rike frankfurtere Bernhard Schuhmacher og Johann Christoph Fehr, kom snart i god gjænge. Anlæggene utvidedes og indtægtene steg. Og da Fehr, der efterhaanden synes at være blit eneeier, døde i 1693, var han en meget formuende mand. Hans enke og to sønner, Jacob og Johann, fortsatte driften, men synes ikke at ha samme held med sig. 1723 kom fabrikken saaledes i hænderne paa en «Landamtmand» Georg Haszlocher der eiet den til 1732. I de næste tiaar skiftet anlægget uavladelig eiere, men fra 1742—74 var det uavbrutt i Johan Heckel og søns eie. Fabrikken hadde dog stadig været i tilbakegang, og de sidste eiere magtet heller ikke at bringe den paa fote igjen. Driften blev derfor indstillet 1772. Blandt fabrikkens verksmestre kan nævnes Phillip Lay 1709—32 og av malerne Balthasar Thau i slutten av 1600-aarene og Johan Auer omkring 1740. Likesom hannauerfabrikkens bestaar frankfurterverkstedets produkter væsentlig av bruksartikler: kuleformede kander med lang eller kort hals, krus og buklede, riflede og glatte fat og skaaler. Til en begyndelse staar disse hannauerfajanserne meget nær i sine former. Til og med det karakteristiske hul ved hankenes ansats paa kandenes korpus blev brukt. Ellers har frankfurterkandene fra ca. 1700 av og fremover et kjendetegn i sine flettede hanker med de to «krøller» ved ansatsen, i det vredne korpus, i den skinnende hvite glasur og den prægtige koboltblaa farve der fortrinsvis bruktes i dekoren. Ellers anvendtes ogsaa lys gult og til konturer gjerne manganfiolet.

Dekorationsformene staar delfterstilen meget nær, især paa fatene og skaalene. De er ofte meget vanskelige at skjelne fra Delfterfajansene. Fabrikkens blomsterdekor derimot skiller sig ut ved nogen store spidstakkede blader og valmuer (?) i store buketter. De fleste av disse virkelig vakre fajanser skriver sig fra fabrikkens første — og bedste — periode (nr. 187).

Frankfurterfajanserne er høist uregelmæssig signert. Leilighetsvis findes Frankfurt skrevet helt ut, ofte staar kun et F. En bokstav der forøvrig ogsaa anvendtes av fajansemalere i Nürnberg, Mosbach og Strassburg.

187. Fat, rundt, med kraftige blaa blomster, dekor paa kanten og i bunden, diam. 4,5 cm., h. 38,3 cm. Uten sign., men sikkert Frankfurterarbeide fra ca. 1700. Maleren Thorvald Erichsen.

188. Fat med sortkonturerte kineserier i blaat, diam. 40,2 cm., h. 5,5 cm. Uten sign. Frankfurt? Grosserer Chr. Langaard.

186. Kande fra Hanau. 1700-aarenes begyndelse.

FAJANSEFABRIKKENE I POTSDAM OG BERLIN I 1600- OG 1700-AARENE. Helt fra 1678 av drev indflyttede hollændere fajansefabrikation i Potsdam og i Berlin. Blandt de mere kjendte av disse er Cornelius Funcks fabrik der var i drift omkring 1700 og Carl Lüdickes der fik privilegium 1765. Utover nogen blaa lambrequinedekorerte fajanser fra Funcks fabrik, er deres arbeider litet kjendte. Anderledes derimot med produktene fra den fabrik som Christian Fridrich Rewendt hadde startet i Potsdam og som han 1742 fik et privilegium paa. Han testamenterte 1768 anlægget til brødrene Fridrich og Johann Rewendt. Den sidstnævnte arvet 1770 brorens andel, men gik 1775 konkurs. Fabrikken blev saa kjøpt av en fajansefabrikant Sartory, der solgte den videre i 1790. Istedenfor bygget han sig paa kongens bekostning en ny fabrik paa en eiendom han hadde kjøpt andetsteds i Potsdam. Dette anlæg solgtes 1800 til Gottfried B. v. Eckardtstein.

Helt saa sent som i 1790 roses denne fabrik for sine ualmindelig smukke og vellykkede varer. Og ikke uten grund. De produkter vi nu kjender, viser at fabrikken har været en av Tysklands mest betydelige. Dens former og dekor bygger helt og holdent paa delfterfajansene, men har ikke desto mindre et visst kraftig tysk præg. Der fremstilledes store laakkrukker, flasker og hele kamingarniturer, oftest riflede med sterkt indsnøret fot og kraftig profil (nr. 190). Den ottekantede krukkeform var ogsaa meget almindelig, oftest med tunge, utfaldende skuldre. Store kurbisvaser (nr. 189) og blomsterkrukker, ottekantede fat og almindelige ølkrus o. a. fabrikertes ogsaa. Glasuren var dels blank hvit, skiftende over i fløtefarvet, dels grønlig.

Dekoren, der i almindelighet bestaar av kineserier: figurscener og fugler blandt blomster (især paafugl) (nr. 190), maltes dels i blaat, dels i de vanlige skarpildsfarver gult, rødt, grønt og fiolet, med blaat. Ofte dekorertes ogsaa paa klar grøn eller fiolet grund. Signaturen er en P (for Potsdam) og et R (for fabrikeierfamilien Rewendt).

189. Kurbisvase med lys blaalig, grønlig glasur, og kineserier i blaat, h. 41,4 cm., diam. 20,5 cm. Uten sign., men vistnok arbeide fra Potsdamerfabrikken omkring 1750—60. Grosserer Chr. Langaard.

190. Vase; høiskuldret eggform, riflet med blaa blomster og

paafugl i delftermaner, h. 25,6 cm., diam. 17,5 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Potsdamerfabrikken ca. 1750(?). Grosserer O. Preuthun.

FAJANSEFABRIKKEN I NÜRNBERG 1712 TIL 1800-AARENES BEGYNDELSE. 1712 grundla de tre Nürnbergerkjøbmænd C. Marx, J. Romedi og H. G. Hemmon en fajansefabrik og ansatte Hannauerfajansefabrikanten Johan Ripp til verksmester. Allerede tre aar efter gik Hemmons andel over til Marx's søn Johann Andreas, og da Romedi døde i 1720, overdroges hans part til en Johan Mayer. Marx senior levet til 1731, og da arvet formodentlig sønnen ogsaa hans del, hvorved han eventuelt har været eier av $^2/_3$ av fabrikken. De næste eiere var G. Salomon Kess og G. Friedrich Kordenbusch, og mot aarhundredets slutning blev Kess's svigersøn Tobias Eglert fabrikkens indehaver. Omkring aarhundredskiftet gik den endelig over til Johan Henrich Struntz. Det er et ganske eiendommelig forhold ved denne fabrik at flere av dens eiere tillike var dens bedste malere, som Johan Marx og Georg Kordenbusch. Av andre malere kan nævnes: Johan Wolff (1717), den samme der senere grundla fabrikkene i Kjøbenhavn og Stockholm, videre: G. Tauber (1720—35), Glüer (1722), Ströbel (1724), Pössinger (1727), Grebner (1720—30), A. Tauber (1734), Neuner og A. Kordenbusch. Mest kjendt blandt fabrikkens produkter er kanske dens kander, bredbugede med smal hals, glat dreiet eller vreden, dens riflede og buklede skaaler (nr. 191), dens store runde fat og brikker med fordypninger i form, f. eks. av hjerter og stjerner til konfektskaaler.

Fabrikkens glasurer var teknisk set fuldkomne, men av varierende farver, fra rent hvitt, til lyst blaa og grønlig. Dekoren var i allefald i fabrikkens blomstringsperiode, første halvdel av 1700-aarene, for største parten utført i blaamaling. Ellers bruktes ogsaa manganfiolet og i forbindelse med disse to farver et lyst gult og et gullig grønt. Dekorationsmotivene var foruten de vanlige kineserier (nr. 206) et smaapirket blomstermønster, enten strødd utover det hele korpus, eller samlet radialt om en midtroset: gjerne en frugtkurv eller et landskap med Nürnbergermotiver. I det hele en meget selvstændig og karakteristisk dekor. I senere tid anvendtes ogsaa rokokodekorationer og muffelfarver men uten større held.

190. Vase, vistnok fra Potsdam ca. 1750.

Nürnbergerfajansene bærer meget sjelden bymerket N eller Nb., men meget ofte malernes forbokstaver.

191. Fat (stjernefat), rundt, med bunden formet som 6 hjerter om en centralstjerne, dekorert med smaapirkede blomster og fugler i blaat. Diam. 33,6 cm., h. 2,7 cm. Uten sign., men utvilsomt Nürnbergerarbeide fra 1. halvd. av 1700-aarene. Kristiania Kunstindustrimuseum.

192. Kande, med vredent kuleformet korpus og trang hals., lys blaa glasur, dekorert med smaa blaa strøblomster og fugler, tinmontert. H. 24cm., diam. 11,2 cm. Uten sign., men sikkert fra Nürnberg. 1. halv. av 1700-aarene. Grosserer Chr. Langaard.

ERFURTS FAJANSEFABRIKKER 1717—1792.

I Erfurt blev der i 1700-aarene startet ikke mindre end tre fajansefabrikker. De to første anlæg, der skriver sig henholdsvis fra 1717 og 1718—19, synes ikke at være kommet ordentlig i gang trods de gunstigste privilegier. Sikkert i drift for længere tid kom først den fabrik som Johann Paul Stieglitz hadde startet omkring 1730 og som han $^{16}/_{7}$ 1734 fik eneprivilegium for, med toldfrihet og andre lettelser. Fra omkring aarhundredets midte sees denne fabrik at være i sønnen Johann Christoph Stieglitz' eie, og efter hans død 1786 gik den videre til sønnesønnen Joh. Fredrik Christoph. Denne maa ha nedlagt fabrikken omkring 1792, da den fra det aar av ikke længere findes i Erfurts industrifortegnelse. Den har vel som de fleste smaa fajansemanufakturer i 1790-aarene maattet bukke under i kampen mot det engelske stentøi og porselænet.

Fabrikkens produkter synes, saavidt de nu er kjendt, i sine former og dekorationsmotiver ikke at ha været synderlig særprægede. Det er det vanlige kuleformede «Enghalskrug», det cylinderformede ølkrus og runde glatte kaminvaser i delftermanér, der ved siden av simple fat og tallerkener utgjør hovedbestanddelene av produktionen. Muligens har der ogsaa været fremstillet plastiske smaa figurer og enkelte større pragtvaser og blomsterurner (nr. 193).

Dekorationsmotivene er: 1) de vanlige kineserier, 2) dyr og landskaper i lambrequinrammer, 3) stiliserte blomster og 4) vaabenskjold. De er oftest fremstillet i klare rene farver: et lysende citrongult, skarpt jernrødt og

grønt; ved siden av blaat. Helt blaamalte saker kjendes ogsaa. Manganfiolet blev mindre anvendt, men bruktes dog som «svampet» fond paa de vanlige ølkrus med landskaper og monogramkartoucher.
Er erfurterfajansene signert, er det gjerne med bymerket det 6-ekede hjul (sml. Höchst og Osnabrück) alene eller i forbindelse med en V eller C. Disse bokstaver og andre som A, H, S, G, W m.fl. findes ogsaa paamalt uten bymerket (nr. 83).

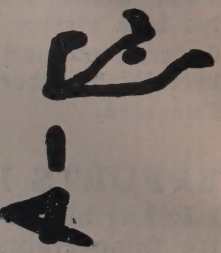

198. Blomsterkrukke med 2 volutformede orehanke, indsnoret ved foten. Dekorert i sterkt blaat, paa begge sider med kineser bærende en parasol, forfulgt av en vinget drage, mellem akantusløv, Langs overkanten en ornamental akantusbord. Sign. under bunden: V, vistnok Erfurterarbeide fra 1700-aarenes 1. halvdel. Grosserer Chr. Langaard.

FAJANSEFABRIKKEN I BAYREUTH (1720—CA. 1800)? Bayreuthfabrikken, en av de betydeligste i Tyskland, blev anlagt 1720 av kommerceraad Knöller. 1745 solgtes den til de 2 borgermestre Fränkel og Schreck. Den sidstnævntes andel gik dog et par aar senere over til hofraaden J. G. Pfeiffer, der efter Fränkels død ogsaa overtok hans andel for den store sum av 14 000 gylden — et godt bevis for fabrikkens størrelse. Pfeiffer har sandsynligvis drevet verket til sin død, hvorefter det kom i konsistorialraad Wetzels hænder. I en beskrivelse av Bayreuth fra aaret 1795 roses saavel de anseelige fabrikbygninger som de smukke produkter. Fabrikkens blomstringsperiode falder ellers under Markgrev Friedrichs regjeringstid (1735—63). Bayreutherfajansene dekorertes fortrinsvis i blaat, en paafaldende lys blaa farve likesom med smaa hvite bobler. Muffelfarverne anvendtes sjeldnere. Motivene var især store kinesiske blomsterbusker. Fat og tallerkener dekorertes dog gjerne med regelmæssige blomsterranker eller med det knækkede baand- og løvverk langs kanten og med vaaben og dobbeltmonogrammer i midten. Der forekommer ogsaa strøblomster og fugler m. v. Foruten de nævnte monogram- og vaabenfat, hadde fabrikken som specialitet store «skuekander» og krus. Desuten fremstilledes almindelige bruksvarer, rikere og enklere, (nr. 194—197). Varerne signertes

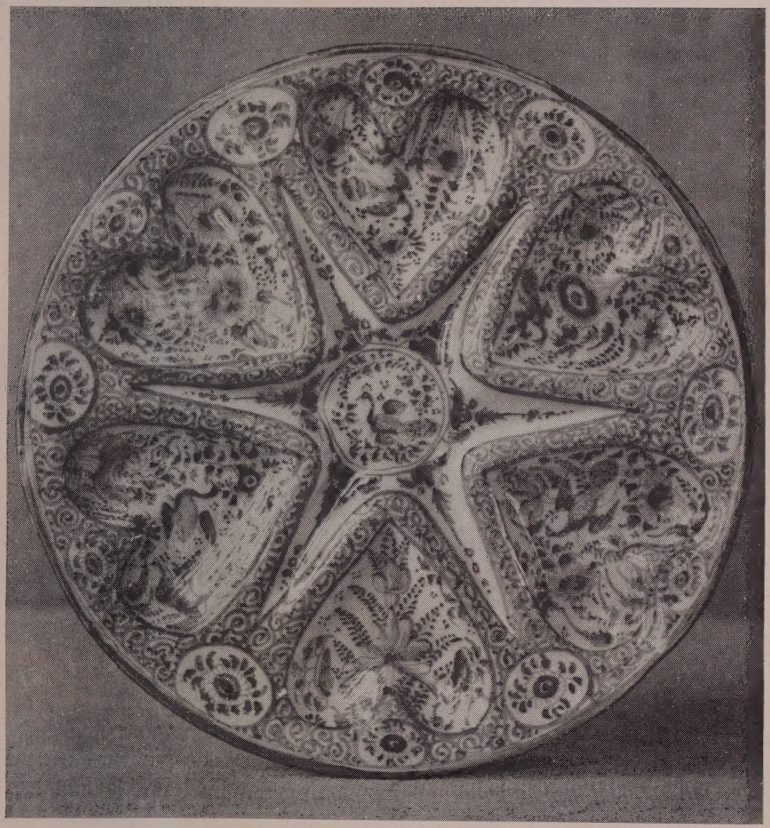

191. Stjernefat fra Nürnberg. 1700-aarenes 1. halvdel.

194. Fat fra Bayreuth. 1720—1745.

206. Fat fra Nürnberg? 1700-aa. beg.

under de respektive eiere med B. K., B. F. S., B. P F. (som nr. 194 og 196) og B. P. ofte i forbindelse med malernes initialer.

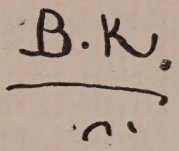

194. Fat, riflet, rundt med lys blaa glasur og lambrequiner, frugtkurv og fugler, i blaat. H. 5,5 cm., diam. 31,5 cm. Sign. = Bayreuth. Knöllers periode 1720—1745. Dr. Gran.

195. Kande, buget, med riflet hals og landskap omgit av smaa gnidret blomsterdekor, Alt i blaat. Tinmontert. H. 25,5 cm., diam. 11,7 cm. Sign. = Bayreuth. Knöllers periode. 1720—1745. Grosserer Chr. Langaard.

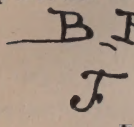

196. Kande, buget, med flerfarvet blomsterbuket, tinlaak. H. 23,7 cm., diam. 12,4 cm. Sign. = Bayreuth. Pfeiffer og Fränkels periode, 1750-aarene. Grosserer O. Preuthun.

197. Krus, cylinderformet med frugtkurv, fugl og trær i flere farver, Tinmontering dat. 1759. H. 24,7 cm., diam. 12,3 cm. Sign. = Bayreuth, Pfeiffer og Fränkel. Grosserer O. Preuthun.

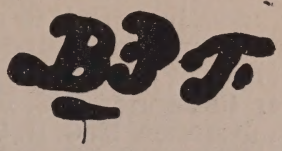

FAJANSEFABRIKKEN I OSNABRÜCK,

1727—28. Ernst August II av Hannover interesserte sig meget for industriens fremme i sit land og anla flere fabrikker, bl. a. en fajansefabrik (1727) i sin residensstad Osnabrück. Den fik en meget kortvarig tilværelse. Allerede aaret efter ved Ernst Augusts død (1728) gik den ind. I de 2 aar den var i virksomhet var den kjendte frankfurterfajansier Johan Auer dens leder.

Til denne fabrik har man henført en gruppe grove fajanser, dels paa grund av deres hannoveranske proveniens, dels paa grund av deres signaturer.

Det er væsentlig store vandbeholdere og haveurner, runde og ottekantede, av svær rødlig masse med grønlig hvit glasur og en flot kraftig dekor i blaat. Store tunge lambrequiner eller dekorative landskaper i akantusrammer (nr. 198). Dels med hanker i maskeform, dels som store krøllede volutter.

Som signatur anvendtes gjerne et hjul, byens vaabenmerke, en signatur der forøvrig ogsaa bruktes av Höchst og Erfurt.

Et tegn som paa nr. 198 kjendes ogsaa fra andre Osnabrückfajanser.

198. Stor haveurne med hanker, lys grønligblaa glasur med landskaper og lambrequiner i blaat. H. 53,5 cm., diam. 43,2 cm. Merket i bunden med hosstaaende tegn. Osnabrück. Grosserer Chr. Langaard.

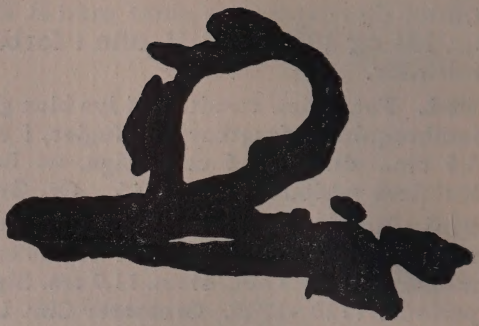

FAJANSEFABRIKKEN VED MÜNDEN I HANNOVER 1746—1854. 1732 anla Mündenerdrosten C. F. v. Hanstein en pipefabrik og et pottemakeri ved Münden, hvorav 1746 den fabrik utgik som 1755 fik eneprivilegium for Münden og omegn for fremstilling av fajanser. Fabrikken gik efter grundlæggerens død 1755 over til sønnen J. C. F. v. Hanstein og derefter 1797 til sønnesønnen E. C. F. C. v. Hanstein, som i sin tid solgte den 1806. Den nye eier, I. B. Hack, bodde i London og overlot driften til kjøbmand Wustenfeld. Denne kommer senere i besiddelse av verket og drev det like til 1854. — Fabrikkens blomstringstid falder for største delen under den første eier. Fra den tid stammer alle de fat og krukker m. v. med det fortrinlige netverk omkring som var fabrikkens specialitet. De er dekorert mest i kraftig blaat. En sammenstilling kun av manganfiolet og mat grønt, anvendtes ogsaa med meget held (nr. 199). De samme farver + blaat og gult bruktes ogsaa paa de tarveligere bruksfajanser fabrikkens anden eier især la sig efter og som hadde sit største marked i Norden. De var ofte dekorert med plumpe trær og figurer. I fabrikkens senere tid fortrængte fabrikationen av engelsk stentøi fajansene. Fabrikkens signatur var enten et M eller 3 C'er. Leilighetsvis staar ogsaa Münden helt ut (nr. 199).

199. Kande, rund, pæreformet med laak av fajanse, dekorert med landskap med kortspillende mænd i grønt og fiolet. H. 22,5 cm., diam. 13,5 cm. Sign. = Münden. 1700-aarenes 2. tredjedel. Maleren Henrik Sørensen.

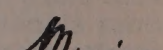

199. Kande fra Münden. 1700-aarenes anden tredjedel.

200. Smørkop. Lesum. 1700-aarenes 2. halvd.

VIELSTICHS FAJANSEFABRIK I LESUM

1754—94. Johan Christoph Vielstich var fra Braunschweig og blev efterat ha været et par aar som gesell hos hamburgerpottemakeren H. D. Hennings verksmester i Aumunderfabrikken ved Vegesack. Efterat han hadde været der i 4 aar, nedsatte han sig i Lesum og anla der sin egen fajansefabrik. Efterat Aumunderfabrikkens privilegium forfaldt i 1761, gjorde han til en begyndelse gode forretninger og drev efter en kort stansning 1773 fabrikken til sin død 1794. Fabrikken fremstillet foruten ovner og fliser bl. a. bordplater, potpourrikrukker, figurer, frugtkurver og store, litt tunge terriner med lambrequinornamenter i blaat, desuten tarveligere bruksvarer f. eks. krus med polykrome blomster og figurfelter utsparet i manganfiolet fond. Fabrikkens signatur var Vielstichs V i forbindelse med de respektive malersignaturer som paa nr. 200.

200. Smørkop i hjorteform, manganfiolet paa grønt græs. H. 15.7 cm., l. 17,6 cm. Sign. inde i bunden = Vielstichs fabrik i Lesum. 1700-aarenes 2. halvd. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

V
G
2

PROSKAU FAJANSEFABRIK I SCHLESIEN

1763—1850. Proskau som var den betydeligste av fajansefabrikkene i Schlesien blev anlagt 1763 av grev Leopold av Proskau med arbeidere fra Hollitzsch i Mähren. Greven døde 1769, og godset solgtes da (?) til kongen, Fredrik den Store, som ophøiet det til krongods (domaine). Fabrikken fortsattes under J. J. Reiners ledelse og blev 1786 utvidet til ogsaa at omfatte fremstilling av engelsk stentøi.

I fabrikkens første periode synes plastiske former at ha været meget brukt. Der utførtes saaledes bl. a. kar i fugleform og lysestaker baarne av noget plumpe figurer. De utstillede eksemplarer er malet i fiolette og gule farver, men fabrikkens specialitet var ellers et prægtig karminrødt. Bruksfajansene dekorertes ialmindelighet med blomster, især nellikker og roser (nr. 202), og den tarveligere eksportvare f. eks. krus med landskaper i temmelig grumsete muffelfarver.

I 1870-aarene kom antikiserende former i bruk og blev anvendt med megen smak og dygtighet Ogsaa i disse arbeider er den karminrøde farve fremtrædende.

Indtil 1709 var fabrikkens signatur en P, fra 1770–83 DP (= Domanie Proskau) og fra 1783—88 PL som paa (nr. 202). Efter den tid stempledes varerne med fabrikkens fulde navn.

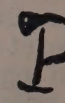

201. Tallerken med fletverkskant og landskap malt i rosa. Diam. 22,2 cm., h. 3,9 cm. Sign. = Proskau. Perioden 1783—1788. Grosserer O. Preuthun.

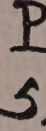

202. Terrin, oval med bene knæk og flerfarvet blomsterdekor. H. 17,5 cm., l. 25,3 cm. Sign. = Proskau. Perioden 1783—1788. Grosserer O. Preuthun.

UBESTEMTE TYSKE FAJANSER

203. Tallerken med fremstilling av syndefaldet og bladranker i blaat. Diam. 22,4 cm., h. 2,5 cm. Uten sign., men vistnok sydtysk arbeide fra 1600-aarenes begyndelse. Grosserer O. Preuthun.

204. Fat, flatt, med blomsterdekor i lyst sterkt blaat. Diam. 36,6 cm., h. 6 cm. Uten sign., men vistnok sydtysk arbeide fra 1700-aarenes begyndelse. Grosserer Chr. Langaard.

205. Fat med dypblaa blomster- og fugledekor i kinesisk delftermanér. Diam. 38,6 cm., h. 3,5 cm. Vistnok sydtysk. Ca. 1700. Agent N. J. Sønderbye.

206. Fat med kraftig lyseblaa kineserier. Diam. 48,8 cm., h. 7 cm. Sydtysk, Nürnberg (?). 1700-aarenes begyndelse. Grosserer O. Preuthun.

207. Koldskaal, kuleformet med mundsil, dekorert med kineserier i blaat. H. 13,5 cm., br. 23,8 cm. Uten sign., vistnok sydtysk arbeide fra 1700-aarenes 1. halvdel. ? Driftsbestyrer Røed.

208. Spand, rundt buget med hank, svær masse, grov, gulhvit glasur med rik frugt- og akantusdekor om 2 navnefelter, hvori de kronede dobbeltmonogram MEM og CM omgit av hjerter og palmegrener samt «Anno 1728». H. 37 cm., diam. 20,5 cm. Uten sign., men vistnok arbeidet i et nordtysk ovnverksted, muligens i Hamburg. Kristiania Kunstindustrimuseum.

209. Blomsterkrukke, stor rund, med lave hodehanker og blaa akantusornamentik paa lysgrønlig glasur. H. 25,7 cm., diam. 32,5 cm. Uten sign., vistnok tysk arbeide i fransk manér. 1700-aarenes 1. halvd. Ingeniør F. Meyer.

202. Terrin fra Proskau. 1783—88.

203. Tallerken. Sydtysk (?) 1600-aarenes begyndelse.

210. Krus, cylinderformet med flerfarvet arkitekturdekor. Sølvlaak. H. 20,7 cm., diam. 10,1 cm. Uten sign. Tysk arbeide fra 1700-aarenes midte. Dr. J. Schweigaard.

211. Krus, cylinderformet med turkisgrøn glasur og polykrom dekor med blomster og landskap (Elias i ørkenen?). H. 18,5 cm., diam. 12,1 cm. Kruset har oprindelig hat tinlaak, hvilket i ny tid er erstattet med et gammelt sølvlaak. Uten sign., men sikkert tysk arbeide fra 1700-aarenes midte. Grosserer O. Preuthun.

212. Krus, cylinderformet med polykromblomster, kartouche og lambrequiner. H. 21,1 cm., d. 8,2 cm., tinlok. Uten sign., tysk, midten av 1700-aarene. Grosserer Preuthun.

213. Kande med lys blaalig glasur og fiolet blomsterdekor, H. 23,7 cm., diam. 14,5 cm. Uten sign., tysk. Maleren Henrik Sørensen.

214. Krus, cylinderformet med flerfarvet blomsterdekor mellem lambrequiner. Nymontert gammelt sølvlaak. H. 16,2 cm., diam. 10,2 cm. Sign. S. Ukjendt tysk fabrik midt. av 1700-aarene. Grosserer O. Preuthun.

215. Smørdaase i form av en and med dekor i fiolet, grønt, brunt og gult. H. 18,8 cm., l. 20,8 cm. Merket i laak og bund 19. Ukjendt nordtysk fabrik. 2. halvd. av 1700-aarene. Fabrikeier Halvor J. Schou.

216. Hjørnekakel glat dekorert paa hvit glasur med blaat: landskap med hyrdinde i barokramme. H. 21,8 cm., br. 20,5 cm. Tysk. 1. halvd. av 1700-aarene. Fabrikeier Halvor J. Schou.

217. Hjelmkande med plastisk rocailleverk dækket av fløtehvit glasur. H. 21 cm., br. 20,5 cm. Uten sign. Muligens tysk. Midt. av 1700-aarene. Skibsreder I. B. Stang.

218. Tebordsplate firkantet med rundede hjørner dekorert med vindrueklase og strøblomster samt en rocailleverks ramme i blaat. L. 99 cm., br. 66 cm. Uten sign., vistnok nordtysk arbeide omkring 1760. Montert paa gammelt hvitmalt krumbenet rokokobord med blaamalt rocailleverk og blomster. O. Young Fearnley.

219. Rundt fat med profilert rocailleverks kant, avtonet i fiolet, flerfarvede strøblomster. L. 42 cm., h. 4,5 cm. Uten sign. Muligens nordtysk. 2. halvd. av 1700-aarene. Dr. J. Schweigaard.

220. Rundt fat med profilert rocailleverks kant, avtonet i fiolet og grønt med flerfarvet buket i bunden. L. 35 cm., h. 4 cm. Sign. B. Muligens nordtysk. Sml. f. m. Skibsreder I. B. Stang.

SCHWEIZISKE FAJANSER (SOLOTHURN)

221. Terrin, oval riflet med grenformede hanker. Dekorert med kineser og strøblomster i fiolet. L. 34,5 cm., h. 20,8 cm. Sign. i laak og under bund Solothurn, Schweiz. 2. halvd. av 1700-aarene. Skibsreder I. B. Stang.

222. Terrin, riflet oval med fiolet blomsterdekor, grøn og gul reliefdekor. H. 18,3 cm., l. 31 cm. Merket i laak og bund henholdsvis D7 og D9, vistnok kun størrelsesnumre. Solothurn i Schweiz ca. 1760—70. Advokat C. F. Michelet.

223. Karrot, riflet rund med mangan-fiolet blomsterdekor. H. 17,8 cm., l. 24,5 cm. Sign. henholdsvis i laak og under bunden. Solothurn i Schweiz 1760—70-aarene. Maleren Henrik Sørensen.

208. Spand fra Hamburg? 1728.

223. Karot fra Solothurn. 1760—1770-aarene.

DANSKE FAJANSER

Da alle de Slesvig-Holsten'ske fajansefabrikker blev anlagt og blomstret, mens hertugdømmene endnu stod under Danmark, og da deres produkter paa det nøieste hænger sammen med de danske fabrikkers, er de alle her holdt sammen i én gruppe.

I 1700- og begyndelsen av 1800-aarene blev der git privilegier til vel et snes fajansefabrikker i Danmark og hertugdømmene. Da alle disse fabrikker var mer eller mindre samtidig virksomme, hersket der dem i mellem den bitreste konkurranse. De slos ikke alene om markedene, men likesaa meget, om ikke mere, om de dygtige arbeidere: fajansemestre, modellører og malere. De lokkedes med høiere lønninger fra det ene land til det andet, fra fabrik til fabrik, og naar de flyttet, førte de former og mønstre med sig videre og bandt paa den maate hele omraadetsammen til én stilgruppe (se mere herom nedenfor under svenske fajanser). De ældste danske fajanser fra fabrikkene ved Blaataarn og i Store Kongensgade i Kjøbenhavn er likesom de ældste svenske og tyske 1700-tals fajanser sterkt paavirket fra Delft og Rouen. Alle de yngre fabrikkers produkter er derimot præget av rokokoen baade i former og dekor. I slutten av aarhundredet gjorde ogsaa de antikke former sig gjældende. Alle de forskjellige utenlandske impulser (tyske, franske, hollandske, svenske og norske) der samtidig gjør sig gjældende ved siden av de hjemlige, gir de danske fajanser en rigdom av vekslende former og dekor med et særpræget friskt, man kunde næsten si — kosmopolitisk præg. Det engelske stentøis seiersgang i slutten av 1700-aarene utvisket imidlertid ethvert selvstændig præg, ja kvalte de fleste av fabrikkene.

FAJANSEFABRIKKEN I STORE KONGENSGADE I KJØBENHAVN. 1722–1772. Fabrikken startedes 1722 og fik da eneprivilegium paa at fremstille blaa og hvite fajanser efter delftermønster. Dens første leder blev tyskeren Johan Wolf, der var utdannet i Nürnberg. Han forlot imidlertid fabrikken allerede i 1725 (og drog til Stockholm, hvor han grundla Rörstrandfabrikken). Han blev efterfulgt 1727 av tyskeren Johan E. Pfau under hvis utmerkede ledelse fabrikken stod til 1749, da styret gik over til bryggeren Chr. Gierløf, der

efterhaanden hadde kjøpt op alle fabrikkens aktier. Han drev fabrikken helt til 1772, de sidste 8—10 aar dog under stadig tilbakegang saavel kvantitativt som kvalitativt. Det var dels konkurransen med det nye engelske stentøi, dels med de samtidige danske fabrikker der ødela Store Kongensgadefabrikken.

Paa faa undtagelser nær er alle fabrikkens produkter dekorert med blaat paa hvit bund. Fra Wolfs tid kjendes nu kun to forøvrig ualmindelig vakre stykker. De er paavirket fra Delft via Tyskland og bl. a. dekorert med lambrequiner og blomster i en mild graablaa farve. Fra Pfaus tid, fabrikkens blomstringsperiode, findes derimot ganske mange bevaret, og de viser at fabrikken har været meget alsidig i sine former. Ved siden av de mere ordinære bruksvarer som tallerkener, fat og krus, fremstilledes store festlige punsjeboller (nr. 228—29), vaser (nr. 233), haveurner, konfektskaaler, blækhus, terriner m. v. Fajansene har en smuk fløtefarvet glasur og dekoren en kraftig, ren blaa farve. Pfaus ældste arbeider er sterkt paavirket fra Holland, tildels direkte kopiert, f. eks. den smukke kande (nr. 224) med det karakteristiske «persillemønster». Men antagelig henimot midten av 1730-aarene formet han, muligens i bevisst tilslutning til Wolfs arbeider, sine smukke og karakteristiske lambrequinsornamenter (nr. 226). I de senere arbeider spiller akantusranken en større rolle, og henimot 1750 faar rokokoens muslinger og rocailleverk indpas. Det kom til fabrikken fra Tyskland og blev dels fremstillet som korrekt rocailleverk (paa bordplater), dels utformet til nogen fantastiske vinger der minder om takkede dragevinger (nr. 230). Ogsaa store bordplater med rike figurkompositioner fremstilles. Under Gierløfs periode, «den tredje», synker arbeidenes kunstneriske kvalitet merkbart. Glasuren taper sin glans og den blaa farve blir kjølig og mindre klar. Et nyt mønster kommer ogsaa i bruk med svibler og store blomster, som nærmest minder om Meissens, og hvis mest karakteristiske kjendetegn er de store blaa blade med hvite aarer (nr. 240). Foruten Pfau selv hadde fabrikken i hans søn, Johan Heinrich, en meget dygtig maler, der var virksom til henimot 1750. Fra da av optrær signaturerne Bjørn og Momtoft, især paa saker med rikt og flot malt rocailleverk. Fabrikkens signatur er i Pfaus tid et monogram som nr. 233, i Gierløfs som nr. 240.

224. Pipekande. Kjøbenhavn 1725–30.

226. Fat av Joh. H. Pfau, Kjøbenhavn 1730—40-aarene.

224. Pipekande i bødkerform med fajanselaak, dekorert med persillemønstret i blaat. Sølvmontert med laakgrep i form av F 4 kronede dobbeltmonogram. Diam. 15,7 cm., h. 25 cm. Fabrikken i Store Kongensgate 1725—1730. (Laakgrepet avgrænser tiden til 1730. Det har den hele opgivne vegt $3^1/_2$ lod, saa monogrammet er neppe nogen tilsætning.) Bergens Museum.

225. Tallerken med F 4 navnetræk i blaat under krone. Diam. 22,2 cm., h. 2,4 cm. Vistnok arbeidet paa Store Kongensgadefabrikken før 1730. Kristiania Kunstindustrimuseum.

226. Fat, rundt, dekorert med blomsterkurv og lambrequiner i rikt blaat. Diam. 37,5 cm., h. 4,5 cm. Sign. HF eller HP vistnok malet av Johan Heinrich Pfau jun. 1740-aarene. Grosserer O. Preuthun.

227. Tallerken med Christian 6 kronede dobbeltmonogram. Diam. 21,8 cm., h. 2,6 cm. Uten sign., men sikkert arbeidet i Store Kongensgadefabrikken mellem 1730 og 1746. Kristiania Kunstindustrimuseum.

228. Bispebolle med «juvelborder» og vers mellem blomsterkranser i blaat. Paa den ene side:

DA OLUF, SIDSTE, ÆKRE, BISP, FRA TRUNDHIEM, MAATTE RØMME
BLEV BISPEHATTEN AF HAM BLEST, PAA BYENS FIORD OC STRØMME
DEND HAT WAR, BEDER WANDT, TIL WIN HVORFOR DU DEND SEER
TIL DRIKKEKAR PAA DENNE GAARD FORVANDLET, VDI LEER.

Paa den anden;

DV CLEMMENS, ØVNES, EYERMAND IEG PAVE CLEMENS, SENDER
DIG, DENNE, RARE, BISPE, HAT, FOR NORMAND MIG EY KIENDER
DERAF DEND, GODE RØDE, BISP I DRIKKER MENS I TAALER
DOG GLEMMER IKKE PAVENS OG EY HELLER BISPENS SKAALER.

Indi bunden er malt en stor blomsterbuket. H. 32,5 cm., br. 31,5 cm. Sign. under bunden: VP./H. HP = Kjøbenhavn. 1730—1740-aarene. Malet av Johan Heinrich Pfau. Ingeniør Finn Meyer.

229. Bispebolle med «juvelkant» og et drikkelag paa hver spids hvorover: LENGE LEFVE KONG CHRISTIAN DEN SIETE og DET GAAR KONGEN OG LANDEN VEL. H. 33,4 cm., br. 34,9 cm. Uten sign., men sikkert Store Kongensgadearbeide fra tiden

1730—1746, vistnok malet av Johan Heinrich Pfau jun. Bergens Museum.

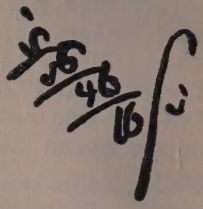

230. Krus, cylinderformet med fiolet, svampet fond med blomsterdekor. Nymontert Bergens tinlaak aaret 1717. H. 20,6 cm., diam. 10,7 cm. Sign. = Store Kongensgadefabrikken i Kjøbenhavn 1746. Pris 16 skilling. General Spørck.

231. To smørasjetter, profilert skjoldform med blaa blomsterdekor. L. 12,6 cm., h. 2 cm. Sign. under bunden henholdsvis H og HE. Kjøbenhavn 1730—1740-aarene (avbildet hos Frohne). Kristiania Kunstindustrimuseum.

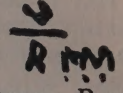

232. Krus, cylinderformet med lambrequiner og en stor kronet kartouche hvori dobbeltmonogrammene CF og ACG, alt i dypt blaat. H. 20.1 cm., diam. 14 cm. Sign. = Kjøbenhavnerfabrikken 1730—1740-aarene. Bergens Museum.

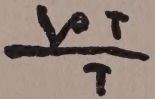

233. Vase, liten med voluthanker og blaat persillemønster. H. 13,5 cm., br. 13,5 cm. Sign. Store Kongensgadefabrikken under Pfaus periode 1730—1740-aarene. Maleren Henrik Sørensen.

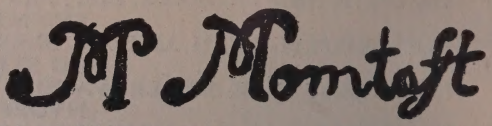

234. Tebordsplate, firkantet med runde hjørner. Dekorert med rike rocailleverksrammer om stor rocailleverkskartouche med et lam bærende det danske flag (agnus dei?) I kartouchen dobbeltmonogrammet HL, derover 1750. L. 545, cm., br. 44,2 cm. Sign. paa baksiden av kanten: M. Momtoft. Ukjendt maler, sikkert fra Store Kongensgadefabrikken i Kjøbenhavn. Nu montert i et brunmalt furutræsbord fra 1800-aarenes slutning. Norsk Folkemuseum.

235. Krus, cylinderformet med mislykket graa (hvit) glasur, fiolet fond med blaa dekor, rokokokartouche. H. 16,8 cm., diam. 10 cm. Merket 24 β Store Kongensgadefabrikken i Kjøbenhavn ca. 1750. Dr. Gran.

236. Punsjebolle, rund med blaa blomsterdekor. H. 17,3 cm., diam. 29,1 cm. Laakket mangler. Uten sign., men sikkert fra Store Kongensgadefabrikken i Kjøbenhavn ca. 1750. Maleren Henrik Sørensen.

237. 2 fat, runde med blaa dekor; Fredrik V. og Juliane Maries kronede monogram. Diam. 33,6 cm., h. 4,4 cm. Uten

229. Bispebolle fra Kjøbenhavn 1730—1746.

239. Terrin. Store Kongensgadefabrikken 1749–72.

234. Tebordsplate. Malet av M. Momtoft Kjøbenhavn 1750.

sign., men sikkert arbeidet i Store Kongensgadefabrikken, Kjøbenhavn, efter 1751 (kongeparrets formælingsaar). Agent N. J. Sønderbye.

238. Fat, pipet ovalt med blomster og lambrequiner i blaat. L. 46 cm., h. 6,4 cm. Merket med: Skrivemaaten av «skaall» viser at fatet er malet av en danske (ell. nordmand) og dets herkomst maada nærmest søkes i Kjøbenhavn i Store Kongensgadefabrikken omkr. 1750. Klinket. Maleren Henrik Sørensen.

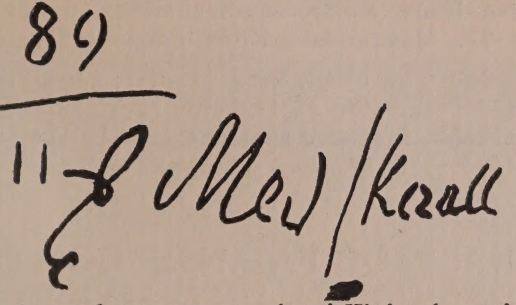

239. Terrin, oval, med sveisede knæk, dekorert med blaa kinesiske blomster. H. 24,2 cm., l. 35,2 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Store Kongensgadefabrikken under Gierløfs periode 1749—72. Maleren Thorvald Erichsen.

240. Terrin, ottekantet, rektangulær med bene knæk og blaa blomster-dekor. H. 23,7 cm., l. 31,3 cm. Sign. = Kjøbenhavnerfabrikken Gierløfs periode 1749—72. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

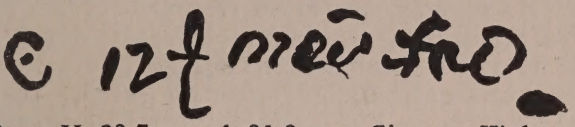

241. Konfektskaal, oval, baaret av to putti, dekorert med blaa blomster. H. 24,7 cm., l. 22,2 cm. Uten sign., men utvilsomt arbeide fra Store Kongensgadefabrikken under Gierløfs periode 1749—72. Kristiania Kunstindustrimuseum.

242. Fat, rektangulært, ottekantet med mørk blaa dekor med kinesiske blomster. L. 33,2 cm., h. 3,5 cm. Paa baksiden løse «grener». Uten sign., men vistnok et arbeide fra Store Kongensgadefabrikken fra 1750—60-aarene. Skibsreder I. B. Stang.

243. Laakfat, rundt, med blaat hyacintmønster. H. 20,8 cm., diam. 21 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Store Kongensgadefabrikken, Kjøbenhavn, under Gierløfs periode 1749—77. Maleren Henrik Sørensen.

244. Tallerken, profilert kant og blaa blomsterdekor. Diam. 23,7 cm., h. 4,9 cm. Uten sign., men sikkert arbeidet i Store Kongensgadefabrikken under Gierløfs periode 1749—72. Kristiania Kunstindustrimuseum.

245. Terrin, rund, med blaa blomsterdekor (hyacintmønstret). H. 27,3 cm., diam. 30 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Store Kongensgadefabrikken under Gierløfs periode 1749—72. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

246. Fat, ovalt, med profilert kant, dekorert med blaa kinesiske blomster. L. 43,6 cm., h. 5,3 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Store Kongensgadefabrikken under Gierløfs periode 1749—72. Maleren Thorvald Erichsen.

KASTRUP FAJANSE- OG STENTØISFABRIK 1755—CA. 1814.

1754 fik kgl. hofbygmester Jacob Fortling privilegium paa at forfærdige alle slags fajanser med undtagelse av de blaa og hvite der som nævnt var forbeholdt Store Kongensgadefabrikken. Hans fabrik var indrettet paa Kastrup (Amager ved Kjøbenhavn). Til en begyndelse blev den drevet med utenlandske mestre. Saaledes var en ganske kort tid den berømte Joseph Hannong fra Strassburg ansat. Fra 1755 lededes arbeidet av de to tyskere Johan Georg Richter, der var indkaldt fra Strassburg og Henrich Wolf, der før hadde været ansat ved ovnfabrikken i Kjøbenhavn. Fortling døde 1761, og hans enke sælger efter en ganske kort tid at ha fortsat paa egen haand fabrikken til J. Stentzler og J. Diedrichson. Med Richters og Wolfs hjælp og under store økonomiske vanskeligheter driver disse fabrikken til 1771, da de gaar fallit. Fabrikken skifter nu flere ganger eiere. Fra 1781 er fajansefabrikationen forpagtet til C. L. Mantzius, der vistnok holdt paa til ut i 90-aarene. Fabrikkens sidste eier justitsraad Lange døde 1814. Under Fortlings dygtige ledelse, naadde Kastrupfabrikken en usedvanlig fuldkommenhet. Foruten store hvitglaserte byster av kongerne, findes bevaret en stor smuk figurgruppe, og de tyske mestre arbeidede utmerkede bruksfajanser i kraftige rokokoformer med flot polykrom dekor, som naturlig er i ren Strassburgermaner (nr. 247). En gruppe terriner og fat m. v. dekorert med blomster i lyse grønne, gule, fiolette og blaa toner hører til tiden omkring 1760. Efter Fortlings død, søkte fabrikken at omgaa Store Kongensgadefabrikkens privilegium ved at male sine produkter med blaat, avtonet med fiolet. Efter 1781 under Mantzius, forarbeidedes kun gult stentøi efter engelsk mønster, forøvrig av meget høi kvalitet. Fabrikationen av denne vare paabegyndtes allerede i 1772. Fa-

238. Fat. Store Kongensgadefabrikken, Kjøbenhavn ca. 1750.

269. Potpourrikrukke malet av Abr. Leihammer i Stockelsdorf. 1773–74.

241. Konfektskaal fra Store Kongensgadefabrikken 1749–72.

brikkens signatur var under Fortling (og muligens ogsaa senere) en malet F. Under Mantzius et stempel hvori CW/M.

247. Dypt fat, profilert ovalt, buklet, dekorert med flerfarvede blomster. L. 41,2 cm., h. 7,4 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Kastrupfabrikken 1755—60. Fru redaktør Schibsted.

248. Bouquettiere, 1 av 2, flat, med mangefarvet blomsterdekor. H. 21,9 cm., br. 19,3 cm. Uten sign., men utvilsomt arbeidet paa Kastrupfabrikken ved Kjøbenhavn i tiden ca. 1755—65. Fabrikeier Halvor J. Schou.

249. Bouquettiere, 1 av 2, flat, med kraftige runde profiler, dekorert med bleke flerfarvede strøblomster. H. 21,1 cm., br. 18,7 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Kastrupfabrikken ca. 1760. Skibsreder I. B. Stang.

ØSTERBROFABRIKKEN I KJØBENHAVN

1764—1769. 1763 kom nordmanden Peter Hoffagel til Kjøbenhavn fra Norge hvor han hadde anlagt to fajansefabrikker (Herrebøe og Drammen) og gik i aarene 1764—65 igang med en ny fajansefabrik ved Sortedamsø utenfor Kjøbenhavns Østerport (Østerbro). Da imidlertid Hoffagels specialitet var de blaahvite fajanser, kom han snart i strid med Store Kongensgadefabrikkens privilegium. Han bøiet til en begyndelse unda for dette og fik 1765 bevilling til at fremstille samme slags fajanse som Kastrupfabrikken. For imidlertid ogsaa at kunne faa arbeide de blaahvite fajanser søkte han gjennem en proces at faa fratat Gierløf, Store Kongensgadefabrikkens daværende eier, hans privilegium med den begrundelse at dets betingelser ikke blev overholdt, hvad de heller ikke blev. Mens processen stod paa, fik Hoffagel fra 1767 tilladelse til ogsaa at fabrikere de blaahvite fajanser. Da dommen endelig faldt 1769, tapte Hoffagel, men Gierløf blev fratat sit privilegium. Muligens paa grund av dette nederlag, men snarere fordi driften ikke svarte sig, solgte han fabrikkens hus og drog 1770 til Norge. Fabrikken blev drevet med arbeidere som dels var gaat over fra Store Kongensgadefabrikken, dels forskrevet fra Herrebøe i Norge (?) Desuten arbeidet fajansemesteren Heinrich Wolf fra Kastrup hos Hoffagel. Østerbrofabrikkens produkter har utprægede rokokoformer der dels staar herrebøefajansene meget nær, dels er tat direkte efter visse slesvigske former, sml. nr. 254 og nr. 257.

Ogsaa dekoren: strøblomster og rocailleverk er malet efter slesvigerfabrikkens. Efter fabrikkens nedlæggelse anvendtes baade dens former og dekor av fabrikken i Pålsjö ved Helsingborg. Østerbrofajansene er signert I H eller Ø F B.

250. Krus, cylinderformet, med blomster og rokokokartouche i manganfiolet. H. 17 cm., diam. 11,8 cm. Østerbrofabrikken i Kjøbenhavn fra 1765—70 (eller Store Kongensgadefabrikken?). Ældre nymontert sølvlaak. Grosserer O. Preuthun.

251. Tallerken med C. 7 kronede monogram i fiolet. Diam. 2,9 cm., h. 22,2 cm. Uten sign., men sikkert et arbeide fra Østerbrofabrikken 1766—70. (Store Kongensgadefabrikken malte ikke i fiolet, hvorimot malemaaten og detaljene i denne tallerken svarer nøiagtig til de Wolff siden malte i Pålsjö.) Kristiania Kunstindustrimuseum.

«GUDUMLUNDS STENTØJS- OG FAJANCE-FABRIK» 1803—1820. Paa sit gods Gudumlund ved Aalborg grundet grev Schimmelmann blandt mange andre industrielle anlæg 1802—03 ogsaa en fajansefabrik, som var igang for hans regning indtil 1820. Den hadde utviklet sig av et pottemakeri og blev væsentlig drevet med arbeidere fra fajansefabrikken paa Bornholm. Indtil 1805 lededes fabrikken av mestrene Martensen og Bech, fra 1805 til 1812 av P. C. Mickelsen, senere av hannoveraneren Pielke. Tyskerne Geppel og Kern har ogsaa arbeidet ved fabrikken tildels som malere. Dens blomstringsperiode falder mellem aarene 1808—12. Fabrikkens produkter er forholdsvis tarvelige. Glasuren er sjelden helt jevn og ren og formene er, naar de ikke direkte kopierer engelsk stentøi, meget enkle men ganske smukke. De lotes ofte helt uten dekor, og naar maling anvendtes indskrænket den sig til en slet kant, spæde guirlander eller smaa strøblomster i polykromt muffelmaleri. Gravert dekor bruktes ogsaa. Der fremstilledes alle sorter almindelig bruksvare, f. eks. te- og kaffeservicer, spisestel, lysestaker, krukker, krus, tallerkener o. s. v. Fabrikkens merke, en bi stemplet under bunden, anvendtes meget ujevnt.

SLESVIG BYS FAJANSEFABRIK 1755—1814. 1755 faar den sachsiske porselænsmaker Ludwig v. Lücke, bak hvem der stod et ganske sterkt interessentskap, pri-

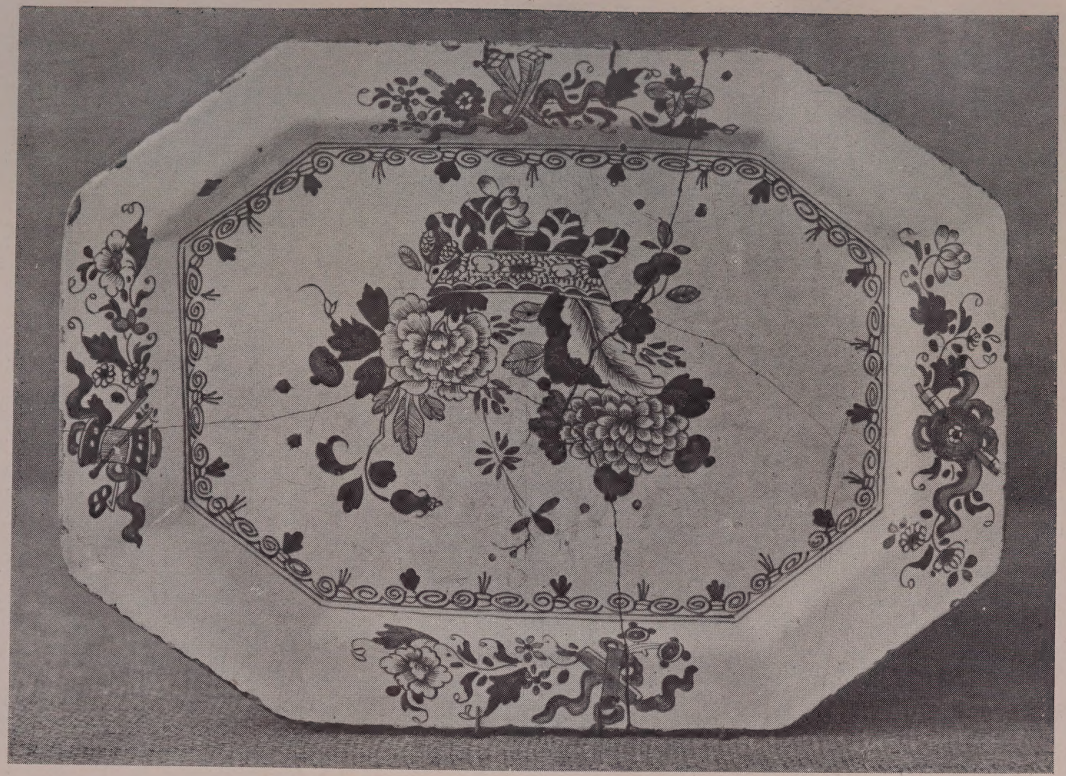

242. Fat, Store Kongensgadefabrikken, Kjøbenhavn 1750–60.

245. Terrin. Store Kongensgadefabrikken, Kjøbenhavn 1750–60-aarene.

vilegium paa at anlægge en fajansefabrik i Slesvig. Allerede aaret efter maa Lücke forlate fabrikken, der dog fortsattes til ringe glæde for interessentene, indtil den 1758 overtoges av toldinspektør J. Rambusch (en av aktionærene). Under hans ledelse kom fabrikken i bedre, regningssvarende drift. Han opnaadde ogsaa bla. a. utførselstilladelse til «kongerigerne» for alleslags fajanser undtagen de blaamalte, der som nævnt var forbeholdt Store Kongensgadefabrikken. Efter hans død 1773 arvedes fabrikken av sønnen, kommerceraad F.V. Rambusch, der 1798 fik privilegiet forlænget paa 15 aar. Da driften i den senere tid ikke synes at ha svaret sig like godt som før, forpagtet han fabrikken til Lachmann og Wulf paa 3 aar fra 1800 av, og solgte den efter forpagtningstidens utløp til J. Bilhard for 10 000 rdl. Bilhard formaadde ikke at hæve fabrikken paa nyt, hvorfor han nedla den 1814. — Slesvigerfajansene utmerker sig ved sine kraftige rokokoformer og rike plastiske dekor, et kjendetegn ikke bare for større saker som opsatser og terriner, men ogsaa for kander, fat, tallerkener o. l. (nr. 252). En terrin der ofte forekommer med frugter og store blader paa laakket med tilhørende rikt profilerte fat kopiertes av Østerbrofabrikken, og efter dennes nedlæggelse i 1770 ogsaa av fabrikken i Pålsjö ved Helsingborg (nr. 257). Ogsaa enkelte av dens malte dekorationer er benyttet av disse fabrikker (nr. 254). Slesvigerfabrikkens malte dekor utmerker sig ellers væsentlig ved den overveiende bruk av manganfiolette farver. Disse farver blev sikkert foretrukne med henblik paa eksporten til Kjøbenhavn, hvortil blaamalte varer ikke maatte utføres. Blaamalte Slesvigerfajanser er derfor sjeldnere. Under F. Rambusch blev der indkaldt arbeidere fra Stralsund og med dem kom enkelte muffelfarver i bruk. Specielt matgrønt med fiolette konturer (nr. 258). Motivene var foruten rocailleverk især blomster og kongelige monogrammer, samt landskaper og figurer især paa «bispeboller» (nr. 256) og bordplater. Fra slutten av aarhundredet kjendes arbeider med antikiserende dekor av stor skjønhet.

Foruten Lücke har en maler ved navn Meyer været ansat ved fabrikken. I den senere tid muligens ogsaa den kjendte maler Abr. Leihammer. Et S i forbindelse med fabrikeierens, malerens eller begges initialer var den almindelige signatur (nr. 258).

252. Fat med rik plastisk bladkant og blomsterdekor i mildt lyseblaat. Diam. 47,5 cm., h. 4 cm. Signert under bunden S = Slesvig 3. fjerdedel av 1700-aarene. Skibsreder I. B. Stang.

253. Tallerken med reliefdekor langs kanten og fiolette blomster. Diam. 24,5 cm., h. 2,3 cm. Uten sign., men sikkert Slesvigerarbeide fra 1700-aarenes senere del. Kristiania Kunstindustrimuseum.

254. Fat, profilert ovalt, fiolet rocaille- og blomsterdekor, L. 42 cm., h. 4 cm. Uten sign., men sikkert arbeidet i Slesvigerfabrikken i 1760-aarene. Maleren Henrik Sørensen.

255. Tallerken, profilert rund, med mørk fiolet blomsterdekor. Diam. 25,3 cm., h. 3,7 cm. Sign. = Slesvig. F. M. muligens maleren Meyer. Maleren Henrik Sørensen.

256. Bispebolle med laak og dekorert med musikscener og strøblomster i manganfiolet. H. 34,7 cm., diam. 26,8 cm. Sign. i laak og under bollen S/FM = Slesvig, malet ca. 1760 vistnok av Meyer, samt: nr. 2. Fru redaktør Schibsted.

257. Terrin, oval, buklet, med plastisk bladdekor og mørkbrændt fiolette strøblomster, sml. Eckernfördeterrinen nr. 255. H. 26,2 cm., l. 38 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Slesvigerfabrikken 1760-aarene. Skibsreder I. B. Stang.

258. Kurv, ottekantet, oval, med gjennembrutte sider, blomsterdekor i fiolet og grønt. L. 36,6 cm., h. 12,4 cm. Sign. = Slesvig/Rambusch (eieren) og ukjendt maler, ca. 1760—70-aarene. Agent N. F. Sønderbye.

CRISEBY-ECKERNFÖRDEFABRIKKEN 1758—64—CA. 1785. Johan Nicolai Otte, der hadde været interessert i fajansefabrikken i Slesvig, anla 1758 for egen regning en ny fabrik paa sit gods Criseby ved Eckernförde. Her bestod fabrikken til den 1764 flyttedes til Eckernförde by. 1766 blev der tilstaat fabrikken privilegium og andre begunstigelser, og da den et aar efter sammen med en anden av familien Ottes mange industrielle virksomheter gik over til aktieselskap tok kongen (Christian VII) 3 aktier. Tiltrods for kongens interesse synes fabrikken ikke at trives, og forgjæves søkte Otte, der ved aktieselskapets ophør 1771 hadde kjøpt tilbake bygningene, at bringe den paa fote igjen. 1785 blev fabrikbygningene tat i bruk av «Christians Plejehus».

247. Fat, Kastrup ved Kjøbenhavn 1755–65.

248. Bouquettiere, Kastrup ved Kjøbenhavn 1755–65.

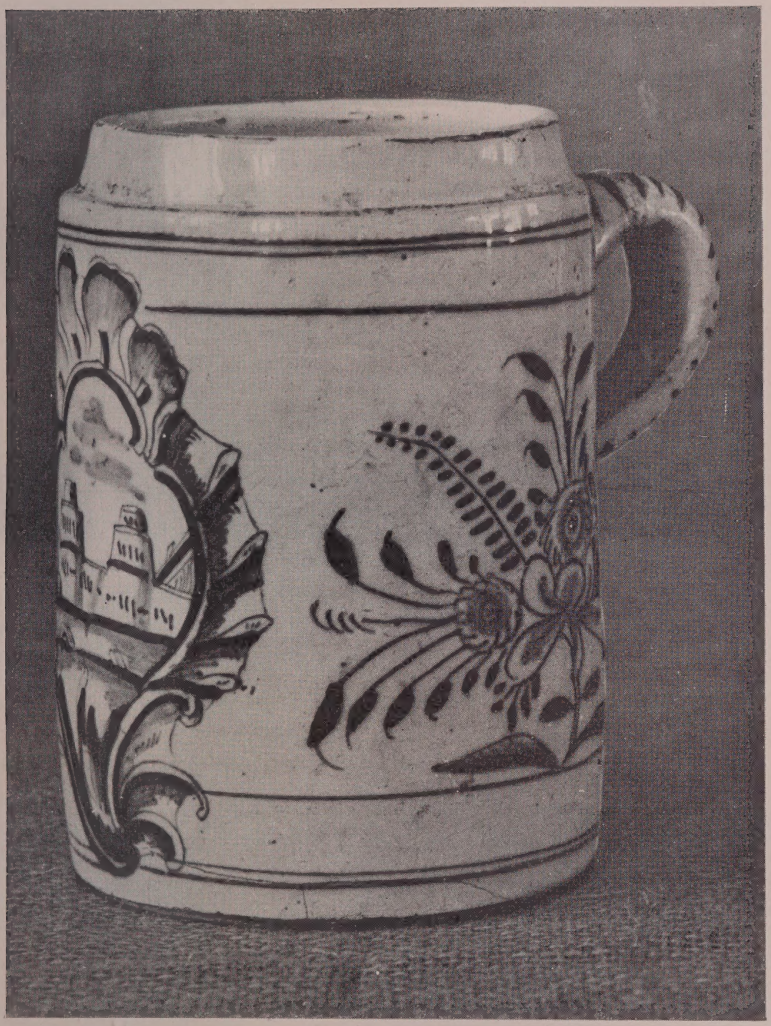

250. Krus, Østerbrofabrikken? Kjøbenhavn 1764–69.

Fabrikkens korte blomstringsperiode falder i 1760-aarene, mens bl. a. den kjendte og dygtige tysker Johan Buchwald var dens direktør og modellør (mellem 1765–68) og Abraham Leihammer dens maler (indtil 1768). Buchwald, der før hadde været ansat ved forskjellige tyske og svenske fabrikker, arbeidet senere sammen med Leihammer ved flere av de Slesvig-Holstenske og fik stor betydning for deres opkomst. Han kom til Eckernförde fra Marieberg, mens Leihammer synes at ha virket allerede i Criseby. Til Crisebyperioden kan med temmelig stor sikkerhet henregnes en gruppe fajanser med enkle litt plumpe rokokoformer dekorert med strøblomster i blaat og manganfiolet. De er signert C/L eller C/AL som da skulde tolkes som Criseby Abraham Leihammer. En kraftig blaamaling har ellers været anvendt til en begyndelse ogsaa under Ekernfördetiden (nr. 265). Fiolet derimot sjeldnere. Brogetmalingen er utført i sterke, godt avstemte farver (nr. 262). De ofte anvendte, let henkastede strøbuketter utført i muffelmaleri tilskrives en maler Jahn vistnok fra Meissen og en signatur: Zopf. Fajansene fra den første tid utmerker sig saavel ved deres størrelse som ved den rike reliefdekor i flot rokoko. Fritliggende grener og blader slynger sig ofte om karrene, figurer og frugter pryder laakkene. Selve formen var ogsaa meget plastisk utformet, f. eks. terriner i form av kaalhoder, punscheboller som mægtige vildsvinshoder, og fat og skaaler med flettede kanter (en av fabrikkens specialiteter) m. m. I den senere tid arbeidedes mest dagligdagse bruksvarer. Foruten med fabrikkenes og byens initialer er produktene gjerne ogsaa forsynet med direktørens og malerens, f. eks. O, E, B, L.

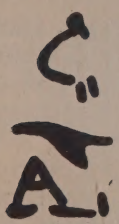

259. To lysestaker i sveivet, knækket balusterform med blaa bladeog rocailleverk. H. 18,9 cm., fotens diam. 14 cm. Sign. = Criseby. Abraham Leihammer, maler (?). Kristiania Kunstindustrimuseum.

260. Fat, ovalt med rik rocaillekant og strøblomster i matblaat paa uren hvit glasur. L. 44,5 cm., h. 6,5 cm. Uten sign. men vistnok arbeide fra Criseby fabrikken 1758–1764. Skibsreder I. B. Stang.

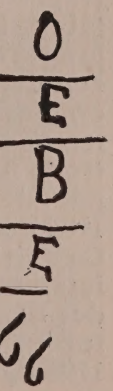

261. Fat, rundt profilert med blomster og insekter i kraftig blaat. Diam. 39,8 cm., h. 6,6 cm. Sign. = Otte, Eckernförde, Buchwald. Ukjendt maler: E., 1766. Agent N. J. Sønderbye.

262. Vase med fierfarvet rocailledekor og insekter. H. 12,5 cm., fotens br. 5,8 cm. Sign. = Otte, Eckernförde, J. Buchwald og Abraham Leihammer (maleren), arbeidet i tiden mellem 1765—1768. FabrikeierHalvor J. Schou.

263. Tallerken, profilert kant med fiolet blomsterdekor. Diam. 25 cm., h. 29 cm. Sign. = Otte, Eckernförde, Buchwald. 1765—1768. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

264. Konsolplate med profilert rocaillekant. Dekorert med blaa kantbord og med landskap hvori tre figurer i kraftig blaat. L. 73 cm., br. 42 cm. Sign. i landskapet = Eckernförde under Buchwalds direktoriat 1765—1768. Fru Schønheyder.

265. Terrin, oval med bene knæk og plastisk rocailleverks dekor avtonet i kraftig blaat. Blaa strøblomster. Sml. Slesvigerterrinen nr. 247. H. 26,7 cm., br. 35,8 cm. Sign. O E / B / B = Otte, Eckernförde, Buchwalds periode 1765—1768. KristianiaKunstindustrimuseum.

266. To kurver med fletverkskant, dekorert i lyst blaat. H. 8.3 cm., diam. 15,6 cm. Sign. = Otte, Eckernförde, Buchwalds periode 1765—1768. Grosserer O. Preuthun.

RENDSBORGS FAJANSE- OG STENTØISFABRIK 1765—1818.

Apoteker Christian Clar og kjøbmand Jesper Lorentzen fik 1765 privilegium paa en fajancefabrik i Rendsborg. Fabrikken kom straks igang, men bragte dem dog ingen økonomisk gevinst, og da Lorentzen døde, søkte Clar at faa verket bedre i sving ved at omgjøre det til aktieselskap (1772) og lægge hovedvegten paa fremstillingen av det gule engelske stentøi. Tiltrods for dette og den statsunderstøttelse fabrikken opnaadde, blev dens økonomiske stilling stadig værre, og 1784 maatte interessentskapet erklære sig insolvent, og Clar selv gik fallit. Imidlertid overtok en av hovedinteressentene, justisraad Hallesen, ledelsen og med endel tilskud fra staten fik han fabrikken atter paa fote for en tid. Clar fortsatte som teknisk leder til sin død 1798 og efter hans opskrifter blev der nu fremstillet for-

281. Tallerken,
Kellinghusen før 1808.

273. Tallerken,
Stockelsdorf ? 1771—86.

251. Tallerken.
Østerbrofabrikken 1765—70.

254. Fat, Slesvig 1760-aarene.

skjellige sorter gult stentøi og sort basaltvare m. v. Henimot aarhundredets slutning kom fabrikkens økonomi dog paany i uorden, denne gang paa grund av konkurransen fra Kastrupfabrikken og ophævelsen av indførselsforbudet paa engelsk stentøi (1797), og 1800 opgir Hallesen fabrikken. Han døde i løpet av det følgende aar. 1803 overtar fabrikkens arbeidere med bokholderen Thorer Olsen som leder fabrikken og fortsatte den til 1818, da dens inventar solgtes paa auktion. I den første tid indtil 1772 utførtes almindelige fajanser i de gjængse rokokoformer, og fabrikkens vareforteg-nelse viser en mangfoldighet av alle sorter større og mindre bruksfajanser. En specialitet synes ellers de flettede kurver at ha været. Dekorationen bestaar væsentlig av blomster ialmindelighet utført i manganfiolet eller blaat. Polykromt muffelmaleri anvendtes sjeldnere. Efter 1772 lagdes som sagt hovedvegten paa fremstillingen av det gule engelske stentøi og efterat Hallesen 1784 hadde overtat verket, synes fajansefabrikationen helt at være opgit. Det gule stentøi dekorertes paa engelsk manér med trykte billeder i sort. Fabrikkens signatur var i den første tid Clars navn eller et R i forbindelse med malerinitial og aarstal. Paa stentøiet blev bokstavene RT + et nummer indstemplet under bunden.

KIELS FAJANSEFABRIK 1758—CA. 1780.

I aaret 1758 gaves Kiels magistrat Peter Grafe tilladelse til at anlægge en fajanse- og ovnfabrik, som dog snart overtokes av den hertugelige regjering. Antagelig først fra ca. 1761 av stod den kjendte fajansier Johan Taennich i spidsen for fabrikken. Han hadde før arbeidet ved flere tyske fabrikker, bl. a. i Meissen og Strassburg, og under hans dygtige ledelse synes Kielerfabrikken at ha kommet sig op og faat en stor omsætning. Dette tiltrods sælges den 1766 til Hamburgerkjøbmændene Reimers og Neumann. Det samme aar forlater Taennich fabrikken og drar til Sachsen, og de nye eiere søkte isteden at knytte det førnævnte kunstnerpar J. Buchwald og Abr. Leihammer til fabrikken henholdsvis som direktør og maler.

De kom og satte, som det synes, ny fart i fabrikken, men blev der kun et aar eller saa 1768—69, hvorefter de drog videre til Stockelsdorf. Efter 1770 skiftet fabrikken gang paa gang eiere. 1780 eies den av kancelliraad Kanne-

giesser, der det aar bl. a. søker om et laan. Snart efter er fabrikken sandsynligvis nedlagt. Fra den Taennichske periode kjendes en mængde fajanser og en flerhet av Kielerfabrikkens mest karakteristiske modeller skaptes i hans tid, f. eks. de smukke potpourrikrukker med frugtgrener i relief og malet blomsterdekor. Bruksfajansene var alle i kraftige rokokoformer. Dekoren bestod dels av figurscener og landskaper, men mest av blomster, der maltes som det synes efter selvstændige naturstudier (nr. 267). Alle muffelmaleriets farver blev anvendt, og de stod paa høide med de bedste europæiske fabrikkers. Specielt kan nævnes et tungt karminrødt og et sortschatert grønt. Fat og tallerkener m. v. fra denne tid er gjerne kantet med en mørk brun linje og kommer kanske enkelte av Marieberger og Niderwillerfabrikkens produkter nærmest. Blaamaleriet anvendtes sjeldnere. Dog kjendes fra Buchwalds tid et rosenmønster i kraftig litt stikkende blaat, der siden optokes av Stochelsdorferfabrikken (sml. nr. 277). Denne fabrik var ogsaa paavirket av Kiels muffelmaleri. Av de mange dygtige malere der virket i Kiel er kun den ovennævnte Abraham Leihammer kjendt. Fabrikkens signatur var under Taennichs periode indtil 1766 i almindelighet et K hvorunder T. som i Buchwalds tid skiftedes ut med B. Derunder findes saa malerens initial, samt av og til aarstal, (nr. 267 og nr. 268). Det hændte ogsaa at navnene maltes helt ut.

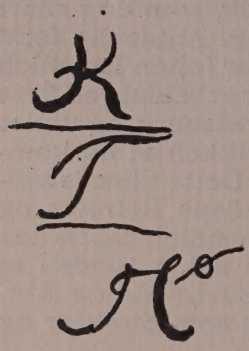

267. Tallerken, profilert kant, flerfarvet blomsterdekor. Diam. 25,3 cm., h. 2,5 cm. Sign.= Kiel,Taennichs periode,ca.1761–1766. Kristiania Kunstindustrimuseum.

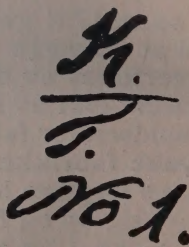

268. Tallerken, profilert kant, flerfarvet blomsterdekor. Diam. 25,1 cm., h. 2,8 cm. Sign. = Kiel, Taennichs periode, ca. 1761–1766. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

STOCKELSDORF FAJANSEFABRIK 1771–CA. 1786. I aaret 1771 fik etatsraad Georg Nic. Lübber privilegium paa en fajansefabrik paa sit gods Stockelsdorf

256. Bispebolle malet av Meyer i Slesvig ca. 1760.

257. Terrin. Slesvig 1600-aarene.

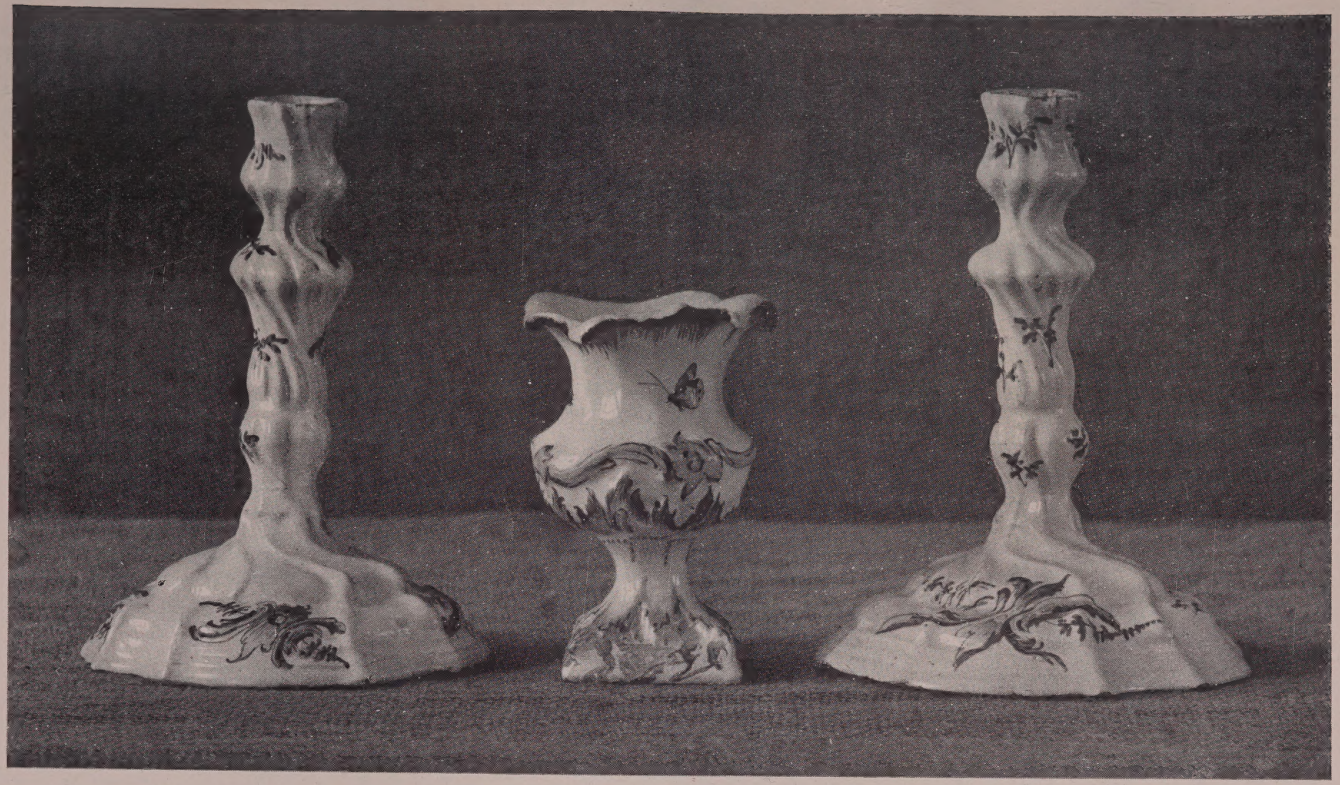

259. Lysestaker malet av Abr. Leihammer i Criseby 1758–64.
262 Vase malet av A. L. i Eckernförde 1765–68.

ved Lübeck. Fra 1778 av fik fabrikken indføre sine varer toldfrit til hertugdømmene og i 1784 tilstaaes ogsaa toldfrihet for varer til et beløp av 5000 rdr. til kongerikene. 1786 tilbyder Lübber kommercekollegiet fabrikken med den motivering at han selv av helbredshensyn maatte reise sydover. Den virkelige grund for salgstilbudet var vel imidlertid at fabrikken ikke længer svarte regning i den sterke konkurranse med det engelske stentøi, et forhold Lübber ogsaa besværer sig over. Kommercekollegiet kjøpte dog ikke fabrikken, og den maa da straks efter være nedlagt. Lübber selv døde to aar efter, 1788. Fabrikkens leder var en tid den noksom bekjendte Johan Buchwald, hvis signatur kjendes paa stockelsdorferfajanser fra aarene 1773—1776, og dens fornemste malere Abr. Leihammer (1773—74) og Creutzfeldt (1776).
Fabrikkens vigtigste produkt var ovne med rik plastisk dekor i rocailleverk og prydet med utmerket blomstermaling og store figurscener i polykromt muffelmaleri. Forøvrig frembragtes alle mulige sorter bruksfajanse: bordplater, fontæner, svingkjeler, potpourrikrukker (nr. 269), plat de menager, blomsterpotter, terriner (nr. 277), fat nr. 271 m. v. Formerne utmerker sig likesom ovnene ved kraftig plastisk rocailledekor, og maleriet utførtes dels i fiolet og kraftig blaagrønt med sorte schatteringer som hovedfarver, dels under Leihammer med mange og rike farver. Blaamaleriet blev sjeldnere anvendt, se dog nr. 274. Dekorationsmotivene var oftest figurscener, sjeldnere blomster. Dog bruktes meget under Buchwald et rosenmønster med rokokobord, oftest helt i fiolet. Dette mønster har formodentlig Buchwald ført med sig fra Kiel, hvor det ogsaa anvendtes (nr. 277). Fabrikkens produkter maa forøvrig henregnes blandt de bedste tyske fajanser. — Signaturen er en forkortelse av navnet i forbindelse med direktørens og malerens initialer (se nr. 269).

269. 2 potpourrikrukker, glatte, bredbugede med rike plastiske rocaillehanker og sittende piker som laakgrep. Dekorert med 1) rokoko havescene, 2) drikkende bønder, i flere farver. Alle kanter og hankene tonet med klart kobbergrønt og sort. Sign. = Stockelsdorf. Buchwalds periode, malet av Abraham Leihammer 1773—74. Antikvitetshandler Nachemson.

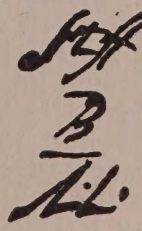

270. Vase, rund, glat, med kraftig blaa blomsterdekor. H. 26,6 cm., diam. 18,9 cm. Sign. = Stockelsdorf. Buchwald. (1773—76). Vestlandske Kunstindustrimuseum.

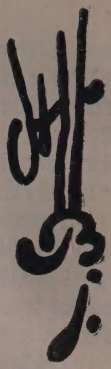

271. Fat med frisk blaa blomsterdekor. Diam. 34,2 cm., h. 5,8 cm. Uten sign., men sikkert arbeide av Stockelsdorferfabrikken 1771—85. Maleren Henrik Sørensen.

272. Fat med frisk blaa bladdekor. Diam. 30,2 cm., h. 3,9 cm. Uten sign., men vistnok fra Stockelsdorferfabrikken. Maleren Henrik Sørensen.

273. Flat tallerken med pipet kant og sterk dypblaa blomsterdekor. Diam. 23,9 cm., h. 3,8 cm. Uten sign., vistnok arbeide fra Stockelsdorferfabrikken 1771—86. Maleren Henrik Sørensen.

274. Dyp tallerken med pipet kant og kraftig blaa blomsterdekor. Diam. 22,4 cm., h. 4 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Stockelsdorferfabrikken 1771—86. Henrik Sørensen.

275. Dyp tallerken, glat med fiolet bladdekor. Diam. 23,8 cm., h. 4 cm. Uten sign., men vistnok arbeidet paa Stockelsdorferfabrikken. Maleren Henrik Sørensen.

276. Potpourrikrukke med kraftig blaa blomsterdekor. H. 24,9 cm., diam. 18. cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Stockelsdorferfabrikken 1770-aarene. Grosserer O. Preuthun.

277. Terrin, oval med fiolet rocailledekor og rosengrener. L. 38 cm., h. 17,2 cm. Sign. i laak og under bunden = Stockelsdorf ca. 1775. Maleren Henrik Sørensen.

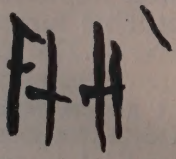

KELLINGHUSEN FAJANSEFABRIKKER 1765—CA. 1830. Med sachsiske arbeidere søkte Carsten Behrens i Kellinghusen i Holstein at faa igang en porselænsfabrik, men da denne mislykkedes omdannet han den til en fajansefabrik. 1765 faar han da i spidsen for et interessentskap, fabrikkens privilegium konfirmert. Senere kom hele fabrikken paany i Carsten Behrens eie og sælges efter hans død (1782) av arvingene til Joachim Møller 1785. Da han døde overførtes privilegiet først paa enken og 1796 paa Dr. Sebastian Grauer der hadde avkjøpt hende fabrikken. Senere kom den i Nicolay Friedrich Mohns eie og derefter i sønnens ca. 1821.

260. Fat fra Criseby 1758–64.

264. Konsolplate. Eckernförde 1765–68.

265. Terrin fra Eckernförde 1765–68.

Denne solgte imidlertid straks fabrikken til Martin Püssel i Lemberg 1822.
Denne fabrik laa i stadig kamp med brødrene Gippels. Disse, Christian Heinrich og Georg, hadde i 15 aar arbeidet hos Carsten Behrens som svende, men nedsatte sig paa egen haand og fik kgl. tilladelse til at fabrikere hvitt pottemakerarbeide i 1783. 1785 fik de under sterk motstand fra den Behrenske fabrik denne bevilling utvidet til et formelig fabrikprivilegium med tilladelse til at holde svende og fremstille alle sorter fajanser med og uten dekor. 1790 faar Georg Gippel videre privilegium paa en ny fabrik i Itzehoe, og det synes som om brødrene siden har bestyret hver sin. Chr. Gippels fabrik var endnu i drift 1809.
1790 fik Rathje Møller i Kellinghusen privilegium paa en fajansefabrik. Efter hans død gifter enken sig med Hans Jacob Stemann, paa hvem privilegiet overføres 1801. Senere overgaar fabrikken til Rathje Møllers søn Hans Møller, der faar privilegiet overdraget 1816 og holder den i drift i allefald til 1828.
1797 blev der trods sterk motstand fra de 4 ovennævnte bedrifter git 2 nye fabrikprivilegier: et til Jørgen Anthon Sørensen og et til Hans Gosau. Den førstnævnte der tidligere hadde bestyret den Behrenske fabrik drev nu sit eget verk nogen aar, men overførte siden privilegiet paa en mand ved navn Thies Møller ca. 1808. 1818 fik denne det fornyet, men sælger 2 aar efter fabrikken til Anders Schlüter der endnu drev den i 1828. Hans Gosau i Overndorf gjorde ingen bruk av sit privilegium, men solgte sin lergrav til hamburgerbankieren Peter Christian Holzschue der 1809 ogsaa faar hans privilegium overdrat. 1812 nævnes ogsaa en Elias Holzschue som medeier i fabrikken. 1817 overdroges det hele til den ovennævnte Hans Jacob Stemann, i hvis besiddelse fabrikken var i allefald til 1828.
1802 fik videre Heinrich Stemann i Itzehoe et privilegium paa en fajansefabrik med de sedvanlige toldbegunstigelser og 1827 tilstaaes Jacob Stemann et lignende. De fleste av de ovennævnte fabrikanter var selv malere eller modellører, og vi hører derfor kun om faa lønnede kunstnere i Kellinghusen. Ved Behrens fabrik arbeidet dog til en begyndelse (1765—68) Sebastian Heinrich Kirch. Han hadde tidligere været knyttet til Aumunderfabrikken ved Vegesack og fajansefabrikken i Jever (1700) i Oldenburg og førte med sig fra denne fabrik den pla-

stiske utformning av gjenstandene som siden kjendetegnet Kellinghusenfajansene. Disse bestaar foruten av alle slags smaasaker, som urstativer, pipehoder, tøfler, engler, reliefplater med bibelske scener ogsaa av større ting som f. eks. bispeboller i form av en sittende biskop m. v. Det er forøvrig spørsmaal om alle disse og lignende plastiske saker er utført i Kellinghusen. Brinckmann mener nemlig (i Führer durch das Hamburgische Museum) at der maa ha været en fabrik ogsaa paa den venstre side av Elben. Til denne skulde da henføres en gruppe fajanser som skiller sig fra Kellinghusens bl. a. ved en bedre figural dekor og med en rik anvendelse av «Spritzarbeit» til haar o. l.

Kellinghusenfajansenes polykrome dekor utførtes væsentlig i grønt, fiolet, orange og gult. Specielt er de to sidste farver meget fremtrædende. Blaamaleriet anvendtes meget sjeldent, se dog nr. 281. Paa de ældre arbeider forekommer ofte strøblomster, paa de yngre arkitektur, dyr og fremforalt store flot malte blomsterbuketter nr. 282. Foruten fat og tallerkener fremstilledes ogsaa krus med dekor i de samme farver med indskrifter dels paa dansk, dels paa tysk. Kellinghusenfabrikkene efterlignet videre det engelske stentøi, men med helt hvit glasur. — Kellinghusenfajanserne stod med sine friske djerve farver høit i kurs blandt bønderne og fik en overordentlig utbredelse, ikke bare i hertugdømmerne og i Hannover, men ogsaa i Danmark og Sverige.

Før 1812 er mange av Kellinghusenfajansene merket med et KH gjerne i forbindelse med de respektive fabrikkers initialer. Behrens signerer saaledes KH/B, Møller KH/M, dr. Grauer KH/Dr. G. Holzschue meddeler 1812 at han vil føre et H som merke. Samme aar blev ellers et K stadfæstet som den officielle fælles signatur for alle Kellinghusenfabrikkene, men synes meget sjelden at være anvendt.

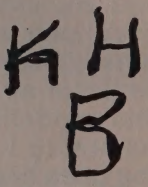

278. Spand, rundt buget med hank, flerfarvet blomsterdekor. H. 26,1 cm., diam. 19,1 cm. Sign. paa kanten. Kellinghusen, Behrens fabrik 1765—87. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

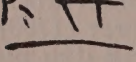

279. Karrot rund med fiolet og gul blomsterdekor. H. 14,7 cm., diam. 19,2 cm. Sign. i laak og bund = Kellinghusen. 1700-aarenes slutning. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

268. Tallerken. Kiel 1761–66.

270. Potpourrikrukke fra Stockelsdorf. 1773–76.

279. Karrot. Kellinghusen. 1700-aarenes slutning.

280. Fat, dekorert med blomster og border i gult, fiolet, grønt og mørkt blaat. Diam. 31,6 cm., h. 5,5 cm. Uten sign., men utvilsomt Kellinghusenarbeide fra ca. 1800. Dr. Schweigaard.

281. Tallerken, med C VII omgit av bladkrans i blaat. Diam. 22,5 cm., h. 4,1 cm. Uten sign., men sikkert arbeidet i Kellinghusen før 1808. Kristiania Kunstindustrimuseum.

282. Dyp tallerken med flerfarvet blomsterdekor. Diam. 26,2 cm., h. 5,2 cm. Uten sign., men typisk arbeide fra Kellinghusenverkstedene. 1800-aarenes begyndelse. Henrik Sørensen.

283. Blomsterkrukke med fat, rektangulær, med blaa blomsterguirlander. L. 21,2 cm., h. 16,6 cm. Uten sign., vistnok dansk arbeide. 1700-aarenes slutning. Fabrikeier Halvor J. Schou.

SVENSKE FAJANSER

Gjennem Karl XII.s krige var Sveriges økonomiske tilstand i høi grad svækket, og efter fredsslutningene søkte regjeringen paa alle maater at bringe landet paa fote igjen, specielt gjennem ophjælp av industrien. Dette kom ogsaa fajansefabrikationen tilgode. Regjeringen hjalp gjerne Johan Wolf, da han fra Danmark av søkte at faa anlægge en fajansefabrik i Stockholm. Med ham kom den gjængse nordeuropæiske «fajansestil» i bruk: halvt Kina-Delft, halvt Rouen, samtidig som senbarokken gjør sig gjældende i formene. Av gjennemgripende betydning for den svenske fajanseindustris videre utvikling, blev stilskiftet henimot aarhundredets slut og den stadig stigende rapport der da etablertes mellem fransk og svensk kunst og kunstindustri. Til de store arbeider med indredningen av Stockholms slot indkaldtes franske kunstnere og arbeidere, og svenske sendtes ned til Paris for at lære. Paa denne maate omplantedes tidlig og direkte den franske rokoko til Stockholm. Allerede i1745 sendte den kjendte svenske arkitekt, J. E. Rehn hjem fra Paris et yderst elegant rokokomønster til et service for Adolf Fredrik. Og da Marieberg-fabrikken startede 1758, var det med helt moderne former og dekorationer i den rikeste og mest elegante franske rokoko (Marseille, Strassburg, Saint Amand). Mariebergfabrikken drog Rörstrandfabrikken med sig, og i samme manér som disse ledende fabrikker arbeidet alle de mindre provinsmanufakturer som Sölvesborg i Blekinge (1770-aarene), Pålsjö i Skåne og Stralsund i svensk Tyskland. Baade med hensyn til form, glasur og dekor staar disse svenske fajanser fuldt paa høide med de bedste europæiske fabrikkers. Rent alment europæiske, som de paa en maate er, virker de dog samtidig, ikke alene utpræget svenske, men ogsaa — nordiske. De hører absolut sammen med de øvrige skandinaviske og de nordtyske fajanser. — Et forhold der jo ikke er saa merkelig naar man tænker paa at det for en stor del var de samme verksmestre og kunstnere der arbeidet i de forskjellige fabrikker. I ly av merkantilismen og støttet av moten skjøt fajansefabrikkene gjennem hele 1700-aarene op som paddehatter, ikke mindst i Skandinavien. I Sverige omtaltes saaledes i begyndelsen av 1800-aarene ikke mindre end et par og tyve fabrikker. I Danmark og hertugdømmene var der nogen flere, og i Norge hadde 5 fabrikker faat privilegium.

284. Fat. Malet au Jaber Hadhem en 1749.

286. Terrin, vistnok malet av Joakim Silverskoug i Stockholm 1745.

291. Terrin fra Stockholm 1752.

Da alle disse fabrikker arbeidet mere eller mindre samtidig, hersket der en sterk konkurranse dem imellem. Og de konkurrerte ikke alene om avsætningen av sine produkter, men like saa meget hvis ikke mere om de dygtige arbeidere: verksmestrene, modellørerne og malerne. Disse lokkedes med høiere løn fra land til land fra fabrik til fabrik. Skandinavien og Nordtyskland rundt og drog formelig paa turné. Og naar de flyttet tok de mønstre og modeller med sig til den nye fabrik. Som eksempel kan nævnes at den noksom berømte tysker Johan Buchwald i sin tid ledet ikke mindre end 8 forskjellige fabrikker, den ene efter den anden i Tyskland, Sverige og Danmark. Han blev næsten hele tiden fulgt av en av de danske fabrikkers dygtigste malere, Abr. Leihammer. Johan Wolf var utdannet som fajansemester i Nürnberg, drev saa sin egen fabrik i Lübeck, startet derefter fajansefabrikken i Kjøbenhavn og anla siden fabrikken i Stockholm. Nordmanden Peter Hoffnagel anla foruten Herrebøe to andre fabrikker hvorav en i Kjøbenhavn. Til denne fabrik fik han arbeidere og modeller fra flere andre danske fabrikker og disse blev siden brukt av Pålsjöfabrikken i Sverige. Stralsundermanufakturen blev jo drevet med svenske mønstre og arbeidere, der saa i sin tur utvandret til fabrikken i Slesvig o. s. v. o. s. v. i det uendelige. Paa denne maate blev mønstre og modeller saa at si fælleseie og fabrikkene bindes sammen til én stor gruppe — den baltiske. En gruppe hvori de danske og nordtyske vel er de rikest varierte, de norske de mest fantasifuldt særprægede, men de svenske de eleganteste og mest formfuldendte.

STOCKHOLM—RÖRSTRAND-FABRIKKEN FRA 1726. Grundlæggeren av fajansefabrikken i Kjøbenhavn, tyskeren Johan Wolf, søkte gjennem den svenske minister i Kjøbenhavn 1725 om privilegium for anlæg av en fajansefabrik i Stockholm. Han fremla prøve paa sin dygtighet og fik 1726 20 ansete svensker med paa et aktieselskap for drift av en fajansefabrik.

Fabrikken blev straks indrettet paa gaarden Rörstrand like ved Stockholm og efter at den gjennem sine første brændinger hadde vist sin leveringsdygtighet fik den 1729 sine privilegier utfærdiget. Som ved starten av de fleste keramiske fabrikker viste det sig ogsaa her at driften ikke var regningsvarende. I den første tid hadde

fabrikken mange økonomiske vanskeligheter. Dertil kom et stadig skifte av verksmestre. Wolf drog sin vei allerede 1728 og blev efterfulgt av tyskeren, den kjendte entreprenør og keramiker Christopher Conrad Hunger. Denne blev heller ikke længe. 1733 overtoges ledelsen av Wolfs danske medarbeider, A. M. Ferdinand, der igjen 1739 efterfulgtes av tyskeren I. G. Taglieb. Først da svensken Andreas Fahlström 1741 blev fabrikkens tekniske leder indtraadte der mere stabile forhold.
Fahlström der hadde været ved fabrikken i længere tid, han begyndte som lærling, var en usedvanlig dygtig leder og selv en betydelig kunstner. Han døde 1760.
Vel gav fabrikken heller ikke under hans styre noget direkte utbytte, men dens varer blev stadig bedre og produktionen større og jevnere. Som rimelig kan være blev aktionærene lei av et foretagende som ikke gav andet utbytte end «några spruckna och skadade käril», og 1753 maatte derfor aktieselskapet reorganiseres. Sjælen i det nye foretagende var E. M. Ingemand. Han flyttet ut til Rörstrand for personlig at ta sig av driften, og under hans kraftige og energiske ledelse tok da ogsaa fabrikken et uanet opsving.
Virksomheten utvidedes efterhvert. Nye ovner blev bygget, arbeiderstokken økedes og produktionen steg stadig. Selv den store finansielle krise i 1760-aarene klarte han at sitte over, selv om den nok stanset og hindret fabrikkens trivsel.
Ingemand, som i mellemtiden 1758 var adlet under navnet Nordenstolpe, døde 1763 som eneeier av fabrikken. Hans søn, E. M. Nordenstolpe, arvet det hele. Hans arvinger solgte i sin tur anlægget til overdirektøren B. R. Geijer 1797.
Fabrikationen av fajanse var da allerede ophørt (i 1780-aarene) og fabrikken var gaat over til fremstilling av stentøi i engelsk manér. Fajansene fra fabrikkens første tid indtil 1740 har saavidt der kan dømmes efter de faa bevarede stykker ikke været av synderlig høi kvalitet. De har gjerne strenge, senbarokformer og en mat, hvit glasur dekorert med figurscener og lambrequiner i lyst blaat.
Produktene fra Fahlströms tid derimot staar fuldt paa høide med hvad der samtidig fremstilledes ute i Europa. Formene var enkle og glatte, gjerne runde, rigtig dreieskiveprodukter, om man kan bruke det ord, men ganske rikt variert.

287. Fat malet av Johan Dahl i Stockholm 1745.

309. Fat. Rörstrand 1766.

288. Tallerken malt av Joakim Silverskoug. Stockholm ca. 1745.

298. Tallerken. Stockholm før 1759.

Dekorationsmotivene var en blanding av lambrequiner, kineserier (nr. 284) og stiliserte blomster, fremstillet i en mættet dypblaa farve, en sjelden gang ogsaa i forbindelse med fiolet og gult. Flere av de ældste saker, specielt de der bærer Fahlströms signatur, staar arbeider fra Store Kongensgadefabrikken i Kjøbenhavn ganske nær, mens f. eks. et mønster som de elegante lambrequiner paa tallerknerne (nr. 288) fra det sjeldne Wachtmeisterske service virker helt franske. Omkring 1750 finder man ofte en yderst elegant tegnet fugl anvendt som bundmønster i fat, paa krus og tedaaser m. v. (nr. 289).

Omtrent paa samme tid begyndte ogsaa en ny dekorationsmetode at komme i anvendelse, den saakaldte «bianco sopra bianco»-teknik. Den hvite tinglasur utbyttes med en lys blaalig hvorpaa males med hvitt, enten et helt fint bundmønster (nr. 291) eller dekorationer passet sammen med tegning i blaat. Teknikken, der omtrent samtidig ogsaa øvedes i andre fabrikker: Saint Amand (nr. 41) i Frankrike, Bristol i England (nr. 171), Stralsund i Tyskland, Herrebøe i Norge og noget senere ogsaa i Mariebergfabrikken, turde være fremkommet som en efterligning av en sort kinesisk porselæn med hvit emaljedekor.

I denne manér fremstilledes gjerne et mønster med en liggende død fugl, eller en kineser under en parasol (nr. 309). Det mest kjendte mønster fra denne tid er ellers kanske et granateplemønster med en elegant rokokoramme, tegnet av den berømte arkitekt J. E. Rehn, oprindelig til et service for Adolf Fredrik. Det gjentoges i lang tid fremover, baade i blaa og fiolet farve (nr. 304).

Da Andreas Fahlström blev fabrikkens leder, opdrog han litt efter litt en stok svenske malere, og blandt disse kan særlig merkes Erik Fahlström, A. F.s bror, Johan Hedberg, Daniel Hillberg, Jonas Tåman og Joakim Silverskoug (nr. 296).

Da den konkurrerende Marieberg fajansefabrik 1758 startet med en række helt nye, rike rokokoformer og en rik flerfarvet blomsterdekor i Strassburg- og Meissenmanér, maatte ogsaa Rörstrand, for at kunne holde tritt, anskaffe mere moderne former.

Tunge, festlig bugede terriner med plastisk rocailledekor (nr. 308), fuldendt elegante, smaa rokoko boller og skaaler, rikt profilerte tallerkener og fat m. v. (nr. 315). Ved siden av den gamle blaamaling dekorertes nu med

strøblomster, gjerne i en sammenstilling av manganfiolet, gult avtonet i brunt og mosegrønt med smaa, blaa islag (nr. 305 og nr. 322) paa en smeltende fløtehvit glasur. I en gruppe fajanser, dekorert helt i gult og brunt, er med stort held de samtidige moustierarbeider tat efter (nr. 324). Ogsaa rikt plastisk dekorerte saker fremstilledes som urner og svære punsjeboller med fritliggende roser o. l. malet i mat rødt med det pragtfuldeste kobbergrønne i blader (nr. 302) eller rent figurplastik som f. eks. den festlige konfektopsats (nr. 303). Paa sin høide holdt fabrikkens produkter sig ut i 1770-aarene, da fajanseproduktionen litt efter litt kom i forfald for i 1780-aarene fuldstændig at ligge under for fremstillingen av det engelske stentøi.

I anden periode er det foruten de nævnte malere især to der var særlig produktive, Erik Löfström og Carl Boivie, desuten signaturene B. og C. E. I fabrikkens første tid til henimot 1758–60 signertes i almindelighet: Stockholm, dag, maaned og aar for tilvirkningen, malerens signatur samt pris pr. styk eller dusin, angit i daler kobbermynt f. eks. (nr. 301). Da Mariebergs produkter kom i handelen, ombyttedes, for at undgaa forvekslinger, Stockholm med Rörstrand (nr. 312).

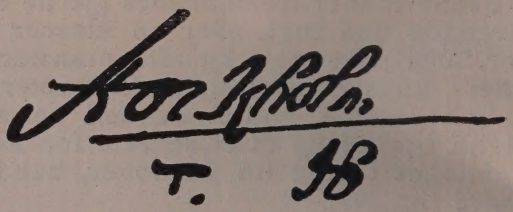

284. Fat, ovalt, med profilert kant, dekorert med «kinesiske» blomster og landskaper i blaat. L. 41,3 cm., h. 2 cm. Malet av Johan Hedberg ca. 1740. Fatet har sammen med tallerkenen nr. 275 vistnok hørt til større service. Skibsreder I. B. Stang.

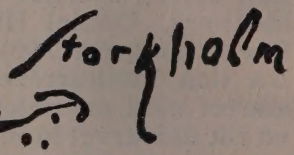

285. Tallerken, 1 av 4, rund, dekorert med kinesiske blomster og landskaper i kraftig blaat. Diam. 21,9 cm., h. 2,4 cm. Malet ca. 1740. Har sammen med fatet nr. 274 vistnok hørt til større service. Skibsreder I. B. Stang.

286. Terrin med fat, oval med bene knæk, maskeformede hanker og fiskeformet laakgrep. Dekorert med kinesiske landskaper og blomster i blaat. H. 24,3 cm., d. 41,5 cm., fatet l. 42 cm., h. 3,3 cm. Sign. Stockholm 1745/S. Muligens malt av Silverskoug. Fabrikeier Mustad.

292. Vase, Stockholm 1755.

296. Horn malet av Joakim Silverskoug i Stockholm før 1758.

287. Fat, rundt, med lys blaalig glasur. Dekorert langs kanten og i bunden med spinkle lambrequiner. Diam. 38,2

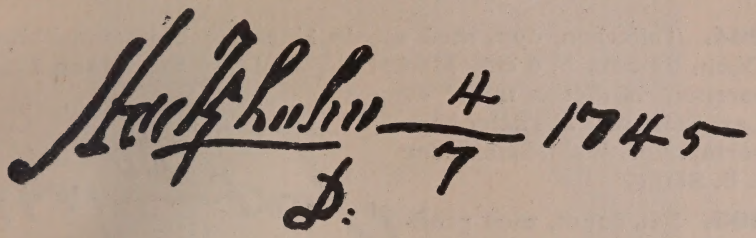

cm., h. 5,6 cm. Sign. under bunden. Malet av Johan Dahl. Skibsreder I. B. Stang.

288. 2 tallerkener, glatte, med blaa lambrequiner langs kanten og det grevelige Wachtmeisterske vaaben i bunden. Diam. 22,5 cm., h. 2,8 cm. 1. Sign. Malet av Joakim Silverskoug ca. 1745. 2. Sign. Rörstran 24/10—69 = Rörstrand 24 oktober (17)69 ukjendt maler. 1. Har tilhørt stort service fabrikert for grev Wachtmeister. 2. Fra en 1769 foretagen supplering av samme. Norsk Folkemuseum.

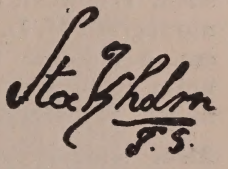

289. Fat, rundt dypt, dekorert med kinesiske blomster og fugler i blaat. D. 32,2 cm., h. 7,2 cm. Sign. 17/1/H 52 3½ BK = Rörstrand 17 januar 1752 pris 3 ½ daler koppermynt. Skibsreder I. B. Stang.

290. Saltkar, til ophængning, med profilert vægplate, dekorert med blomster i blaat. Sign. paa baksiden av vægplaten = Stockholm 24 juli 1752, pris 1 daler koppermynt. Maleren vistnok Johan Dahl. Maleren Henrik Sørensen.

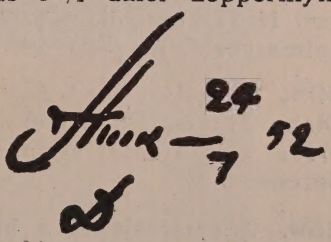

291. Terrin, oval buget, med bene knæk, lys blaa glasur dækket av et netverk «bianco sopra bianco», dekorert med border og blomster i mat blaat. H. 23,5 cm., l. 59,8 cm. Sign. Stom/H, 2/11 52 = Stockholm 2 november 1752. Skibsreder I. B. Stang.

292. 2 vaser, omvendt pæreformede, med lys blaalig glasur dækket av et netverk «bianco sopra bianco» og dekorert med rocailleverk og blomster i blaat. Den ene sign. St/H, $^{26}/_{11}$ 55 (?) = Stockholm 26. november 1755 (?) Skibsreder I. B. Stang.

293. Fat, rundt, dekorert med «kinesiske blomster», i blaat. Diam. 38,2 cm., h. 4,8 cm. Sign. Stok. $^{2}/_{10}$ 56, 6 β 24 ·|· k 17 =

Stockholm 2. oktober 1756, pris 6 daler og 24 øre koppermynt. Skibsreder I. B. Stang.

294. Tallerken, dyp, med spæde kinesiske blomster, i blaat. Diam. 22 cm., h. 4 cm. Merket $7^1/_2$ βK/LS = Stockholm 1750-aarene. Muligens malet av Lars Stén, pris $7^1/_2$ daler koppermynt pr. dusin. Skibsreder I. B. Stang.

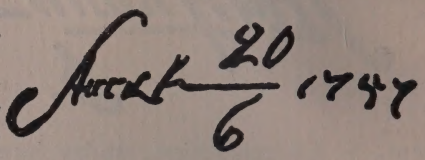

295. Fat, rundt, med profilert kant. Langs kanten dekorert med det «Reehnska» mönstret. I bunden det kronede monogram M. L. Diam. 37,6 cm., h. 5,6 cm. Sign. Stockholm 20 juni 1757. Ukjendt maler. Skibsreder I. B. Stang.

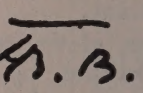

296. Blomstervase (horn), ottekantet, riflet, med kraftig blaa blomsterdekor. H. 26,4 cm., diam. 12,2 cm. Sign. = Stockholm før 1758. Malet vistnok av Joakim Silverskoug. Kristiania Kunstindustrimuseum.

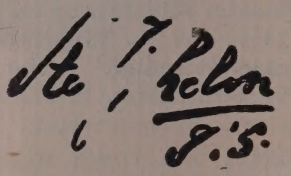

297. Kande, pæreformet, med blaa fugl og blomster, tinmontert. H. 23,4 cm., diam. 12,7 cm. Uten sign., men sikkert Stockholmsarbeide fra før 1759. Henrik Sørensen.

298. Tallerken med fugl og blomster i graabrændt blaat. Diam. 22,6 cm., h. 4,1 cm. Merket 6 β i/B K. Stockholm før 1759. Pris 6 daler koppermynt (pr. dusin) maleren Henrik Sørensen.

299. 2 smørasjetter i bladform med kanter av tonet i blaat. a. sign.: Stockholm 15. februar 1759 pris 7 daler koppermynt. b. sign. St. $^{29}/_9$/H 61 7 β K = Stockholm 22, september 1761, pris 7 Daler koppermynt. Skibsreder I. B. Stang.

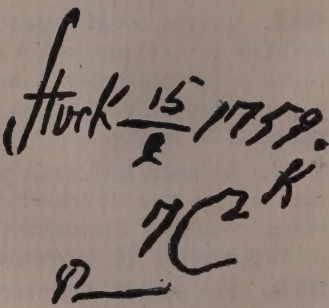

300. Tallerken, dyp med blaa blomsterguirlander. H. 22,1 cm., diam. 4cm. Sign.: Stck. $^8/_8$ 62 4 β R/L = Stockholm 8. august 1762. Maleren Thorvald Erichsen.

299. Smørasjet. Rörstrand 1761.

315. Smørasjet. Rörstrand 1760-aarene.

302. Punchebolle malet av Erik Wahlberg. Rörstrand 1764.

301. Fat med blaalig glasur og kantdekor i bianco sopra bianco. samt nordstjerne i blaat i bunden. Diam. 31,1 cm., h. 4,5 cm. Sign. = Rörstrand 27. juli 1762, pris 4 1/4 daler koppermynt. Maleren vistnok Johan Dahl. Maleren Henrik Sørensen.

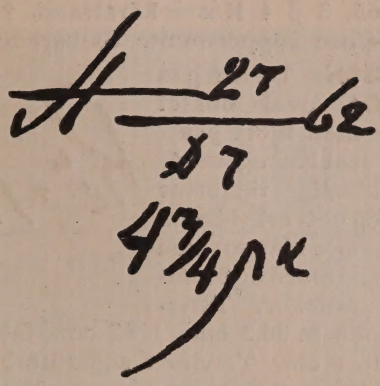

302. Stor tøndeformet punsjebolle med plastiske vindrueranker og rosengrener, som laakknap en citron. Malet i gult med grønne blader, røde druer og roser. Paa laakket desuten strøblomster samt kronet monogram DDK. H. 32,2 cm., diam. 27,7 cm. Sign. under bunden med rødt: Rörstrand 17 1/5 64 E. W. Malet av Erik Wahlberg 1764. Dr. Nyquist.

303. Bordopsats paa plataa i form av en musling (konfektskaal) baaret av en havfrue og naken kvinde, der sitter paa et rikt plastisk rocaillepostament, alt avtonet i kraftig blaat. L. 30,7 cm., h. 25 cm. Sign. St. 11/5 1762/N. Malet av Ludvig Niebert eller Johan Norman. Ovalt sterkt profilert plataa paa 4 løveføtter med blaa strøblomster og kantbord. L. 49,7 cm., h. 4,4 cm. Sign. Stockh. 9/9 61 54 β km. Plataaet har oprindelig ikke tilhørt denne opsats, men er utvilsomt gjort til en make. Skibsreder I. B. Stang.

304. Tallerken, rund, med profilert kant, lys blaalig hvit glasur med et netverk av bianco sopra bianco, dekorert med «Reehnska mönstret» i blaat. Diam. 25,5 cm., h. 3 cm. Sign. Rørst 24/9 64, 24 β D. = Rörstrand 24 september 1764, pris 24 daler koppermynt pr. dusin. Skibsreder I. B. Stang.

305. Fat, ovalt med profilert rocailleverks kant og flerfarvede strøblomster i gult, manganfiolet, gulgrønt og litt svakt blaat. L. 48,5 cm., h. 6,9 cm. Sign. med blaat: R/CE = Rörstrand 1760—1770-aarene. Skibsreder I. B. Stang.

306. Terrin, ovalt buklet med hjort paa laakket og tonet kantdekor i fiolet som de kronede monogrammer DDK og IMK paa siderne. Br. 30,5 cm., l. 41,3 cm. Ridset henholdsvis i hank og paa terrin 257 260. Sign. Rörst. 16/1, 65/B = Rörstrand 16 januar 1765. Vestlandske Kunstindustrimueum.

307. Skaal, rund, med profilert kant, lys blaalighvit glasur med et netverk av bianco sopra bianco. Dekorert med «Reehnska mönstret» i blaat. Diam. 22,2 cm., h. 4,8 cm. Sign. Rörst. 21/2

65, 3 β 4 K/x = Rörstrand. 21 februar 1765, pris 3 daler og 4 øre koppermynt. Skibsreder I. B. Stang.

308. Terrin paa fat, oval buklet med hjort paa laakket og med blaalig tinglasur og netverk (bianco sopra bianco) blaa kantbord og blomsterdekor. Terrinen h. 30,3 cm., l. 42 cm., fatet l. 48,6 cm., h. 6 cm. Terrinen signatur bortslaat, fatet sign. = Rörstrand 25 november 1765. Ukjendt maler. Maleren Henrik Sørensen.

309. Fat, rundt med svakt profilert kant, lys blaalighvit glasur, kanten dækket av fint bundmønstret «bianco sopra bianco». Dekorert med blomster og død fugl under parasol i blaat. Diam. 37,9 cm., h. 5,8 cm. Sign. Rörst. 20/11 1766, 8 β K M/H = pris 8 Daler koppermynt. Skibsreder I. B. Stang.

310. Fat, ovalt, med rik profilert rocailleverks ramme avtonet med manganfiolet, i bunden «granatäplemotivet». L. 49 cm., h. 6,4 cm. Uten sign., men sikkert Rörstrandarbeide fra 1760—70-aarene. Skibsreder I. B. Stang.

311. Kaffekande, oval, med sveifede knæk. Dækket av lys blaalig glasur med et bundmønster i bianco sopra bianco. Dekorert med smaa bladgrener i blaat. H. 17 cm., br. 13 cm. Usign., men sikkert Rörstrandarbeide fra 1750—60-aarene. Fru arkivar Hammer.

312. Fat, ovalt, med profilert kant, lys blaa glasur, med «bianco sopra bianco» dekor paa kanten og «nordstjernen» i

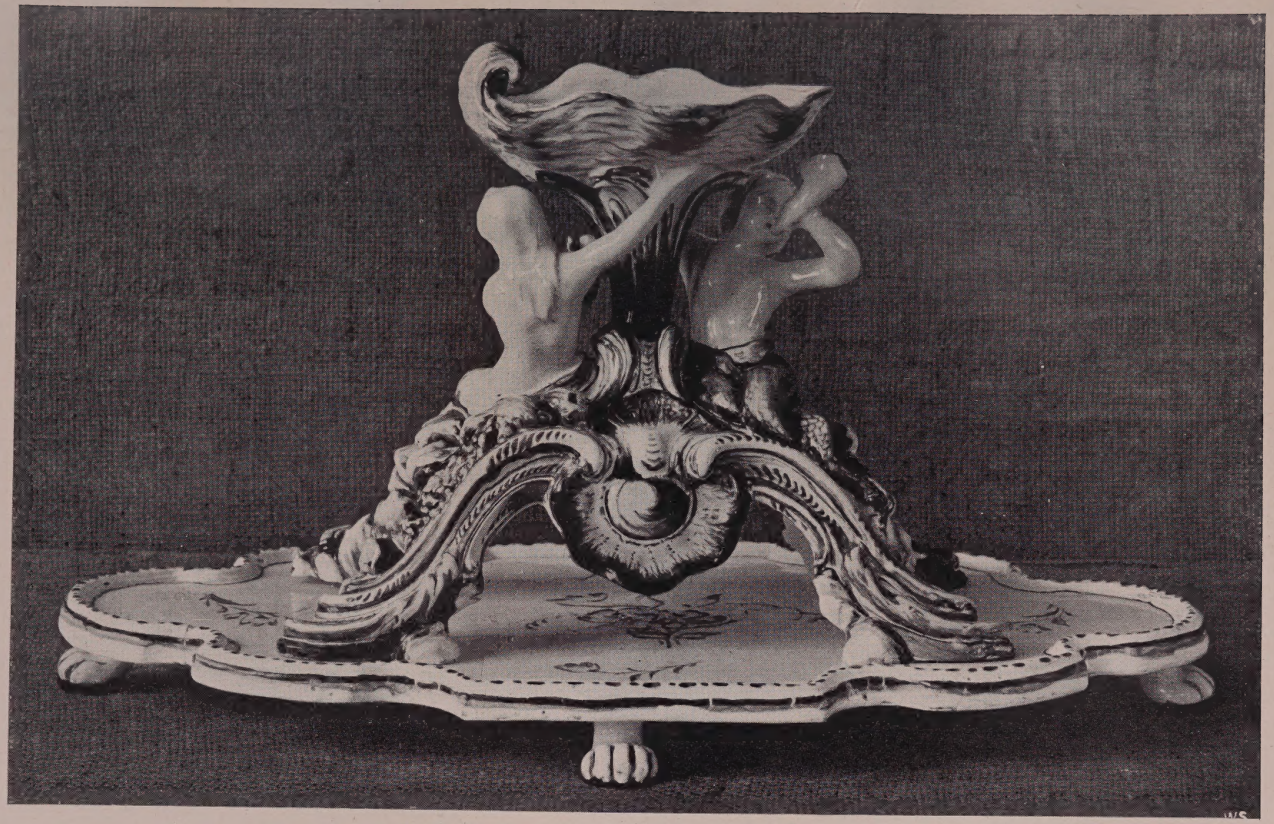

303. Bordopsats. Rörstrand 1761—62.

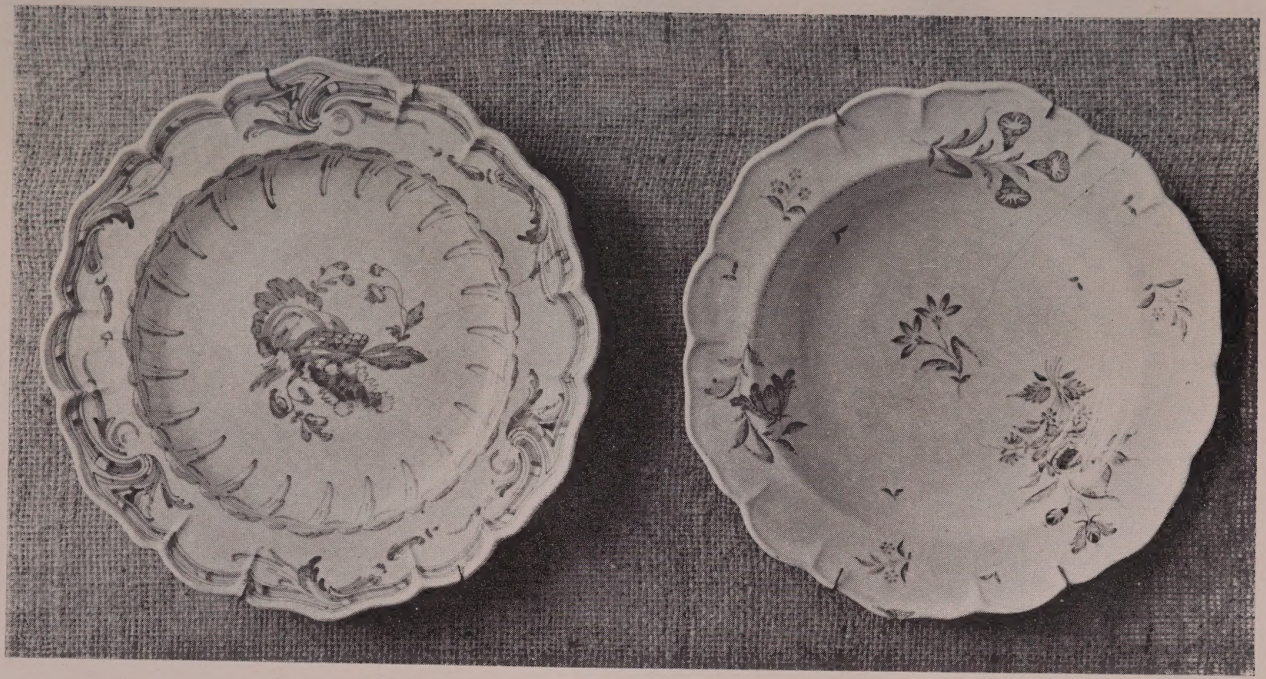

304. Tallerken. Rörstrand 1764.

323. Tallerken. Rörstrand 1773.

blaat paa bunden. L. 43,6 cm., h. 3,4 cm. Sign. = Rörstrand 24. februar 1767, pris 7¾ daler koppermynt. Skibsreder I. B. Stang.

313. Fat, rundt, med profilert kant og flerfarvede strøblomster (mangan, grønt og gult). Diam 33 cm., h. 4,2 cm. Sign. = Rørstrand den 25. juli 1767. Skibsreder I. B. Stang.

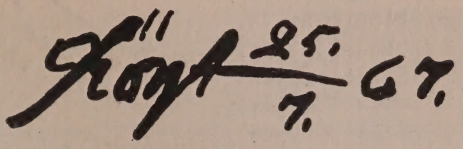

314. Krus, cylinderformet, med flerfarvede strøblomster, enkel tinmontering. H. 18,6 cm., diam. 10,5 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Rörstrandfabrikken 1760-aarene. Maleren Henrik Sørensen.

315. Smørasjet, 1 av 3, i form av en rocaillemusling med kantene tonet i grønt og gult og med flerfarvede blomster og insekter. L. 21,2 cm., br. 4,2 cm. Uten sign., men sikkert arbeidet paa Rörstrandfabrikken 1760-aarene. Thaulowmuseet.

316. Kaffekande med sveifede knæk og flerfarvede strøblomster. H. 21,6 cm., br. 17 cm. Sign. Rörst./H 11/2 69 = Rörstrand 11 februar 1769. Bergens Museum.

317. Kurv, 1 av 2, oval, med fletverkskant og flerfarvede strøblomster. L. 32 cm., h. 7,4 cm. Rörstrand 25. december 1769. 10 daler koppermynt. Ukjendt men meget produktiv malers signatur. Fabrikeier H. J. Schou.

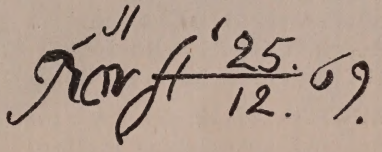

318. Terrin, rund profilert med bene knæk paa 4 ben og med frugtformet laakgrep. Tonet med fiolet, gult, blaat og grønt. De samme farver ogsaa i de malte blomsterbukketter. H. 28,5 cm., br. 33,5 cm. Sign. Stockholm 8/4 1770. Antikvitetshandler Scherven.

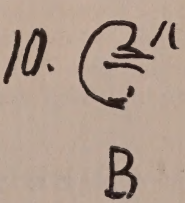

319. Terrin, rund, med skaalformet laakknap og med lys fioletagtig glasur, dækket av et netverk «bianco sopra bianco». Dekorert med kantborder og blomsterstængler i blaat. Diam. 24,6 cm., h. 21,3 cm. Sign. under bunden Rörst. 1/12 70. S. 14 BK = Rörstrand 7 December 1770, pris 14 daler koppermynt. Skibsreder I. B. Stang.

320. 2 runde fat med blaa glasur og «bianco sopra bianco». bundmønster Rehnska granatepletegningen i blaat. Diam. 40,8 cm., h. 4 cm. Sign. Rörst. 16/x6 70 10 β = K = 17 H = Rörstrand 16—6—1770. Skibsreder I. B. Stang.

321. Kurv, oval, med fletverkskant, og fiolette strøblomster. H. 5,4 cm., l. 25 cm. Sign.= Rörstrand 16—4—1772, pris 6 daler koppermynt = 192 øre. Fabrikeier Halvor J. Schou.

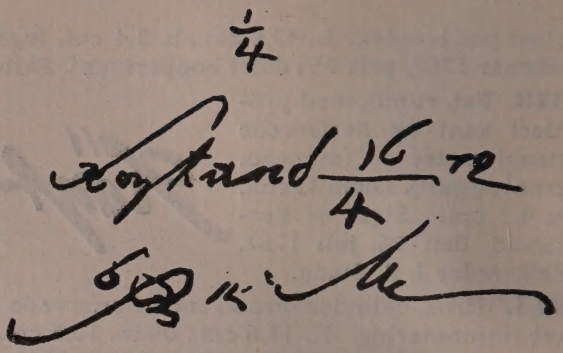

322. Terrin, oval, buklet, med frugt paa laakket og flerfarvede strøblomster. H. 29,8 cm., l. 42 cm. Signaturen delvis bortslaat, men sikkert Rörstrand 17(72)/C_1E/N 1 = en av Rörstrands dygtigste malere (ukjendt). Ingeniør F. Meyer.

323. Tallerken med profilert kant, lys rødlig glasur og manganfiolet blomsterdekor. Diam. 2½ cm., h. 4 cm. Sign.: Rörst. F 15/4 73 = Rörstrand 15. april 1773, muligens malet av M. Fernberg. Skibsreder I. B. Stang.

324. Terrin, oval, buklet, med rike rocailleverks kanter og frugtformet laakknap tonet i gult med gule og fiolette strøblomster. H. 23,6 cm., l. 31,6 cm. Sign. under bunden Rörst. H 4/8 73 = Rörstrand 4. august 1773. Skibsreder I. B. Stang.

325. Tallerken dekorert med et neptun springvand i blaat mellem 2 «svampede» trær. Diam. 22,3 cm., h. 2,5 cm. Sign. = Rörstrand 1700-aarenes slutning, pris 7½ daler koppermynt pr. dusin. Skibsreder I. B. Stang.

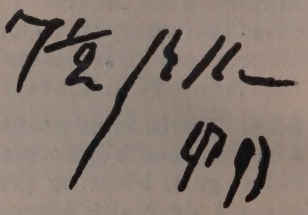

MARIEBERG FAJANSEFABRIK 1758—1788.

1758 søkte hoftandlægen Johan Ehrenreich om et privilegium for anlæg av en porselænsfabrik. Et privilegium der ogsaa blev ham tilstaat efterat det 1759 hadde lykkes at faa dannet et aktieselskap for foretagendet. Opførelsen av fabrikbygningene paa Marieberg blev allerede paabegyndt 1758. Maalet var at fremstille egte porselæn; men det skulde vare længe inden man kom saa langt. Fabrikkens start tegnet ikke godt. Allerede et par maaneder efterat de første prøvebrændinger var færdige brandt hele anlægget ned. Det lykkedes dog Ehrenreich

308. Terrin. Rörstrand 1765.

313. Fat. Rörstrand 1767.

324. Terrin. Rörstrand 1773.

at reise de tilstrækkelige midler til gjenopbygningen, og i begyndelsen av 1760 blev saa arbeidet gjenoptat med den sikrere og lettest fremstillelige vare – fajansen. Fabrikken optok med held konkurransen med den gamle anerkjendte Rörstrandfabrik. Den kunde starte med helt nye moderne franske former dekorert efter siste façon. Dette i forbindelse med varenes gode kvalitet forøvrig skaffet den snart indpas hos publikum, og driften vokste stadig. Saa kom imidlertid den store økonomiske krise i 1760-aarene og lammet saa at si virksomheten. Salget stanset næsten helt, og arbeidsstokken indskrænkedes til mindre end halvparten. Ehrenreich maatte træ fra i 1766 og drog til Stralsund.
Han efterfulgtes av franskmanden Pierre Berthevin. Under ham gjenoptoges eksperimenteringen med det egte porselæn ved siden av fajansefabrikationen. 1769 forlot Berthevin Marieberg. I hans sted ansattes svensken Henrik Steen. Han minsket fajansetilvirkningen og la stadig mere an paa fremstillingen av porselæn, og efterat han hadde indkaldt flere franskmænd til hjælp lykkes det ham ogsaa at frembringe et bløtt porselæn. Under alt dette var driften stadig gaat tilbake, og fajansen var litt efter litt fortrængt av det engelske stentøi. 1782 solgtes det hele til Rörstrandfabrikkens eier. Henrik Steen gik av, men fabrikken fortsattes endnu nogen aar under tyskeren P. A. Schirmers ledelse, indtil driften 1788 stansedes helt.
Mariebergfabrikkens produkter har som nævnt alle utprægede rokokoformer av sterk fransk karakter (Strassburg, Marseille, tildels ogsaa influert av meissenporselænet), lette og elegante med rik plastisk dekor. Flot svunget rocailleverk paa bruksvarer som f. eks. den karakteristiske terrinform med fuglen paa laakket og med fatet (nr. 329), blomsterkrukker (nr. 330) eller fritliggende naturalistiske rosengrener paa krukker (nr. 339) og smaa laakfat (nr. 331). Meget karakteristisk for Mariebergfabrikken er potpourrikrukken (nr. 346) med urnen staaende paa en «knaus» med en kanin.
I fabrikkens senere tid kom ogsaa mere klassiske former som urner o. l. i bruk (nr. 344).
Glasuren er sjelden ren, hvit og smeltende blank. Disse glasurens fordele kommer bedst til sin ret naar fajansene, hvad ofte var tilfælde, lotes uten videre utsmykning. Den røde lærmasse skinner da igjennem glasuren over alle gjenstandenes rike plastiske dekorationer, mar-

kerer den og forlener overflaten med et ualmindelig fint og bløtt farvespil.
Hvad den malte dekoration angaar utførtes den som muffelmaling fortrinsvis i flere farver: smukt karmosinrødt varierende fra Strassburgerfajansenes kraftige toner til blekt rosa, grønt, der skifter fra friskt græsgrønt til lyst gullig, rent gult, fiolet og blaat (nr. 329, nr. 352). Den sidstnævnte farve anvendtes dog helst alene. Oftest er ogsaa den i motsætning til Rörstrandfabrikkens blaa, brændt paa i muffelovnen (nr. 333).
Motivene er saa at si utelukkende halvt stiliserte strøblomster og guirlander. En sjelden gang maltes ogsaa kineserier (nr. 353). Det plastiske rocailleverk tonedes gjerne i en tæt rødfiolet farve. Paa pragtstykker traadte ogsaa guld til. Særlig smukke i glasuren og smeltende i kulørene er arbeiderne fra Berthevins tid, og karakteristisk for hvad fabrikken virkelig kunde præstere i denne retning er den pragtfulde terrin (nr. 343).
Helt for sig selv staar en gruppe fajanser med trykt dekor. Kunsten at trykke med farve paa fajanser (avtryksbilleder ovenpaa glasuren) opfandtes av en rörstrandsmaler Andreas Stenman (uavhængig av de omtrent samtidige engelske forsøk). Han flyttet imidlertid over til Marieberg, hvor kunsten utøvedes i stor skala særlig under Berthevins periode (nr. 337 og nr. 347).
Mariebergfabrikken har ved siden av bruksfajanser ogsaa fremstillet en række figurer, hvorav flere, specielt nogen konfektskaaler baarne av tritoner eller putti er fremragende skulpturarbeider.
Foruten den store skok svenske malere arbeidet der ved fabrikken en række franskmænd og endel danske, blandt hvilke sidste fabrikken hadde sine bedste malere, Henrik Franzen og dennes søn Johan Otto.
Mariebergfajansene er signert med de svenske tre kroner, MB, direktørens navn, aar og dato samt malernes initialer, f. eks. nr. 327.
Prisen var trykt paa en særskilt papirlap som var limet til hvert stykke.

326. Terrin, buget og riflet med kanten tonet i mørkeblaat og med strøblomster i samme farver. H. 25,1 cm., l. 31,3 cm. Sign. under bunden med en blaa farve. ɯ ɯ ɯ/MB : E 6, 11/10 64 B L = Marieberg under Ehrenreichs periode 11. october 1764, med dekorens blaa farve: MB muligens malet av Mathias Bernstein. Skibsreder I. B. Stang.

326. Terrin. Marieberg 1764.

328. Konfektskaal. Marieberg 1765.

351. Fløtenebbe. Marieberg 1773.

329. Terrin. Marieberg 1765.

327. Fat ovalt med profilert kant og store blaa strøblomster. L. 52 cm., h. 6,4 cm. Sign. i blaat. = Marieberg 19—7—1764 malet 23 august 1764 av ukjendt maler. Skibsreder I. B. Stang.

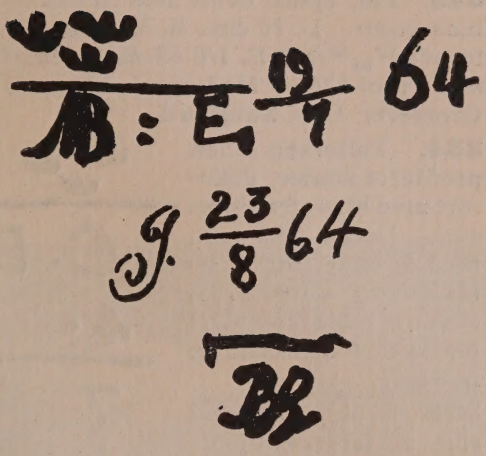

328. Konfektskaal i muslingform holdt av en sittende faun, dekorert i brunt, grønt, blaat og fiolet. H. 12,5 cm., l. 11,2 cm. Sign. med fiolet MB 13/3 — 65 = Marieberg 13. mars 1765. Advokat C. F. Michelet.

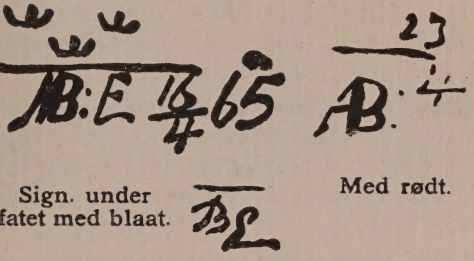

329. Terrin paa fat, oval med rikt rocailleverk langs de knækkede og bugtede kanter. Paa laakket citroner og grønsaker dekorert i grønt, gult og jordbærrødt. Med strøblomster. Terrinens h. 27 cm., og l. 36 cm., fatets l. 40 cm., og h. 5 cm. Sign. = Marieberg 16. april 1765 malet 23. s. m. av Brat eller Berggren. Grosserer O. Preuthun.

Sign. under fatet med blaat.

Med rødt.

330. Blomsterkrukke, rund med fiolet tonet rocaillekant og hanker samt flerfarvede strøblomster. H. 16,5 cm., diam. 18,8 cm. Sign. med blaat. MB/MB:E: Med fiolet: S:= Marieberg under Ehrenreichs periode 1758—66. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

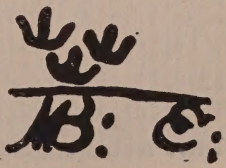

331. Skaal med laak, rund, med rosengrener i relief, dekorert med rødt, grønt, gult og brunt. H. 12,5 cm., diam. 16 cm. Sign. MB/M B E = Marieberg, Ehrenreichs periode 1758—66. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

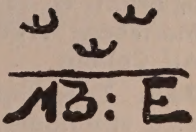

332. Kurv, oval med blaa fletverkskant, L. 26,3 cm., h. 5,5 cm. Sign. under bunden = Marieberg, Ehrenreichs periode 1758—1766, maleren muligens Johan Møller. Advokat C. F. Michelet.

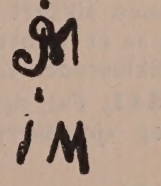

333. Fat, spidst ovalt med riflet kant og dekorert med mørke blaa roser. L. 26 cm., h. 3,1 cm. Sign. under bunden med lys blaat: ᵂᵂᵂ/MB E, 1/6 65 Æ = Marieberg, Ehrenreichs periode 1 juni 1765. Med mørk blaat: O R 15/6. Ukjendt maler. Grosserer Chr. Langaard.

334. Tallerken med profilerte kanter, dekorert med blaa strøblomster. Diam. 24,5 cm., h. 3,4 cm. Sign. = Marieberg 4 juli 1765, vistnok malet av Carl Berner. Skibsreder I. B. Stang.

335. Krukke, glat med rike flerfarvede blomsterguirlander. H. 28,4 cm., diam. 25,5 cm. Sign. i blaat: ᵂᵂᵂ/MB —E, 28/10—65/G H/ nederst Joh: 23/11 = Marieberg, 28. oktober 1765, malet der 23. november s. a. Skibsreder I. B. Stang.

336. Smørdaase i form av fugl paa rede, malt i naturalistiske brune og gule farver. H. 13 cm., l. 16,7 cm. Sign. ᵂᵂᵂ/MB : E : F/P = Marieberg under Ehrenreichs periode 1758—66. Muligens malt av en av malerfamilien Franzen. Skibsreder I. B. Stang.

337. Vase (kaminvase) i pæreform paa «fjeld» med ramptrap hvorover løper en kanin. Selve vasen dekorert med ophængt kogger og pil, Alt trykt. i sort. Laakket nyere, av stentøi. Sign. i blaat. MB. Marieberg efter 1766. H. 34,4 cm., fotens l. 14,5 cm. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

338. Daase, oval, med nøtter, frugter og blomster. L. 13,9 cm., h. 8,3 cm. Uten sign. Muligens Marieberg. Skibsreder I. B. Stang.

339. Krukke, glat med rosengrener i relief, malet i rødt, grønt og brunt. H. 76,4 cm., diam. 16,4 cm. Sign. ᵂᵂᵂ/MB/A G J = Marieberg 1760-aarene, laakket mangler. Ekspeditionschef Alf Collett.

340. Tebordsplate, firkantet med rundede hjørner. Dekorert med strøblomster i blaat. L. 89 cm., br. 60,5 cm. Uten sign., men sikkert Mariebergarbeide fra 1760—70-aarene. Montert paa et nu brunmalt gustaviansk furutræsbord med riflede ben. Skibsreder I. B. Stang.

341. Fat, dypt rundt med fiolette blomstergrener paa kanten og «jordbærplanter» i bunden, diam. 38,3 cm., h. 9,3 cm.

330. Blomsterkrukke. Marieberg 1758–66.

331. Skaal. Marieberg 1758–66.

343. Terrin. Marieberg 1768–69.

Sign. ᴱ ᵂ ᴱ/MB W— = Marieberg (efter 1760). W. muligens sign. for maleren E. Wahlberg eller Johan Widemann. Skibsreder I. B. Stang.

342. Terrin, med rike rocailleformer, fugl og grønsaker paa laakket, dekorert med strøblomster der likesom alle relieffer er holdt i blaat, h. 31,5 cm., l. 36,5 cm. Sign. ᴱ ᵂ ᴱ/MB B/SL, 2 = Marieberg under Berthevins periode 1766—69. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

343. Terrin paa fat, rund bolleform, med konkylie paa laakket. Terrinen og fatets hanker dannes av flerfarvede rotfrugter, dekorert med flerfarvede strøblomster samt vaabenkartoucher hvori guldkanter, gul ørn paa blaa bund. H. 44 cm., fatets l. 43 cm. Terrin sign.= Marieberg 14—11—1768 under Berthevins direktoriat. Ukjendt maler. Fatets sign. N V 13/1 69. ᴱ ᵂ ᴱ/MB B/C = Mariberg 13 januar 1769 under Berthevins direktoriat. Ukjendt maler. Vaabnet tilhørte Louis Auguste Le Tonnelier de Breteuil, der fra 1769—92 var fransk ambassadør i Stockholm. Terrinen hører til et større service hvorav enkelte stykker findes i museerne i Stockholm og Hamburg. Grosserer Chr. Langaard.

344. Urne, eggformet med 2 krøllede muslingformede ører. Dekorert med trofæer i sepia og guld, h. 37 cm., l. 29 cm. Sign. med blaat ᴱ ᵂ ᴱ/MB, 9/2 70 4 w. P = Marieberg 9 februar 1770. Skibsreder I. B. Stang.

345. Tallerken med lys, blaa glasur og blomsterdekor i blaat og «bianco sopra bianco», d. 23,2 cm., h. 3,1 cm. ᴱ ᵂ ᴱ/MB 21/3/B, 71 = Marieberg 21. mars 1771. Maleren Henrik Sørensen.

346. Vase, «kaninvase», pæreformet paa fjeldformet postament med trap og kanin. Vasen prydet med flerfarvede blomsterbuketter. Bak paa vasen malt med sort P. O. B 1771. H. 35,5 cm., fotens b. 14 cm. Sign. ᴱ ᵂ ᴱ/MB 4 W 71 5/2 = Marieberg 5 december 1771. Skibsreder I. B. Stang.

347. Kurv paa fat med fletverkskant. Rund dekorert i sort, (mørkeblaat) med trykte kineserier. Sign. henholdsvis paa kurv og fat med blaat.= Marieberg 1773. Muligens utført av Johan Dahl eller Johan Dandanell. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

348. Fat, ovalt med profilert kant. Dekorert med trykte kineserier i sepia. H. 42,7 cm., br. 4 cm. Sign. med fiolet. Marieberg 1773. Skibsreder I. B. Stang.

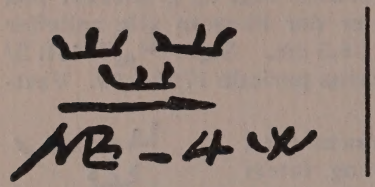

349. Sauseskaal? oval buget med fiolette strøblomster. H. 11.1 cm., l. 14,5 cm. Sign. ᵂ ᵂ ᵂ/MB/T/2 73 = Marieberg 1773. Skibsreder I. B. Stang.

350. Vase, «kaninvase», pæreformet paa fjeldformet postament med trap og kanin. Korpus prydet med flerfarvede blomsterbuketter. H. 34,6 cm., foten b. 14,8 cm. Sign. ᵂ ᵂ ᵂ/MB 27/9 73/4 W = Marieberg 27 september 1773. Skibsreder I. B. Stang.

351. 2 fløtenebber i rocailleform med kantene tonet i blaat. H. 10,7 cm., l. 17,5 cm. Sign. henholdsvis ᵂ ᵂ ᵂ MB 21/11 og MB 17/11 72 = Marieberg 1773. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

352. Skrivetøi, med rikt dekorert flerfarvet rocailleverks kant og strøblomster. H. 11,3 cm., br. 24 cm. Sign. med fiolet = Marieberg 1775. Malersignaturen kan tydes som A. Thunström eller G. A. Teibel. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

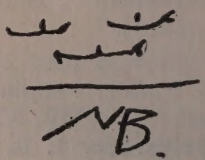

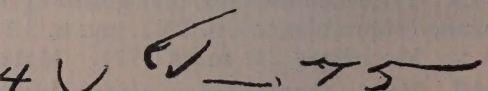

353. Fat, ovalt med blomster og kineserier i kraftig blaat. L. 44,2 cm., h. 4 cm. Sign. ᵂ ᵂ ᵂ/MB B 79 = Marieberg 1779. Vestlandske Kunstindustrimuseum.

354. Fat, ovalt med profilert kant, dekorert med strøblomster i rörstrandmanér, gult, fiolet, litt blaat og olivengrønt. L. 6 cm., h. 2,9 cm. Sign. ᵂ ᵂ ᵂ/MB 4 V D Marieberg 1770—80-aarene. Malet av Johan Dahl eller Dandanell. Skibsreder I. B. Stang.

344. Urne. Marieberg 1770.

PÅLSJÖ FAJANSEFABRIK 1765—1774.

Paa Pålsjö ved Helsingborg hadde 1765 Cöster anlagt en mindre fajansefabrik, for hvilken han 1770 fik et kgl. privilegium. Fabrikkens levetid blev dog ikke lang. Driften stanset allerede i 1774.

Indtil 1770 var Fröberg(?) tidligere ved Marieberg, fabrikkens tekniske leder. Fra 1770—74 forestod Henrich Wolf, tidligere ved fabrikkene i Kjøbenhavn, arbeidet. Driften har aldrig været lagt større an. Der nævnes saaledes flere gange at verket blev drevet bare med en mester og en maler. Fabrikkens produkter er derfor sjeldne og indtil for nylig temmelig ukjendte overhodet. Men gjennem de omfattende utgravninger av fabrikkens skrapdynger, som er foretat i de par sidste aar av amanuensis Wallin, viser det sig at fabrikken har hat en meget rik og vekslende formstok, særlig for de enklere bruksvarer. I de første aar under Fröbergs ledelse, arbeidedes fuldstændig i Stockholmerfabrikkenes manér (nr. 355), men da Wolf blev verksmester, kom flere danske former i bruk. Wolf, der senest hadde arbeidet ved Østerbrofabrikken (se ovenfor), har tydelig ført med sig nogen av denne fabriks former og mønstre. Specielt bør merkes tallerkener med kongemonogrammer og et rikt utformet rocailleverksfat med smaa strøblomster, der oprindelig er formet i Slesvig og saa eftergjort i Kjøbenhavn og endelig optat ogsaa i Pålsjö.

Pålsjöfajansene er dekorert i en sterkt mørkbrændt fiolet farve og en vakker mørk graablaa. Ogsaa tallerkener og fat i engelske rokoko stentøisformer fremstilledes i fajanse uten dekor. Fabrikkens signatur er C/PT eller PF/C.

355. Blækhus med svungne former og rike rocailleverks kanter, tonet i sterkt brændt manganfiolet. Smaa strøblomster og guirlander i samme farve. H. 11,2 cm., l. 25 cm. Uten sign., men vistnok arbeide fra Pålsjöfabrikkens første periode 1765—70. (Formen og dekoren staar ellers sene Rörstrandsaker nær.) Skibsreder I. B. Stang.

FAJANSEFABRIKKEN I STRALSUND 1757—1792.

Den rike kammerraad von Giese anla 1757 med stor bekostning en fajansefabrik i Stralsund. Den forsyntes med fortrinlig raamateriale fra Hiddense, som ogsaa tilhørte von Giese, og kom snart i rask blomstring.

1766 flyttet Mariebergfabrikkens grundlægger Ehrenreich til Stralsund og blev fabrikkens leder, muligens ogsaa parthaver. Under hans styre vokste produktionen yderligere, og fabrikken fik store offentlige bidrag; men da den 1770 næsten helt ødelagdes av en eksplosion, fik den et svært knæk. Ehrenreich gik fallit 1772; men det lykkedes von Giese at faa bragt fabrikken nogenlunde paa fote igjen, saa den ikke alene kunde dække de stedlige behov, men endog utføre større partier. Efter Gieses død i 1780 hindredes driften sterkt av en langvarig proces mellem staten og arvingene, og da denne endelig bilagdes i 1785 maatte fabrikken stanse. Driften blev dog gjenoptat av fabrikkens tekniske leder, Carl, som kjøpte det hele. Men ogsaa han maatte gi op allerede 1788. Et sidste forsøk paa at drive fabrikken for statens regning mislykkedes ogsaa helt. Fajansenes tid var forbi, og 1792 blev fabrikken nedlagt for godt.

Stralsundfabrikkens produkter staar baade hvad mængde, forskjellighet og kvalitet angaar høit. Men i sine former og dekoration er de helt uselvstændige. Det er Marieberg og tildels Rörstrandfabrikkens fajanser der direkte kopiertes. Fabrikken hadde jo en svensk direktør og desuten en række svenske arbeidere og malere.

Det var baade de enklere bruksfajanser som de rikt plastisk dekorerte pragtsaker der kopiertes f. eks. terrinen (nr. 357) efter Mariebergs model, og den rosenrankede krukke (nr. 358). Den malte dekor er ogsaa inspirert fra Stockholm. Flerfarvede strøblomster og avtonet rocailleverk. Men Stralsundfabrikkens farver er alle dypere og mørkere end de svenske og staar haardere paa glasuren, specielt det blaa (nr. 356). En av deres specialiteter, lys olivengrøn med fiolet, overførtes siden av stralsundarbeidere til fabrikken i Slesvig (nr. 360). Signaturen var Stralsunds vaaben, dato, aar samt direktørs og malers initialer (nr. 356).

356. Terrin, rund, med rocailleverks kanter og plastisk kaalformet laakknap avtonet i kraftig blaat. Paa laak og korpus desuten blaa strøblomster. H. 26,5 cm., diam. 24,2 cm. Sign under bunden og indi laakket som hosstaaende = henholdsvis 17. og 18. december 1768. Stralsund under Ehrenreichs direktoriat. Skibsreder I. B. Stang.

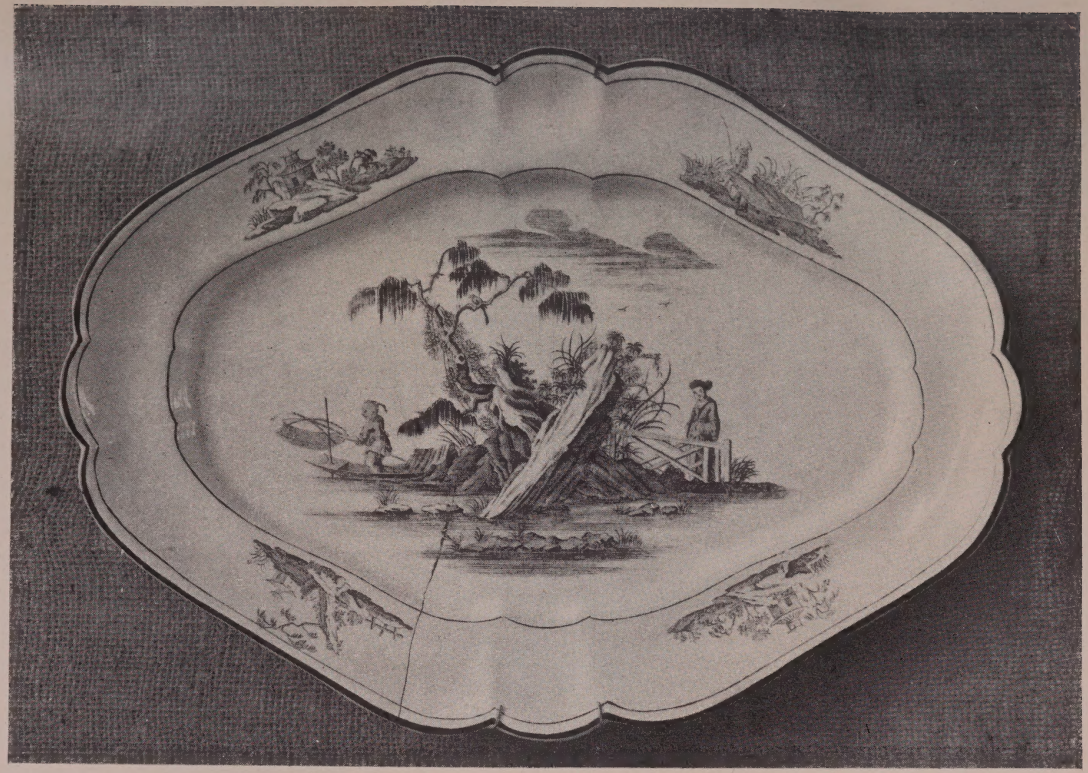

348. Fat. Marieberg 1773.

353. Fat. Marieberg 1779.

357. Terrin, rikt buklet rokokoform med fugler og citron paa laakket. Uten dekor. H. 30 cm., l. 36,5 cm. (Mariebergform). Merket i laakket C. Sign. under bunden med fiolet = Stralsund Ehrenreichs periode 1766 —76 Fabrikeier Halvor J. Schou.

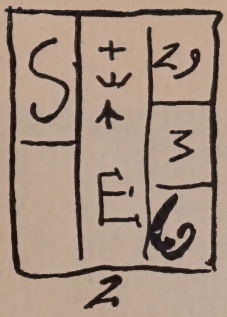

358. Krukke, med fugl paa laakket og rosengren i relief, dekorert i kraftig blaat. H. 37,3 cm., diam. 22,9 cm. Uten sign., men maa være arbeidet enten paa Marieberg eller i Stralsund i 1760-aarene. Grosserer O. Preuthun.

359. Tallerken, 1 av 2, med profilert kant og kraftig blaa guirlander. Diam. 24 cm., h. 3,5 cm. Uten sign., men sikkert arbeide av Stralsundfabrikken fra slutten av 1760-aarene. Maleren Henrik Sørensen.

360. Fletverkskurv, oval, paa fat, grønt og fiolet fletverk, flerfarvede strøblomster paa fatet. Skaalens h. 8 cm., l. 28 cm., fatets l. 35,6 cm., h. 3,3 cm. Uten sign., men sikkert arbeide fra Stralsund i 1760-aarene. Kristiania Kunstindustrimuseum.

361. Kurv paa fat av fletverk avtonet med fiolet, fiolet blomst i bunden. H. 9 cm., diam. 18,5 cm. Sign. under bunden S. B. = Sölvesborg. I. B. Stang.

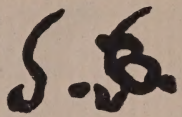

362. Fløtenebbe (?) i oval muslingform, avtonet i manganfiolet med fiolette strøblomster indi. H. 9,6 cm., l. 21,5 cm. Uten sign., men den grønlige glasur og det kraftige manganfiolet kunde tyde paa den var et arbeide fra Sölvesborgfabrikken. Dr. Lund.

363. Haveurne med kraftig profil og 2 ørehanker, hvit glasur med fiolet marmorering og 2 sortmalte plastiske roser. H. 34,5 cm., diam. 28,3 cm. Kakelmakerarbeide fra 1700-aarenes sidste halvdel. Svensk (?) Skibsreder I. B. Stang.

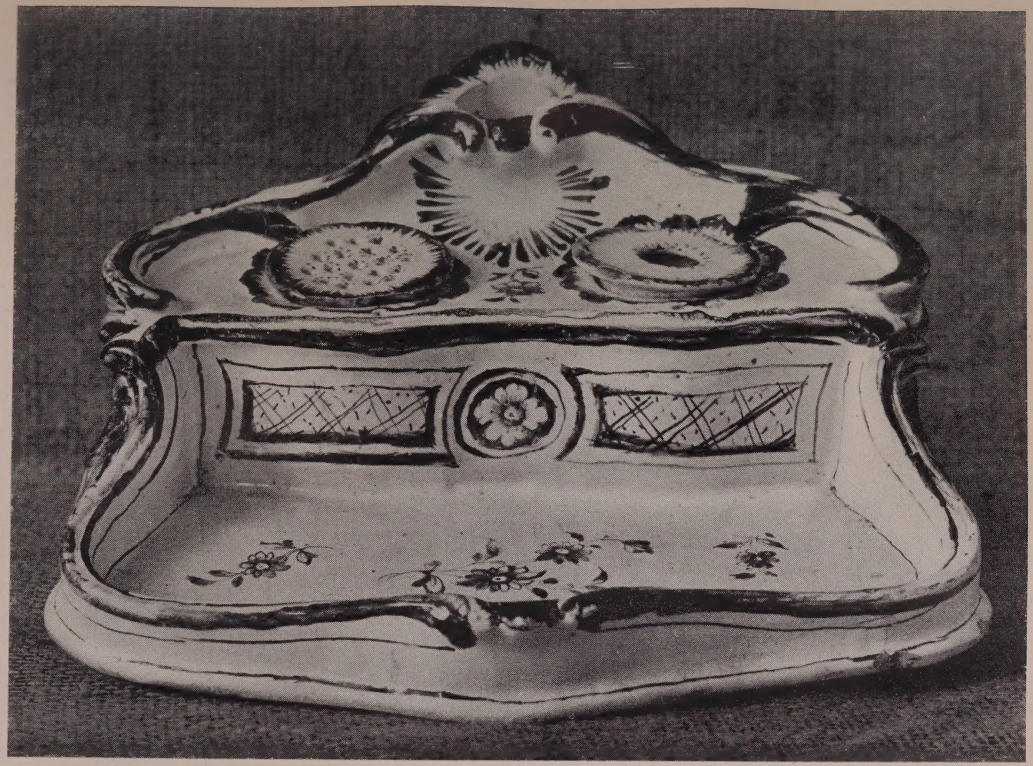

355. Blækhus, vistnok fra Pålsjö 1765–70.

357. Terrin. Stralsund 1766—76.

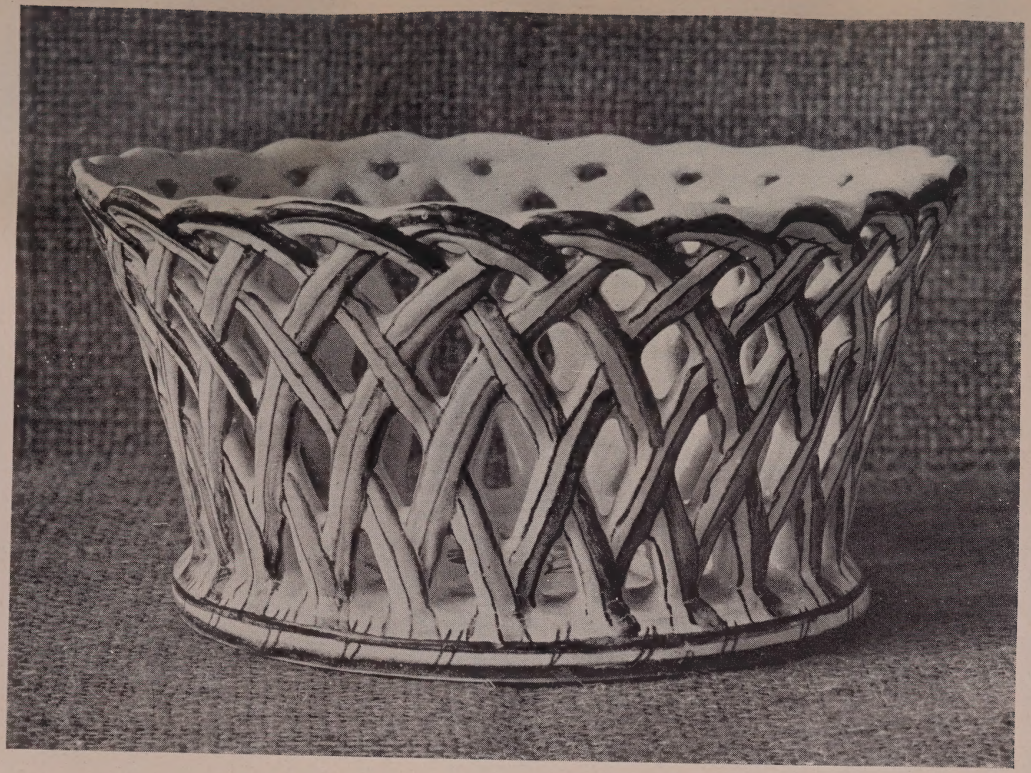

361. Kurv fra Sölvesborg 1760—70-aarene.

LITTERATUR
BENYTTET VED KATALOGENS UTARBEIDELSE

d'Agnel, G. A. La faïence et la porcelaine de Marseille. Paris u. a.

Brinckmann, Justus. Führer durch das Hamburgische Museum für Kunst und Gewerbe. Bd. I, sd. 235 ff. Hamburg 1894.

v. Falke, O. Majolika. 2. Aufl. Berlin 1907.

Fischer, E. Svenska Fajanser. Göteborg 1916.

Folcker, E. G. Ett fajansmönster. (Svenska Slöjdföreningens Tidskrift 1906.)

— Gamla svenska Fajanspriser. (Svenska Slöjdföreningens Tidskrift 1907.)

— En grupp fajans efter I. Ph. Bouchardon. (Svenska Slöjdföreningens Tidskrift 1915.)

Freyer, Kurt. Die kunstgewerbliche Sammlung des städtischen Museums zu Halle a. S. (Der Cicerone VI, sd. 399 ff.)

Frohne. Danske Fajanser. Kjøbenhavn 1911.

Garnier, E. Dictionnaire de la ceramique. Faïences — Grès — Poteries. Paris u. a.

Gasnault, P. og Garnier, E. French Pottery. London 1884.

Gottschewski, Adolf. Die ältesten deutschen Fayencen. (Der Cicerone IV, sd. 341 ff.)

Graesse, J. G. Th. og Jaenicke, F. Führer für Sammler von Porzellan und Fayence, Steinzeug, Steingut usw. 14. Aufl. von E. Zimmermann. Berlin 1915.

Grosch, H. Herrebøe-Fayancer. Kristiania 1901.

Hannover, Emil. Det danske Kunstindustrimuseums Virksomhed 1910 og 1916.

Havard, H. La ceramique hollandaise. Histoire des faïences de Delft, Haarlem, Rotterdam, Arnhem, Utrecht etc. et des porcelaines de Weesp, Loosdrecht, Amsterdam et La Haye. T. 1—2. Amsterdam 1909.

Hayden, Arthur. Chats on English Earthenware. London 1912.

Henkel, M. D. Die Sammlung holländischer Fayencen im Rijksmuseum zu Amsterdam. I. Die Anfänge bis gegen 1650. (Kunst und Kunsthandwerk XV, sd. 283.)

Kielland, Thor. B. Utländska fajanser i Nordiska Museet. Stockholm 1917.

— En dobbeltsigneret Eckernförde-fajanse. (Fra Arkiv og Museum S. 2. Bd. 1, sd. 157, Kjøbenhavn 1917.)

— En tidlig Kjøbenhavner-fajanse. (Fataburen 1917, sd. 141 ff. Stockholm 1918.)

Müller, Walter L. Neuerwerbungen des städtischen Kunstgewerbe-Museums in Strassburg. (Der Cicerone V sd. 123 ff.)

Pottier, A. Histoire de la faïence de Rouen. T. 1—2. Rouen 1870.

Rackham, Bernhard. English Delft with foreign Inscriptions. (The Ladies field 27 oct. 1906.)

Redslob, Edwin. Neuerwerbungen für die Galerie und die keramische Sammlung des Museums zu Erfurt. (Der Cicerone V, sd. 631 ff.)

Requin, H. Histoire de la faïence artistique de Moustiers. T. 1. Paris 1903.

Riesebieter, O. Die Fayencefabrik in Osnabrück. (Der Cicerone IV, sd. 731 ff.)

— Die Fayencefabriken zu Berlin und Potsdam. (Der Cicerone IV, sd. 915 ff.)

— Die Fayencefabriken zu Potsdam und Berlin. (Der Cicerone VI, sd. 577 ff.)

— Frühes Delft. (Der Cicerone IX, sd. 341 ff.)

Ris-Paquot. Histoire des faïences de Rouen. Amiens 1870.
Sauerlandt, Max. Erfurter Fayencen. (Der Cicerone III, sd. 233 ff.)
de Segange, L. du Broc. La faïence, les faïenciers et les émailleurs de Nevers. Nevers 1863.
South Kensington Museum, London. Catalogue of English Porcelain, Earthenware, Enamels etc. Collected by Charles Schreiber and Charlotte Elizabeth Schreiber. London 1885.
Steffens, H. K. Herrebøe Fayancefabrik og dens grundlægger Peter Hofnagel. (Vestlandske Kunstindustrimuseums aarbok for 1903. Bergen 1904.)
Stengel, Walter. Studien zur Geschichte der deutschen Renaissance-Fayencen. (Mitteil. aus dem germanischen Nationalmuseum. Jahrg. 1911. Nürnberg.)
Stoehr, August. Hanauer und Frankfurter Fayencen. T. 2. (Der Cicerone IV, sd. 101 ff.)
— Noch einmal Hanauer und Frankfurter Fayencen. (Der Cicerone V, sd. 828 ff.)
Stråle, G. H. Rörstrand och Marieberg. Ett bidrag till den svenska keramikens historia uti adertonde årh. Stockholm 1870.
— Mariebergs historia och tillverkningar 1758—1788. Stockholm 1880.
Tainturier, A. Recherches sur les anciennes manufactures de porcelaine et de faïence (Alsace et Lorraine). Strassburg 1868.
Valentiner, W. Aus der Niederländischen Kunst. Berlin 1914.

FORTEGNELSE OVER UTSTILLERE

Direktør Hans Aall.
Bergens Museum.
Ekspeditionschef A. Collett.
Maleren Thorvald Erichsen.
Disponent N. O. Young Fearnley.
Doktor Chr. Gran.
Fru arkivar Hammer.
Kristiania Kunstindustrimuseum.
Grosserer Chr. Langaard.
Bylæge Axel Lund.
Ingeniør Finn Meyer.
Advokat C. F. Michelet.
Brukseier Chr. Mustad.
Antikvitetshandler Nachemsohn.
Norsk Folkemuseum.
Grosserer Otto Nyquist.
Grosserer Oscar Preuthun.
Driftsbestyrer Røed.
Fru redaktør Schibsted.
Antikvitetshandler Schjerven.
Fabrikeier Halvor J. Schou.
Doktor Johan Schweigaard.
Arkitekt Otto Schønheyder.
General A. Spørck.
Konsul I. B. Stang.
Agent N. J. Sønderbye.
Maleren Henrik Sørensen.
Vestlandske Kunstindustrimuseum.

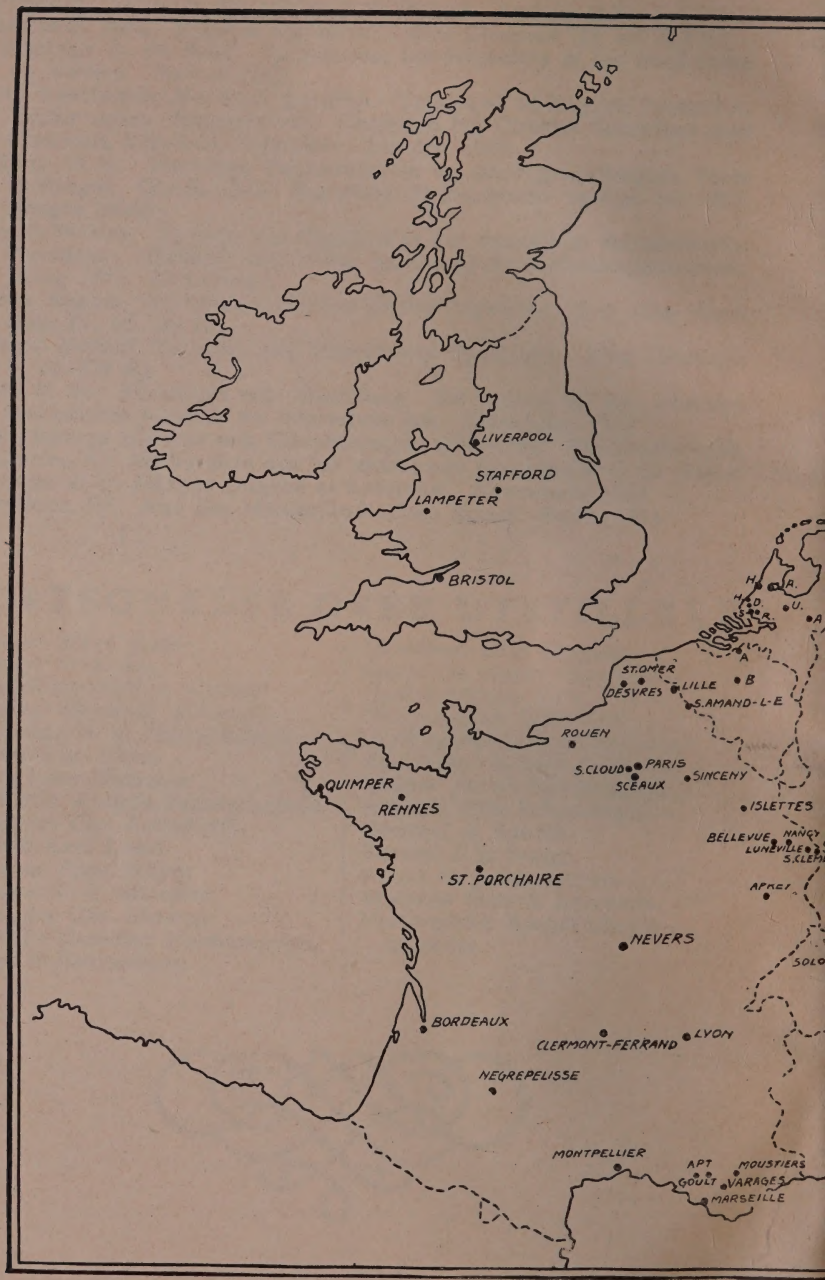
LIVERPOOL
STAFFORD
LAMPETER
BRISTOL
ST.OMER
LILLE
B
DESVRES
S.AMAND-L-E
ROUEN
PARIS
S.CLOUD
SINCENY
SCEAUX
QUIMPER
RENNES
ISLETTES
BELLEVUE
ST. PORCHAIRE
NEVERS
BORDEAUX
CLERMONT-FERRAND
LYON
NEGREPELISSE
MONTPELLIER
APT
MOUSTIERS
GOULT
VARAGES
MARSEILLE

BERGEN
DRAMMEN
DORHOLOT
HERREBØE
STOCKHOLM
GUDUMLUND
PÅLSTØ
SØLVESBORG
KJØBENHAVN
BORNHOLM
SLESVIG
ECKERNFØRDE
RENDSB
KIEL
KELLINGHUSEN
STOCKELSDORF
LÜBECK
STRALSUND
HAMBURG
LESUM
BERLIN
WRISBERGHOLZEN
POTSDAM
MÜNDEN
ERFURT
REINSBERG
HANAU
FRANKFURT a.M.
BAYREUTH
NÜRNBERG
PROSKAU
AMSTERDAM
HARLEM
UTRECHT
HAAG
DELFT
SCHIEDAM
ROTTERDAM
ARNHEIM
MÜNCHEN
SALZBURG
EGGENBERG
ANTWERPEN
BRÜSSEL
VENEDIG
FAENZA
PESARO
FLORENS
URBINO
CASTEL-DURANTE

PERSONREGISTER

Aalmis, Jan 43.
— Jan Bartholomæus 43.
— Pieter 43.
Abaquesne, Masseot 5, 10.
Adolf Fredrik 90, 93.
Alba 30.
Alphen, Heinrich Siemon van 58.
Andrea della Robbia 5.
Aranda, greven av 15.
Auer, Johan 60, 65.
Bally, Johann 58.
Bech, 78.
Behagel, Daniel 58.
— Daniel jr. 58.
Behrens, Carsten 86, 87, 88.
Bérain 6, 11, 14, 15, 16, 17.
Berchem 43.
Berggren 103.
Berner, Carl 104.
Bernstein, Mathias 102.
Berthevin, Pierre 101 o. fl.
Beyerlé, Jean Louis de 23.
Bilhard, J. 79.
Bjørn 72.
Blankers, Arie 44.
Bogaert, Adriaen 30.
Boijs-Joly, Franchoijs du 32.
Boivie, Carl 94.
Bonnefoy, Antoine 18.
Boussemaert, François 22.
Bovmester, Cornelis 43.
Bowen 53, 54.
Brat 103.
Breughel, Helvedes- 33.
Brouwer, Hugo 37, 41.
— Joost 37, 41.
Buchwald, Johan 81 o. fl.
Carl 108.
Caussy, Pierre 22.
Chambrette, Jacques 23.
Chapelle, Jacques 24.
Chicanneau 22.
Christian VII 80
Clar, Christian 82, 83.
Cleffius, Lambertus 35.
Clerissy, Antoine, d. æ. 14.
— Antoine, d. y. 14.
— Joseph, d. y. 17.
— Pierre, d. æ. 14, 17.
— Pierre, d. y. 14.
Clodion 23.
Conrade, brødrene 7, 8.
de Cooge, Abraham 34, 36.
Cosyn, Arendt 35, 38.
Creutzfeldt 85.
Custode, Pierre 8.
Cyfflé, Paul Louis 23.
Cöster 107.
Dahl, Johan 95, 97, 105, 106.
Dandanell, Johan 105, 106.
Dangers, Martin, & Co. 59.
Dextra, Jan Theunis 36, 37, 40.
— Zacharias 36, 37.
Diedrichson, J. 76.
Duijn, Johannes van 36, 40.
Eckardtstein, Gottfried v. 61.
Edkin, Michael 53.
Eenhorn, Lambertus van 35, 36, 39.
Eglert, Tobias 62.
Ehrenreich, Johan 100 o. fl.
Ernst August II 65.
Fahlström, Andreas 92
— Erik 93
Fauchier, Joseph, d. æ. 17.
— Joseph, d. y. 17, 18.
Fauquez, Pierre Joseph 24, 25.
Féburier, Jacques 22.
Fehr, Jacob 60.
— Johan Christoph 60.
— Johan jr. 60.
Ferdinand, A. M. 92.
Fernberg, M. 100.
Fictoorsz, Louwys 35, 39.
Flowers, Joseph 53, 54.
Fortling, Jacob 76, 77.
Francesco, Gian 5.
Frank, Richard 53, 54.
Franzen, Henrik 102.
Franzen, Johan Otto 102.
Freyer, Kurt 45.
Friedrich II (av Preussen) 67.
Friedrich, markgreve 64.
Frytom, Fredrick van 34.
Fränkel, 64, 65.
Fröberg 107.
Funck, Cornelius 61.
Gambini, Giulio 5, 7.
— Scipio 7.
Geijer, B. R. 92.
Geppel 78.
Gierløf, Chr. 71, 72, 75, 76, 77.
Giese, v. 107, 108.
Gippel, Christian Heinrich 87.
— Georg 87.
Girolamo della Robbia 5.
Glüer 62.
Goltzius 36.
Gossau, Hans 87.

Grafe, Peter 83.
Grauer, Sebastian 86, 88.
Grebner 62.
Griffo, Sebastiano 5.
Guillibaud 12.
Hack, I. B. 66.
Hagen, Johannes van der 36.
Hallesen 82, 83.
Hannong, Balthasar 20.
— Charles François 19.
— Joseph-Adam 20, 21, 76.
— Paul Antoine 20, 23.
— Pierre 20.
Hanstein, C. F. v. 66.
— E. C. F. C. v. 66.
— J. C. F. v. 66.
Haszlocher, Georg 60.
Hedberg, Johan 93, 94.
Hemmon, H. G. 62.
Hennings, H. D. 56, 67.
Hillberg, Daniel 93.
Hoffnagel, Peter 77, 91.
Holzschue, Elias 87.
— Peter Christian 87, 88.
Hoppesteyn, Jacob Wemmersz 34.
— Rochus 34, 35, 38.
Hunger, Conrad Christopher 92.
Ingemand, E. M. (Nordenstolpe) 92.
Jahn 81.
Jansz, Thomes 32, 33.
Kam, Pieter 35, 38.
Kannegiesser 83, 84.
Karl XII 90.
Katharina av Medici 7.
Keizer, Aelbrecht de 34, 35.
— Cornelis 34.
Kerckhoff, Johannes van 44.
Kern 78.
Kess, G. Salomon 62.
Kessel, Amerensie van 38.
Kirch, Sebastian Heinrich 87.
Knöller, 64, 65.
Knötter, Johannes 40.
Kool, Jacobus 34, 40.
Kordenbusch, A. 62.
— G. Friedrich 62.
Kruyk, Ghisbrecht Lambrechts 35, 37.
Lachmann 79.
Lammerlan, Willem Jansz 44.
Lange 76.
Lanfrey, François 23.
Larchier 18.
Lay, Phillip 60.
Lefrançois 23.
Leihammer, Abr. 79, 81, 82, 83, 84, 85, 91.
Leisler, Jacob 59.
Lelong, Nicolas 23.
Lemire, se Sauvage.
Leopold, greve 67.
Leroy, Louis 18.
Levavasseur 13.
Loeckeuier, Jean 32.
Lorentzen, Jesper 82.
Louis av Gonzaga 7.
Luca della Robbia 4.
Ludvig XIV 6, 11.
Ludvig XVIII 18.
Luffneu, Abraham 43.
— Adriaen 43.
— Jan 43.
Lübber, Georg Nic. 84, 85.
Lücke, Ludvig v. 78, 79.
Lüdicke, Carl 61.
Löfström, Erik 94.
Löwenfink 20.
Mander, van 31.
Mantzius, C. L. 76, 77,
Marot 11.
Martensen 78.
Marx, C. 62.
— Johann Andreas 62.
Mayer, Johan 62.
Messchert, Claes 37.
Meyer 79, 80.
Mickelsen, P. C. 78.
Mohn, Nicolay Fredrich 86.
Momtoft 72, 74.
Montmorency, Anne de 5.
Møller, Hans 87.
— Joachim 86.
— Johan 103.
— Rathje 87.
— Thies 87.
Neumann 83.
Neuner 62.
Niebert, Ludvig 97.
Noorden, Abraham van 37.
Nordenstolpe E. M. 92.
Norman, Johan 97.
Olerys, Joseph 15.
Olsen, Thorer 83.
Otte, Johan Nicolai 80.
Palissy, Bernard 5.
Patiense, Thomas 53.
Pellevé, Pierre 22.
Pelloquin, Jean François 16.
Perrin, veuve 18, 19.
Pfau, Johan E. 71, 72.
— Johan Heinrich 72, 73, 74.

Pfeiffer, J. G. 64, 65.
Piccolpasso 30.
Pielke 78.
Pietersz, Hermann 32, 33.
— Jan 39.
Poirel, Nicolas, herre av Grandval 10.
Poterat, Edme 10.
— Louis 10.
Pynacker, Adriaen 34, 35, 39.
— Jacobus 34, 38.
Püssel, Martin 87.
Pössinger 62.
Rafael 4.
Rambusch, F. V. 79.
— J. 79, 80.
Rehn, J. E. 90 o. fl.
Reiners, 83.
— J. J. 67.
Rewendt, Christian Fridrich 61.
— Fridrich 61.
— Johann 61.
Reygens, Augustyn 35.
Richter, Johan Georg 76.
Ripp, Johan 62.
Robert, Joseph 18.
Romedi, J. 62.
Sachtleven, Cornelis 43.
Saladin, Louis 24.
Sartory 61.
Sauvage, Charles (Lemire) 23, 24, 25.
Savino, Guido 30.
Savy, Honoré 18.
Schimmelmann, greve 78.
Schirmer, P. A. 101.
Schlütter, Anders 87.
Schreck 64.
Schumacher, Bernhard 60.
Silverskoug, Joakim 93, 94, 96.
Simonet, Johann 59.
Steen, Henrik 101.
Stemann, Hans Jacob 87.
Stemann, Heinrich 87.
— Jacob 87.
Sten, Lars 96.
Stenman, Andreas 102.
Stentzler, J. 76.
Stieglitz, Joh. Fredrik Christoph 63.
— Johann Paul 63.
Struntz, Johan Henrich 62.
Ströbel 62.
Sørensen, Jørgen Anthon 87.
Tåman, Jonas 93.
Taennich, Johan 83, 84.
Taglieb, I. G. 92.
Tardessir, Domenico 5.
Thau, Balthasar 60.
Tauber, A. 62.
— G. 62.
Teibel, G. A. 106.
Tempesta, Antonio 14, 17.
Thunström, A. 106.
Toussaint, Daniel 59.
Tusing, Willem 44.
Verhaagen, se van der Hagen.
Verhaast, Gysbricht 36.
Vielstich, Johan Christoph 67.
Vinckenboom 33.
Vizeer, Piet 36.
Vroom, Cornelis 30, 31.
— Henrik 31.
Wackenfeld 19.
Wahlberg, Erik 97, 105.
Walle, Jacob van der 58.
Wedgwood 53.
Wetzel 64.
Widemann, Johan 105.
Wilhelm III 48.
Wilhelm av Oranien 53.
Windt, Hans de 32.
Wolf, Henrich 76, 77, 107.
Wolff, Johan 62, 71, 72, 90—92.
Wustenfeld 66.
Zopf 81.

STEDREGISTER

Alcora 15.
Amager 76.
Amsterdam 30, 44, 50.
Antwerpen 29, 31, 32.
Aprey 24.
Apt 24.
Arnhem 44, 45.
Aumunden ved Vegesack 67, 87.
l'Autruche («Strudsen»), Nevers 8
Bayreuth 55, 64, 65.
Bellevue 23.
Berlin 61.
Blaataarn, Kjøbenhavn, Fabrikken ved, 71
Blankenburgske fabrik 44.
de Boot, Delft 33.
Bordeaux 24, 25.
Bornholm, Fajansefabrikken paa 78.
Bristol 53, 54, 93.
Bruxelles 26.
Castel-Durante 30.
Château d'Ecouen 5.
Château de Madrid 5.
Clermont-Ferrand 23.
Criseby 80, 81.
Delft 10, 30, 31, 32, 33, 43, 44, 45, 72, 90.
Desvres 24.
Dortrecht 43.
Drammen 77.
de dubbelde Schenkkan, Delft 33.
Eckernförde 80, 81, 82.
Erfurt 63, 64, 65.
Faenza 3, 5, 7, 8, 30.
Florens 4, 5.
de Fortuyn, Delft 37.
Frankenthal 20.
Frankfurt 55, 59, 60.
Genova 5.
Goult 23.
de griekse A, Delft 33, 40.
Gudumlund ved Aalborg 78.
Haag 43.
Hagenau 19, 55.
Hamburg 55, 56, 57, 58, 68.
Hannau 55, 58, 59, 60.
Harlem 30, 31, 32, 34, 43, 50.
Herrebøe 77, 91, 93.
Hiddense 107.
Hollitzsch 67.
Höchst 20, 64, 65.
Islettes 23.
Itzehoe 87.
Jever 87.
Kastrup 76, 77, 83.
Kellinghusen 86–89.
Kiel 83–84.
Kjøbenhavn 91, 107.
de Klouw, Delft 33.
Lampeth 53.
de Lampetkan, Delft 37.
Lemberg 87.
Lesum 67.
Lille 22, 24.
Limoges 5.
Liverpool 53.
London 9.
Luffneu, verkstedet 45.
Luneville 23.
Lübeck 85, 91.
Lyon 5, 7.
Maestricht 19.
Marieberg 53, 81, 84, 90 o. fl.
Marseilles 7, 12, 17, 18, 19, 22, 90, 101.
Meissen 23, 83.
de metaale Pot, Delft 33.
Middelburg, præmonstratenser-klostret i 30.
Montpellier 24.
Mosbach 60.
Moustiers 6, 7, 9, 14, 15, 16, 17, 22, 25.
Mühlheim 28.
Münden 66.
Nancy 23.
Négrepelisse 24.
Nevers 6, 7, 8, 9, 10, 12, 17.
Niederwiller 23, 24, 25, 84.
Nürnberg 55, 56, 60, 62, 63, 68, 71.
Osnabrück 65, 66.
de oude Moriaans Hooft, Delft 33.
Overndorf 87.
Overtoomske vei (ved Amsterdam) 44.
Pålsjö, ved Helsingborg 78, 90, 91, 107.
de Paauw 33, 37.
Paris 5, 9, 22, 90.
Pesaro 5.
de porcelyne Byl, Delft 37.
de porceleyne Fles, Delft 33, 40.
Potsdam 55, 61.
Proskau 67, 68.
Quimper 14, 22.
Redcliff 53.
Rennes 24.
Rendsborg 82, 83.
de Roos, Delft 33, 38.

Rotterdam 31, 43, 45.
Rouen 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 18, 19, 22, 90.
Rörstrand 53, 71, 91 o. fl.
Saint-Amand-les-Eaux 23, 25, 93.
St. Clément 23.
St. Cloud 22.
St. Etienne 10.
Saint-Jean-du-Désert 17.
St. Omer 24, 25.
St. Porchaire 5.
Savona 8, 27, 33.
Sceaux 24.
Schiedam 43.
Sevilla 31.
Sévres 20.
Sinceny 22.
Slesvig 78, 79, 80, 91, 107, 108.
Solothurn 56, 70.
Spiralfabrikken 55, 56, 57.
Staffordshire 53.
Store Kongensgade Kjøbenhavn, fabrikken i 71—76, 79, 93.
Stralsund 79, 90, 91, 93, 101, 107—109.
Strassburg 6, 7, 12, 16, 19, 20, 22, 23, 76, 83, 90, 101.
Stockelsdorf 84, 85.
Susa 3.
Sølvesborg i Blekinge 90, 109.
Tournai 22, 24, 28.
de trie porceleyne Flessjes 33, 37, 40.
de twee Schedpjis, Delft 37.
Urbino 7, 30.
Utrecht 31, 43.
Varages 23.
Venedig 31.
de vergulde Bloempot, Delft 37.
Versailles 6.
Vincennes 20.
Østerbro, Kjøbenhavn, fabrikken ved 77, 78, 79.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Side.

FAJANSENES TEKNIK 1
FRANSKE FAJANSER 5
Fajansefabrikationen i Nevers fra ca. 1600 7
Fajansefabrikkene i Rouen siden 1644 10
Fajansefabrikationen i Moustiers siden 2. halvdel av 1600-aarene 14
Fajansefabrikkene i Marseille siden slutten av 1600-aarene . . . 17
Den Hannongske fajansefabrik i Strassburg (1721—1780) 19
Andre franske fajansefabrikker siden slutten av 1700-aarene . . . 22
Ukjendte fajanser fra Frankrike eller tilgrænsende lande 25
HOLLANDSKE FAJANSER 28
De ældste hollandske fajanser til ca. 1650 29
Fajanseverkstedene i Delft siden 1584 32
Andre hollandske fajansefabrikker efter 1650 43
Ukjendte hollandske fat og fliser av fajanse efter 1650 45
ENGELSKE FAJANSER 53
Verkstedene i Bristol (ca. 1700—1784) 53
TYSKE FAJANSER 55
«Spiralfabrikken», ukjendt tysk fabrik ca. 1615—ca. 1670 56
Hamburgs ældste fajansefabrik (ca. 1624—1656) 57
Fajansefabrikken i Hannau (1661—1810) 58
Frankfurts fajansefabrik fra 1666 til 1772 59
Fajansefabrikken i Potsdam og Berlin i 1600- og 1700-aarene . . 61
Fajansefabrikken i Nürnberg 1712 til 1800-aarenes begyndelse . . 62
Erfurts fajansefabrikker 1717—1792 63
Fajansefabrikken i Bayreuth (1720—ca. 1800)? 64
Fajansefabrikken i Osnabrück 1727—1728 65
Fajansefabrikken ved Münden i Hannover 1746—1854 66
Vielstichs fajansefabrik i Lesum 1754—1794 67
Proskau fajansefabrik i Schlesien 1763—1850 67
Ubestemte tyske fajanser 68
Schweiziske fajanser (Solothurn) 70
DANSKE FAJANSER 71
Fajansefabrikken i Store Kongensgade i Kjøbenhavn 1722—1772 . 71
Kastrup fajanse- og stentøisfabrik 1755—ca. 1814 76
Østerbrofabrikken i Kjøbenhavn 1764—1769 77
«Gudumlunds stentøjs- og fajancefabrik» 1803—1820 78
Slesvig bys fajansefabrik 1755—1814 78
Criseby-Eckernfördefabrikken 1758—64—ca. 1785 80
Rendsborgs fajanse- og stentøisfabrik 1765—1818 82
Kiels fajansefabrik 1758—ca. 1780 83
Stockelsdorf fajansefabrik 1771—ca. 1786 84
Kellinghusen fajansefabrikker 1765—ca. 1830 86

SVENSKE FAJANSER 90
Stockholm-Rörstrand-fabrikken fra 1726 91
Marieberg fajansefabrik 1758–1788 100
Pålsjö fajansefabrik 1765–1774 107
Fajansefabrikken i Stralsund 1757–1792 107

Kart . . . . . mellem 110 og 111
Litteratur 111
Fortegnelse over utstillere 112
Personregister 113
Stedregister 116

88-B16843
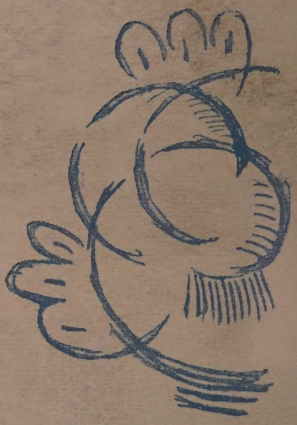
GETTY RESEARCH INSTITUTE
3 3125 01836 8858